

Hucurât Sûresi
Tefsiri

YAZARIN ÖZGEÇMİŞİ

1962'de Çanakkale ilinin Çan ilçesine bağlı Hacılar köyünde doğdu. Biga İmam-Hatip Lisesini bitirdikten sonra 1981 yılında (Erzurum) Atatürk Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesine başladı ve 1986'da mezun oldu. 1992'de Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde Doktorasını tamamladı. 1991-1993 arası İstanbul Adalar ilçesinde Diyânet İşleri Başkanlığı'na bağlı olarak vâizlik yaptı. 1993 yılında kısa bir müddet (Şanlıurfa) Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde çalıştı. Aynı yıl Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ne Yardımcı Doçent olarak atandı. 1996 yılında Doçent oldu. Millî Eğitim Bakanlığı bursu ile araştırma yapmak üzere 1994 Aralık-1995 Ağustos tarihleri arasında Mısır/Kâhîre'de bulundu. Qafqaz Üniversitesinin daveti üzerine gittiği Azerbaycan/Bakü'de 1997-2000 yıllarında araştırmalar yaptı. Şubat 2002'de Profesör oldu. Evli ve iki çocuk babasıdır. Hâlen Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde Tefsir Anabilim dalında öğretim üyesi olarak vazife yapmaktadır.

Yayınlanmış Kitapları

1. İslâm İktisadında Narh, (Işık yay. İzmir 1994.)
2. Düşünce Kaymaları, (Heyet, Kaynak yay., İzmir 1996.)
3. Kur'an'ı Anlamak ve Yaşamak, (Arapça'dan tercüme, Çağlayan A.Ş., İzmir, 1996)
4. Kur'an-ı Kerim'de Besinler ve Şifa, (Timaş, 1997 ve 1999; Turkuaz, 2002; Altın Burç, 2006)
5. Kur'an'a Dair İncelemeler, (Nil yay., 2000)
6. Kısa Sûrelerin (Fâtîha, Duhâ-Nâs) Tefsiri, (Işık yay., 2001)
7. Cevşen-i Kebîr Tercümesi, (Işık yay., 2001)
8. Tefsir Tarihi, Çeşitleri ve Konulu Tefsir, (Işık yay., 2004)
9. Kur'an-ı Kerim'in Kalbi Yâsîn Sûresi Tefsiri, (Işık yay., 2004)
10. Kur'an'ın Mûcizevî Korunması, (Heyet, Işık yay., 2004)
11. Tarih Boyunca Dinlerarası Diyalog, (Işık yay., 2004)

*Değerli ağabeylerim;
Bedrettin, Seyfettin, Mustafa ve ablam Ayşe ile
sevgili kardeşlerim Zeynep, Salim ve Hatice'ye
en içten saygı ve sevgilerimle...*

Hucurât Sûresi

(Ahlâk ve Âdâb Sûresi)

Tefsiri

Prof. Dr. Davut AYDÜZ

HUCURÁT SÛRESİ TEFSİRİ

Copyright © Yeni Akademi Yayınları, 2006

Bu kitaptaki metin ve resimlerin, tamamının ya da bir kısmının, kitabı yayımlayan şirketin önceden yazılı izni olmaksızın elektronik, mekanik, fotokopi ya da herhangi bir kayıt sistemi ile çoğaltılması, yayımlanması ve depolanması yasaktır.

Editör
Zühdü MERCAN

Görsel Yönetmen
Engin ÇİFTÇİ

Kapak
İhsan DEMİRHAN

Sayfa Düzeni
Ahmet KAHRAMANOĞLU

ISBN
975-6079-47-9

Yayın Numarası
42

Basım Yeri ve Yılı
Çağlayan Matbaası / İZMİR Tel: (0232) 252 20 96
Ekim 2006

Genel Dağıtım
Gökkuşluğu Pazarlama ve Dağıtım
Alayköşkü Cad. No: 12 Çağaloğlu/İSTANBUL
Tel: (0212) 519 39 33 Faks: (0212) 519 39 01

Yeni Akademi Yayınları
Emniyet Mahallesi Huzur Sokak No: 5
34676 Üsküdar/İSTANBUL
Tel: (0216) 318 42 88 Faks: (0216) 318 52 20
www.akademi yayinlari.com

İçindekiler

ÖNSÖZ.....	9
HUCURÂT SÛRESİ'NİN MEÂLİ.....	15
HUCURÂT SÛRESİ HAKKINDA BİLGİ.....	19
Sûrenin İsmi.....	19
Nüzûl (iniş) Zamanı.....	19
Sûrenin İçeriği.....	20
“Ey iman edenler!” Nidasının Beş Defa Tekrar Edilmesi.....	22
Önceki Sûre İle Münâsebeti.....	23
Sûrelerin Tertibi İçerisindeki Yeri.....	23
ALLAH VE RESÛLÜNÜN ÖNÜNE GEÇMEME.....	25
Sebeb-i Nüzûl.....	28
Resûlullah'ın Vefatından Sonraki Durum.....	30
Âyetin Edebî Yönü.....	32
Âyetten Çıkan Hükümler.....	32
PEYGAMBERİMİZİN (SALLALLAHU ALEYHİ VE SELLEM) YANINDA YÜKSEK SESLE KONUŞMAMA.....	33
Sesi Yükseltmek.....	37
Peygamberimizin Vefâtından Sonra ve Kabrinin Yanında Sesi Yükseltme.....	38
PEYGAMBERİMİZİN (SALLALLAHU ALEYHİ VE SELLEM) YANINDA SESİNİ KISANLAR VE TAKÂ İMTİHANINI KAZANANLAR.....	39
Sebeb-i Nüzûl.....	39

HUCURÂT SÛRESİ TEFSİRİ

ALLAH RESÛLÛNE SAYGISIZCA SESLENENLER.....	43
Sebeb-i Nüzûl	44
İlk Beş Âyetten Çıkan Hüküm ve Hikmetler.....	48
FÂSİKİN GETİRDİĞİ HABERİ ARAŞTIRMA.....	51
Sebeb-i Nüzûl	51
Her Haberin Araştırılması Gerekir mi?	54
Fısk/Fâsık	55
Müminler Uyanık Olmalı	57
Yaptığımıza Pişman Olmamak İçin.....	58
Haberleri İrdelemek.....	60
Yalan Haberin Zararı.....	61
Âyetlerden Çıkan Hüküm ve Hikmetler.....	62
İMANI VE PEYGAMBERE İTAATİ SEVDİRİP, KÜFÜR, FISK VE İSYAN ÇİRKİNLİĞİNİN MÜMİNLERE GÖSTERİLMESİ.....	63
Peygamber Efendimizin İstişaresi	65
Allah'ın Müminlere Üç Büyük Lûtfu	70
Küfür	72
Füsûk.....	73
İsyân.....	74
Küfür-Fısk-İsyân Münasebeti.....	75
Hataya Düşen ve Düşmeyen Müminler	77
Acelecilik.....	79
6, 7 ve 8'nci Âyetlerden Çıkan Hüküm	79
Allah Resûlü'nün, Bu Âyetten İktibasla Yapmış Olduğu Dua	80
İmanın Tadını Almak İçin.....	80
Teennî Rahman'dan, Acele Şeytan'dan... ..	81
İçinizde Allah Resûlü Var!... ..	82
İmanla Mamur Gönüller	84
Küfür, Fısk ve İsyân	85
Yetmiş Yaşındaki Yaramaz Çocuklar	87
Sürekli Teveccüh	88
Sevdir Bize Hep Sevdiklerini... ..	90

İçindekiler

ÇATIŞAN MÜMİNLERİN BARIŞTIRILMASI	93
Sebeb-i Nüzûl	94
Dâhilî Anlaşmazlıkları Çözme Yolları ve Bâğilere Uygulanacak Hükümler.....	99
İslâm Toplumunu Dağılmaktan ve Parçalanmaktan Korumak	103
Âyetten Çıkan Hükümler	104
Birbirleriyle Savaşan Müminler Kâfir Olur mu?	105
MÜMİNLERİN KARDEŞLİĞİ.....	107
Kardeşlik	108
Kardeşlik İle İlgili Hadisler	111
Kardeşliği Bozan Hususlar	113
Kardeşlik Hukuku.....	114
Müminlerin Arasını Bulup Barıştırmak	115
ALAY ETME, AYIPLAMA VE KÖTÜ LÂKAP TAKMANIN HARAM OLUŞU	117
Âyetin İniş Sebebi.....	119
Alay Etmek.....	120
Güzel Lakap ve Künye Takmak	124
Bir Şahsı, İştittiğinde Hoşlanmayacağı Kötü Lakaplarla Çağırmanın Hükümü.....	125
Herkesin Şeref ve Haysiyetini Koruma	126
Toplumda Kardeşliği, Barışı, Düzeni, Birlik ve Beraberliği Sağlama.....	127
SUIZAN, GİZLİ HALLERİN ARAŞTIRILMASI VE GIYBETİN HARAM OLUŞU	129
Zan	130
Bir Kimse Hakkında Beslenen Zannın Hükümleri	131
Tecessüs	134
Devletin Kendi Halkına Karşı Casusluk Yapması	135
Giybet	137
Sebeb-i Nüzûl	139

HUCURÂT SÜRESİ TEFSİRİ

Gıybetin Âhiretteki Cezası	140
Gıybetin Caiz Olduğu Yerler.....	141
Gıybeti Dinlemek.....	143
Gıybet Eden Kimsenin Tövbe Ederken Takip Edeceği Yol ..	143
Gıybetten Dolayı Helallik İstemek.....	144
Bediüzzaman'ın Gıybet Âyetini Tefsiri.....	145
Bediüzzaman'a Göre Gıybet, Özel Birkaç Durumda Câiz Olabilir	147
M. F. Gülen Hocaefendi'nin Gıybet İle İlgili Görüşleri.....	147
YARATILIŞ İTİBARI İLE İNSANLARIN EŞİT OLMASI VE TAKVÂNIN ÜSTÜNLÜK ÖLÇÜSÜ KABUL EDİLMESİ	151
Takvâ.....	153
Kur'ân'a Göre Hangi Millet Daha Üstündür?.....	157
Peygamber Efendimizin Hadislerine Göre Hangi Millet Daha Üstündür?.....	160
Farklı Yaratılmanın Hikmeti.....	163
Soy ve Neseple Övünme Hastalığı	164
Âyetten Çıkan Hükümler	164
İMAN VE İSLÂM	165
Sebeb-i Nüzûl	166
İslâm-İman Tartışması.....	168
Kur'ân-ı Kerim'de 'Mümin' ve 'Müslim'	169
Bu Konuda M. Fethullah Gülen Hocaefendi'nin Görüşü	171
İslâm ve Müslüman	174
GERÇEK MÜMİNİN VASIFLARI	177
Cihad	179
ALLAH HER ŞEYİ HAKKIYLA BİLİR	181
MİNNET: YAPILAN İYİLİĞİ BAŞA KAKMA	183
Minnet.....	183
ALLAH, YAPTIĞINIZ HER ŞEYİ GÖRÜR	187
Âyetlerden Çıkan Hüküm ve Hikmetler	188
BİBLİYOGRAFYA	191

ÖNSÖZ

Kur'ân-ı Kerim'in ilk inen âyetinde mutlak olarak okumayı emreden Rabbimiz, başka âyetlerde ise özellikle Kur'ân'ın okunmasını ve üzerinde derinlemesine düşünülmesini emretmektedir. Fakat Müslüman Türk halkında genellikle okuma alışkanlığı çok azdır. Değişik münasebetlerle güzel yurdumuzun farklı bölgelerinde konferans vermek için gittiğimde, merakımdan dolayı dinleyenlere genellikle şu soruyu sordum: İçinizde Kur'ân'ın tefsirini okuyan var mı? Büyük kalabalıklar içinden yalnız bir iki kişinin parmak kaldırdığını üzülerek gördüm. Soruyu biraz daha basitleştirerek, Kur'ân'ın meâlini okuyan var mı diye sordum? Bu defa parmakların sayısı artsa bile, maalesef topluluğun yüzde onunu geçmediğini gördüm. Halkımızın Kur'ân'a olan saygısına rağmen onu okumayışının değişik sebepleri ve onların kendilerine göre farklı mazeretleri olabilir. Kanaatimize göre en büyük sebeplerden birisi, biraz önce dediğimiz gibi, okuma alışkanlığımızın olmaması. Bir diğer sebep ise, özellikle tefsirlerin 5-10 cilt gibi büyük hacimli olması ve okuma alışkanlığı olmayan halkımızın gözünü korkutması. Bir başka sebep de, bir öz eleştiri olarak söylemek gerekirse, Kur'ân ile meşgul olan; imam, vâiz, müftü, İmam-Hatip ve İlâhiyat fakültesi hocaları olarak Kur'ân okumanın önemini ve gereğini halkımıza anlatamayışımızdır. Benim

HUCURÂT SÛRESİ TEFSİRİ

bu kanaate varmam, İlahiyat Fakültesi'nde dersine girdiğim ikinci sınıf öğrencilerine, içinizde Kur'ân meâlîni okuyan kaç kişi var diye sorduğumda, sınıfın sadece dörtte birinin, hatta bazı sınıflarda beşte birinin okuduğunu görmem oldu. Öğrencilere İmam-Hatipten gelmelerine rağmen niçin bugüne kadar okumadıklarını sordum, cevapları şöyle oldu: Hocam, İmam-Hatıpte hocalarımız bize okumamız gerektiğini söylemediler ki!

Okunsun, anlaşılın, sonra yaşansın ve bu yaşanılan hakikatler başkalarına da anlatılsın diye gönderilen mukaddes kitabımızı anlama adına küçük bir gayret olarak, daha önce "Kısa Sûrelerin Tefsiri"ni yaptık. Değerli okuyucularımızın ilgisine mahzar olması ve devamını istemeleri neticesinde "Kur'ân'ın Kalbi Yâsîn Sûresi"nin tefsirini yaptık. Şimdi de elinizde bulunan ve "Ahlâk ve Âdâb Sûresi" denilen "Hucurât Sûresi"nin tefsirini yaptık. Daha önceki çalışmalarımızda olduğu gibi, mümkün merteye geniş halk kitlelerinin de istifade edebilmesi için çok ilmî olmamasına, dikkat ederek orta yolu takip etmeye çalıştık.

Çalışmamızda kaynak olarak verdiğimiz tefsirlerin dipnotta sadece isimlerini zikretmekle iktifa ettik. Yani cilt ve sayfa numaralarını vermedik. Çünkü baskıdan baskıya cilt ve sayfa numaraları değiştiği ve bulmada zorluk yaşanmaması için böyle bir yolu tercih ettik. Meraklı okuyucularımız dipnotta ismini verdiğimiz tefsir eserlerinin, Hucurât sûresinin ilgili âyetlerin tefsirine bakabilirler.

Bu âcizâne çalışmamız, birkaç kişinin bile Kur'ân'ın bir sûresini anlamalarına yardımcı olursa, bu bizim için büyük bir mutluluk vesîlesi olacaktır. Fakat bu çalışma, her halükârda son halini almış değildir. Bütün dikkatimize rağmen gözden kaçan hatalarımız ve eksiklerimiz olmuştur. Bu bakımdan siz değerli ve dikkatli okuyucularımızdan, bir eksiklik gördükleri veya her-

Önsöz

hangi bir sorunun cevabını bulamadıkları ya da anlayamadıkları yerleri -bu çalışmayı daha mükemmel bir hale getirebilmemiz için- bize yazmalarını istirham ederim.

Çalışmamızı gözden geçirip tavsiyelerde bulunan Prof. Dr. Abdurrahman Elmalı ve Doç. Dr. İsmail Albayrak Beylere teşekkür ederim. Bu çalışmamın Kur'ân'ı anlama yolunda çaba sarfeden kimselere yardımcı olması ve Rabbimin kabul buyurması dualarımla.

Prof. Dr. Davut Aydüz

29.06.2006. *Adapazarı*

davutayduz@yahoo.com

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْدُمُوا بَيْنَ يَدَيْ اللَّهِ وَرَسُولِهِ ۗ وَاتَّقُوا اللَّهَ ۗ إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿١﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَرْفَعُوا أَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ وَلَا تَجْهَرُوا لَهُ بِالْقَوْلِ كَجَهْرِ بَعْضِكُمْ لِبَعْضٍ أَن تَحْبَطَ أَعْمَالُكُمْ وَأَنتُمْ لَا تَشْعُرُونَ ﴿٢﴾ إِنَّ الَّذِينَ يَغُضُّونَ أَصْوَاتَهُمْ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ أُولَئِكَ الَّذِينَ امْتَحَنَ اللَّهُ قُلُوبَهُمْ لِلتَّقْوَى لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿٣﴾ إِنَّ الَّذِينَ يُنَادُونَكَ مِنْ وَرَاءِ الْحُجُرَاتِ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ ﴿٤﴾ وَلَوْ أَنَّهُمْ صَبَرُوا حَتَّى تَخْرُجَ إِلَيْهِمْ لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٥﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن جَاءَكُمْ فَاسِقٌ بِنَبَأٍ فَتَبَيَّنُوا أَن تُصِيبُوا قَوْمًا بِجَهَالَةٍ فَتُصْبِحُوا عَلَىٰ مَا فَعَلْتُمْ نَادِمِينَ ﴿٦﴾ وَاعْلَمُوا أَن فِيكُمْ رَسُولَ اللَّهِ لَوْ يُطِيعُكُمْ فِي كَثِيرٍ مِنَ الْأَمْرِ لَعَنِتُّمْ وَلَكِنَّ اللَّهَ حَبَّبَ إِلَيْكُمُ الْإِيمَانَ وَزَيَّنَهُ فِي قُلُوبِكُمْ وَكَرَّهَ إِلَيْكُمُ الْكُفْرَ وَالْفُسُوقَ وَالْعِصْيَانَ ۗ أُولَئِكَ هُمُ الرَّاشِدُونَ ﴿٧﴾ فَضَلَّأَ مِنَ اللَّهِ وَنِعْمَهُ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٨﴾ وَإِنْ طَائِفَتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اقْتَتَلُوا فَأَصْلِحُوا بَيْنَهُمَا فَإِنْ بَغَتْ إِحْدَاهُمَا عَلَى الْأُخْرَى فَقَاتِلُوا الَّتِي تَبْغِي حَتَّى تَفِيءَ إِلَىٰ أَمْرِ اللَّهِ فَإِنْ فَاءَتْ فَأَصْلِحُوا بَيْنَهُمَا بِالْعَدْلِ وَأَقْسِطُوا ۗ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ ﴿٩﴾

إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلِحُوا بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿١٤٠﴾
 يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا يَسْخَرُ قَوْمٌ مِنْ قَوْمٍ عَسَىٰ أَنْ يَكُونُوا خَيْرًا مِنْهُمْ وَلَا
 نِسَاءٌ مِنْ نِسَاءٍ عَسَىٰ أَنْ يَكُنَّ خَيْرًا مِنْهُنَّ وَلَا تَلْمِزُوا أَنْفُسَكُمْ وَلَا تَنَابَزُوا
 بِالْأَلْقَابِ بِئْسَ الْأِسْمُ الْفُسُوقُ بَعْدَ الْإِيمَانِ وَمَنْ لَمْ يَتُبْ فَأُولَئِكَ هُمُ
 الظَّالِمُونَ ﴿١٤١﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِّنَ الظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ
 إِثْمٌ وَلَا تَجَسَّسُوا وَلَا يَغْتَبَ بَعْضُكُم بَعْضًا أَيُحِبُّ أَحَدُكُمْ أَنْ يَأْكُلَ لَحْمَ
 أَخِيهِ مَيْتًا فَكَرِهْتُمُوهُ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ تَوَّابٌ رَّحِيمٌ ﴿١٤٢﴾ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا
 خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ
 اللَّهِ أَتْقَىٰكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ ﴿١٤٣﴾ قَالَتِ الْأَعْرَابُ آمَنَّا قُلْ لَمْ تُؤْمِنُوا وَلَكِنْ
 قُولُوا أَسْلَمْنَا وَلَمَّا يَدْخُلِ الْإِيمَانُ فِي قُلُوبِكُمْ وَإِنْ تُطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ لَا
 يَلِتْكُمْ مِنْ أَعْمَالِكُمْ شَيْئًا إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٤٤﴾ إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ
 آمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ ثُمَّ لَمْ يَرْتَابُوا وَجَاهَدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ
 اللَّهِ أُولَئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ ﴿١٤٥﴾ قُلْ أَتَعْلَمُونَ اللَّهُ بِدِينِكُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا فِي
 السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿١٤٦﴾ يَمُنُونَ عَلَيْكَ أَنْ
 أَسْلَمُوا قُلْ لَا تَمُنُوا عَلَيَّ إِلَّا سِلْمًاكُمْ بَلِ اللَّهُ يَمُنُّ عَلَيْكُمْ أَنْ هَدَيْكُمْ لِلْإِيمَانِ
 إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿١٤٧﴾ إِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ غَيْبَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاللَّهُ بَصِيرٌ
 بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١٤٨﴾

HUCURÂT SÛRESİ'NİN MEÂLİ

Rahmân ve Rahîm Allah'ın Adıyla

1 – Ey iman edenler: Söz ve hareketlerinizde ileri gidip de Allah'ın ve Resûlü'nün önüne geçmeyin. Allah'a karşı gelmekten sakının. Allah her şeyi hakkıyla işitir ve bilir.

2 – Ey iman edenler! Seslerinizi Peygamberin sesinden fazla yükseltmeyin. Birbirinizle yüksek sesle konuştuğunuz gibi onunla da öylece konuşmayın. Yoksa siz farkında olmadan bütîin emekleriniz hiçe iniverir.

3 – Peygamberin huzurunda seslerini ayarlayanlar var ya, işte Allah, içindeki takvâyı ortaya çıkarmak için onların kalplerini sınamış ve onlar bu imtihanı başarmışlardır. Onlara bir mağfiret ve büyük bir mükkâfat vardır.

4 – Ama sana evinin dışından seslenenlerin ise ekserisi düşüncesiz, mâkul davranmayan kimselerdir.

5 – Eğer onlar sen kendilerinin yanına çıkmıyaya kadar bekleselerdi, elbette kendileri için daha iyi olurdu. Bununla beraber Allah gafurdur, rahimdir.

6 – Ey iman edenler, herhangi bir fâsık size bir haber getirecek olursa, onu iyice tahkik edin, doğruluğunu araştırın. Yoksa, gerçeği bilmeyerek, birtakım kimselere karşı fenalık edip sonra yaptığınıza pişman olursunuz.

HUCURÂT SÜRESİ TEFSİRİ

7-8 – İyi düşünün ki Allah'ın Resûlü sizin aranızda bulunmaktadır. Şâyet o birçok işte size uysaydı, haliniz yaman olurdu.

Ama Allah size imanı sevdirdi ve onu kalplerinizde güzelleştirdi; inkârdan, fâsıklıktan ve isyandan ise sizi öğrendirdi. İşte Allah'tan bir lütuf ve nimet olarak doğru yolda yürütenler onlardır. Allah her şeyi hakkıyla bilir, tam hüküm ve hikmet sahibidir.

9 – Eğer müminlerden iki topluluk birbirleriyle vuruşursa, onların aralarını bulun.

Buna rağmen biri öbürüne saldırırsa, bu saldıran tarafla, Allah'ın emrine döninceye kadar siz de vuruşun. Döndüğü takdirde aralarını hakkaniyetle düzeltin ve hep âdil olun, çünkü Allah âdil davrananları sever.

10 – Müminler sadece kardeşirler. O halde ihtilaf eden kardeşlerinizin arasını düzeltin. Allah'a karşı gelmekten sakının ki O'nun merhametine nail olalım.

11 – Ey iman edenler! Sizden hiçbir topluluk bir başka toplulukla alay etmesin. Ne mâlum? Belki alay edilenler edenlerden daha hayırlıdır.

Kadınlar da başka kadınlarla alay etmesinler. Belki de alay edilenler edenlerden daha hayırlıdır.

Birbirinizi, (daha doğrusu kendilerinizi) karalamayın.

Birbirinize kötü lakaplar takmayın.

İman ettikten sonra insanın adının kötüye çıkması, fâsık damgası yemesi ne fena bir şeydir!

Kim tövbe etmezse işte onlar tam zalim kimselerdir.

12 – Ey iman edenler! Zandan çok sakının. Çünkü zanların bir kısmı günahtır.

Birbirinizin gizli hallerini araştırmayın. Kiminiz kiminizi gıybet etmesin.

Hucurât Sûresi'nin Meâli

Hiç sizden biriniz ölmüş kardeşinin cesedini dişlemekten hoşlanırmı?

İşte bundan hemen tiksindiniz!

Öyleyse Allah'ın azabından korkun da bu çirkin işten kendinizi koruyun. Allah tevâbdır, rahîmdir (tövbeleri kabul eder, merhamet ve ihsanı boldur).

13 – Ey insanlar! Biz sizi bir erkekle bir kadından yarattık.

Birbirinizi tanıyıp sahip çıkmanız için milletlere, sülâlelere ayırdık.

Şunu unutmayın ki Allah'ın nazarında en değerli, en üstün olanınız, takvâda (Allah'ı sayıp haramlardan sakınmada) en ileri olanıdır.

Muhakkak ki Allah her şeyi mükemmelen bilir, her şeyden hakkıyla haberdardır.

14 – Bedevîler “iman ettik” dediler. De ki: “Siz iman etmediniz, lâkin “İslâm olduk, size inkıyat ettik” deyiniz.

Zira iman henüz kalplerinize girmiş değildir.

Eğer Allah'a ve Resûlü'ne itaat ederseniz, sizin emeklerinizden hiçbir şeyin mükâfatını eksiltmez. Yapduğınızı zayi etmez. Gerçekten Allah gafîr ve rahîmdir (mağfireti, merhamet ve ihsanı boldur).

15 – Müminler ancak o kimselerdir ki Allah'ı ve Resûlü'nü tasdik eder ve sonra da hiçbir şüpheye düşmezler,

Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla mücahede ederler. İşte imanına bağlı, gerçek müminler bunlardır.

16 – De ki: “Dindarlık derecenizi siz mi Allah'a bildireceksiniz? Allah sanki bunu bilmiyor da sizin iddianıza mı bakacak?

Halbuki Allah bunu bildiği gibi, göklerde ve yerde ne varsa bilir. Evet, Allah her şeyi hakkıyla bilir.”

17 – İslâm'a girmelerini sana minnet ediyorlar. Onlara de ki:

HUCURÂT SÛRESİ TEFSİRİ

“Müslümanlığınızı bana minnet etmeyin. Asıl size iman yolunu gösteren Allah size minnet eder, eğer iman iddianızda samimi iseniz!”

18 – Muhakkak ki Allah göklerin ve yerin gaybını bilir. Bütün bunları bilen Allah, sizin yaptığınız her şeyi de elbette görür.

HUCURÂT SÛRESİ HAKKINDA BİLGİ

Medine’de nâzil olmuştur. On sekiz âyet, 340 kelime, 1476 harftir.

Sûrenin İsmi

Peygamberimizin evi, Arapça’da “hücre (çoğulu hucurât)” kelimesiyle ifade edilen dokuz odadan oluşmakta idi. 4. âyette bu kelime geçtiği için sûreye “Hucurât” denilmiştir.

Nüzûl (iniş) Zamanı

Sûredeki emir ve hükümlerin, Medine döneminin son zamanlarında nâzil olduğu anlaşılmaktadır. Mesela 4. âyetle ilgili olarak müfessirler; “Temîm kabilesinden gelen heyetin, Peygamberimizin mübarek hanımlarının bulunduğu odaların arkasından Peygamberimizi yüksek sesle çağırmaları üzerine nâzil olmuştur.” demektedirler. Siyer ve İslâm Târihi kitapları da bu heyetin gelişini hicrî 9. sene olarak haber vermektedirler. Ayrıca sûrenin 6. âyetinin de; Peygamberimiz tarafından zekâtlarını toplamak üzere Mustalikoğullarına gönderilen Velid b. Ukbe hakkında indiği birçok hadis rivâyetlerinden anlaşılmaktadır. Velid b. Ukbe’nin de Mekke’nin fethi sırasında Müslüman olduğu kesin olarak bilinmektedir.

Sûrenin İçeriği

Hucurât sûresi; müminlerin şânına ve adına layık olan edep ve terbiye esaslarını ihtiva eder. Hattâ bazı müfessirler bu sûreye “Ahlâk ve Âdâb Sûresi” demişlerdir. Çünkü bu mübarek sûre, toplum hayatında Müslüman ferдин davranışlarını düzenlemeye dair ahlâkî hükümleri en yoğun tarzda kapsar. Allah’ın dinine, Resûlü’ne, O’nun yanında konuşma âdabına, dedikodulara kulak asmamaya, duyulan haberi tahkik etmeye, küskünlerin arasını bulmaya, alay ve hakaret etmemeye, sût-i zandan sakınmaya, gıybetten kaçınmaya, teccüss etmemeye, yani gizli halleri araştırmamaya, ırkçılıktan kaçınmaya, ihlâsa önem vermeye dair âyetler ihtiva eder:

1. İlk beş âyette; Müslümanların Allah ve Peygamberi hakkında göz önünde bulundurup takınmaları gereken edep ve saygı anlatılmaktadır. Sahâbenin (radıyallahu anhum), Peygamberimiz (salallahu aleyhi ve sellem) ile konuştuklarında, O’nun yüce makamına ve şerefli mevkiine saygı göstermek için seslerini alçaltmaları gerekmektedir. Çünkü O, sıradan insanlar gibi değildir. Aksine O, Allah’ın Resûlüdür. Müminlere gereken, O’nunla konuştukları zaman, saygı ve edeple davranmalarıdır.

2. Önemli haberlerin araştırılması, gerçek olup olmadığının soruşturulması, bu yapılmadan harekete geçilmesinin uygun olmayacağı ihtar edilmektedir. Herhangi bir kişi, topluluk veya millet hakkında bir haber alınmış ise, haberin kaynağının delilleriyle incelenmesi, haberi getiren kişi güvenilir değilse, harekete geçmeden önce haberin doğru olup olmadığının iyice incelenmesi gerektiği tavsiye edilmektedir.

3. Müslümanlardan iki grubun savaşması halinde diğer Müslümanların bu konuda tutumlarının nasıl olması gerektiği açıklanmaktadır. Arkasından, sosyal hayatı temelinden sarsan

Hucurât Sûresi Hakkında Bilgi

ve Müslümanlar arasındaki ilişkileri bozup zedeleyen kötülüklerden Müslümanların sakınması gerektiğini ısrarla ve tekitle vurgulayan emirler gelmektedir.

4. Alay etmenin, birbirini kötölemenin, kötü lakaplar takmanın, kötü zarlarda bulunmanın, başkalarının durumunu ve hayatlarının gizli yönlerini araştırıp soruşturmanın, insanları arkasından çekiştirmenin -ki bunlar bizâtihî günah olan ve toplum düzenini bozan şeylerdir- haram olduğunu teker teker sayarak bildirmektedir.

5. Bütün insanlığı felakete sürükleyen, dünya çapında huzursuzluğa sebep olan ırk ve soy imtiyazlarına darbe indirmekte; millet, kabile ve ailelerin şan ve şöretleriyle öğünmeleri, başkalarını kendilerinden aşağıda görmeleri, kendi üstünlüklerini devam ettirebilmek için diğerlerini çiğnemeleri, dünyayı zulüm ve haksızlıkla dolduran ana sebepler olarak zikredilmektedir. Yüce Allah bütün insanların bir tek asıldan yaratıldığını, millet ve kabilelere ayrılmalarının ise, övünmeleri için değil, tanışmaları için olduğunu bildirmiştir. Bir insanın diğer insanlara, takvâ ve ahlâkî değerler dışında bir üstünlüğünün olamayacağını, aksi bir iddianın sağlam bir temelinin bulunmadığını insan mantığına yerleştirmektedir.

6. İman davasının sadece dille değil; kalplerde Allah ve Resûlü'ne sağlam bir imanla, Allah'ın emirlerini uygulamaya devam etmek, ihlas ve samimiyetle Allah yolunda canla, malla mücadele etmekle olacağı bildirilmekte ve hakikî müminlerin bu yolu seçenler olduğu anlatılmaktadır.

Kalple tasdik etmeyip sadece dilleriyle Müslüman olduklarını iddia eden, sonra da sanki Müslüman olmakla başkalarına iyilik yapıp, minnet altında bırakmış gibi davranan insanlara gelince; bu insanlar dünya hayatında Müslüman sayılabilir ve toplum düzeni

içinde kendilerine Müslümanca davranılabilir fakat Allah katında onlar asla Müslüman değildirler.¹

“Ey iman edenler!” Nidasının Beş Defa Tekrar Edilmesi

Yüce Allah bu sûrede beş defa، يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا “Ey iman edenler!” şeklinde hitap etmiştir. Her seslenişte, güzelliklerden bir güzelliğe ve faziletlerden bir fazilete irşat vardır.² Bu yüksek ahlâk prensiplerini maddeler halinde sunuyoruz:

1. Allah ve Resûlü'nün emirlerine boyun eğip itaat etmenin vacip oluşu ve söz, fiil ve düşünce ile Resûlullah'ın (sallallahu alayhi ve sellem) önüne geçilmemesinin gerekliliği:

Ey iman edenler: Söz ve hareketlerinizde ileri gidip de Allah'ın ve Resûlü'nün önüne geçmeyin.

2. Peygamber'e ve O'nun makamına saygı gösterilmesi:

Ey iman edenler! Seslerinizi Peygamberin sesinden fazla yükseltmeyin. Birbirinizle yüksek sesle konuştuğunuz gibi onunla da öylece konuşmayın.

3. Önemli haberleri araştırmanın gerekliliği:

Ey iman edenler, herhangi bir fâsık size bir haber getirecek olursa, onu iyice tahkik edin, doğruluğunu araştırın.

4. İnsanlarla alay etmenin yasaklanması:

Ey iman edenler! Sizden hiçbir topluluk bir başka toplulukla alay etmesin.

5. Mahrem durumları araştırma, gıybet ve sû-i zannın yasaklanması:

Ey iman edenler! Zandan çok sakının. Çünkü zanların bir kısmu ginahtır.

¹ Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'ân*.

² Muhammed Ali es-Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*.

Önceki Sûre İle Münâsebeti

Hucurât sûresinden önceki Fetih sûresinin son kısmı, Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) yanındaki ashâbının ahlâk ve terbiyesinden bahsederek sona ermiştir. Bu sûre ise müminlerin iyilik ve refahını artıracak olan güzelliklerden söz etmekte, Allah ve Resûlü'ne karşı uyulması gereken âdâbın öğretilmesiyle başlamaktadır. Önceki sûre müminlerle kâfirler arasında dış ilişkilerle ilgili yol göstermeleri de ihtivâ ettiği halde, bu sûre yalnız müminler arasında iç münasebetler yönünden eğitim, öğretim ve nizamı haber vermektedir. Onun için önceki surelerde kâfirler ile savaş konu edildiği halde burada, müminler arası anlaşmazlıklar ve kargaşalar zikredilmektedir. Netice olarak bu sûre bize özellikle şunu gösteriyor ki; herhangi bir fetihten sonra en önce dikkat edilmesi gereken husus, iç düzenlemelere dikkat etmek ve fethedilen yeni memleket halkının İslâm'ın feyiz ve bereketinden istifade etmeleri için itaat ve terbiyelerine özen gösterme meseleleridir.³

Sûrelerin Tertibi İçerisindeki Yeri

Kur'ân-ı Kerim'in sûreleri, uzunluklarına göre şöyle tasnif edilirler:

Fâtiha'dan sonra gelen 7 uzun sûreye “es-Seb'u't- Tivâl” denir. Âyetleri yüzden fazla veya buna yakın olan sûrelere “el-Miûn”, âyetleri yüzden az olan sûrelere “Mesânî”, daha sonra kısa ve besmeleli fâsıllar çok olan sûreler vardır ki, bunlara da “el-Mufassal” denir.⁴ Bu mufassal sûreler de kendi aralarında şu şekilde kısımlara ayrılırlar:

Hucurât sûresinden, Bürûc sûresine kadar olan sûrelere “Tı-

³ Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*.

⁴ İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, Ankara 1991, s.58.

HUCURÂT SÛRESİ TEFSİRİ

vâl-i mufassal”, oradan da Beyyine sûresine kadar olan sûrelere “Evsât-ı mufassal”, bundan sonraki sûrelere ise “Kısar-ı mufassal” denilir. Fıkıh kitaplarında açıklandığı üzere sabah ve öğle namazlarının farzlarında “Tıval-i mufassal”, ikindi ve yatsıda “Evsât-ı mufassal”, akşamda “Kısar-ı mufassal” okumak güzel görülmüştür. Yani zarûret hâli müstesna olmak üzere bu namazlarda bu sûreler miktarınca okumak sünnet, her rekta bunlardan tam bir sûre okumak müstahsendir.

ALLAH VE RESÛLÜNÜN ÖNÜNE GEÇMEME

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْدُمُوا بَيْنَ يَدَيْ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ
اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ

Rahmân ve Rahîm Allah'ın Adıyla

1 – Ey iman edenler: Söz ve hareketlerinizde ileri gidip de Allah'ın ve Resûlü'nün önüne geçmeyin. Allah'a karşı gelmekten sakının. Allah her şeyi hakkıyla işitir ve bilir.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا Ey iman edenler! Hitabın böyle bir nidâ ile başlaması, âyete muhatap olanların (okuyan veya dinleyenlerin) gelecek sözün önemini kavramları ve onu dikkat ve özenle dinlenmeleri gereğini hatırlatır. İman özelliği ile sıfatlandırmak, sevinç ve neşe vermek ve imanın, o söylenecek sözü korumaya yönelttiğini ve aksini yapmaya engel olduğunu, bütün o özelliğe sahip olanlara ilan eder. Yani Ey iman şerefi ile mutlu olan kimseler! Haberiniz olsun, o imanın, dikkat ve özenle dinleyip tutmayı gerektirdiğine dair önemli bir tebliğ yapılıyor, şöyle ki:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْدُمُوا بَيْنَ يَدَيْ اللَّهِ وَرَسُولِهِ
Söz ve hareketlerinizde ileri gidip de Allah'ın ve Resûlü'nün önüne geçmeyin.

لَا تُقَدِّمُوا لَا Lâ tükaddimû: “Önüne geçmeyin” şeklinde meâl verdiğimiz bu ifadeyi; bu kelime üzerindeki diğer kıraatleri ve yapılan bazı yorumları da kapsayacak şekilde “önüne geçmeyin, başkalarını ve başka şeyleri de geçirmeyin” şeklinde anlamak yerinde olacaktır.

TAKDİM: Bu ifadede yer alan takdim: Bir şeyi diğerinin önüne, üzerine geçirmek demektir. Allah’ın ve Resûlü’nün önüne geçmek denilen fiili yapmayın, şunu veya bunu takdim, yani öne geçirmeği ifade edebilecek hiçbir fiili yapmayın demektir.

İkinci bir mana da: ‘Hiçbir şeyi, hiçbir emri, ne kendinizi ne başkasını asla öne geçirmeyiniz. Allah ve Resûlü’nün emri ve hükümünü gözetmeden hiçbir emri kestirip atmayınız’, demek olup Kitap ve Sünnet’in ahkâmını göz önüne almaksızın acele veya baskı ile bir işe kalkışmaktan menetmektir.

Bazı tefsirciler de demişlerdir ki, burada mananın aslı Resûlullah’ın önüne geçmeyin, demektir. Allah’ın isminin zikredilmesi yalnız ta’zîm ve Resûlullah’ın Allah yanında yüksek şerefini ve yüce özelliğini bildirmek içindir. Nitekim bundan sonraki âyetler yalnız Peygamberimiz hakkındadır. Buna göre mânâ şöyle olur: Allah’ın Resûlü’nün önüne geçmeyin, çünkü O’nun Allah’a yakınlığı vardır. O hep Allah’ın huzurundadır, O’nun önüne geçmek Allah’ın huzurunda cüretkârlıkta bulunmaktır.⁵

Resûl kelimesinin zikredilmesinin bir diğer hikmeti de; O’nun, dinin tebliği yanında, dini açıklama, uygulama ve vahye dayalı olarak dini tamamlamadaki önemli rolüne işaret etmekte; Resûl’e itaatin de dolaylı olarak Allah’a itaat mânâsına geldiği gerçeğinin altını çizmektedir. Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) zamanında, O’nun yanında bulunan müminler,

⁵ Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*.

Allah ve Resûlünün Önüne Geçmeme

hem irade ve kararda, hem de fiil ve davranışta O'nun önüne geçmemek, O'nu beklemek, gözetmek, peşinden gitmek, izni ile hareket etmek durumundadırlar. O'nun bulunmadığı yer ve zamanlarda “öne geçmemek ve geçirmemek”, dine aykırı bir karar vermemek, bir şey yapmamak mânasına gelmektedir.

“Allah ve Resûlü'nün önüne geçmeyin, geçirmeyin” âyeti; “önemi ve değeri ne olursa olsun kişinin -kendi nefsi dahil- hiçbir kimsenin irade ve rızasını, Allah ve Resûlü'nün irade ve rızasının önüne geçirmemesi, onu buna tercih etmemesi, önceliği ilâhî irâde ve rızaya vermesi” anlamına da gelmektedir.⁶

Bu âyetlerde Peygamberimize (sallallahu aleyhi ve sellem) saygının, O'nun emir ve yasaklarına uymanın önemi belirtilmektedir. “Allah ve Elçisinin önüne geçmeyin”, yani Allah ve Elçisi bir konuda hüküm beyan etmeden önce siz o konu hakkında hüküm vermeyin. Peygamberiniz (sallallahu aleyhi ve sellem) bir şey demeden veya yapmadan siz söylemeyin ve yapmayın demektir. Böylece bu âyet; Allah'a ve O'nun Peygamberine karşı takınılması gereken edebi bildirmektedir. Biraz sonra zikredeceğimiz sebebi nüzûl rivâyetlerini bir tarafa bırakacak olursak; büyük ihtimalle Peygamberimizin (sallallahu aleyhi ve sellem) huzurunda bir mesele görüşülmüş veya bir olayın hükmü sorulmuş ve henüz Peygamberimiz cevap vermeden önce bazı kimseler konu hakkında fikir beyan etmişlerdir. Edebe aykırı olan bu davranışı Allah yasaklamıştır.

Bu âyete göre mümin, karşı karşıya kaldığı meselelerde Allah'ın ve elçisinin bir hükmünün bulunup bulunmadığını araştırmak ve ona uymakla yükümlüdür.

⁶ Hayrettin Karaman, Mustafa Çağrırcı, İbrahim Kafi Dönmez, Sadrettin Gümüş, *Kısr'ân Yolu*.

Sebeb-i Nüzûl

Bu âyetin sebeb-i nüzûlüne dâir birkaç rivâyet vardır:

1- Beni Temîm kabilesinden Resûlullah'a bir heyet gelmişti. Hz. Ebû Bekir (radıyallahu anh) Ka'ka b. Ma'bed'i onlara emir (idareci) yap dedi. Hz. Ömer (radıyallahu anh) ise Allah Resûlüne, Akra b. Hâbis'i emir yap dedi. Bunun üzerine Hz. Ebû Bekir: "Sırf bana muhâlefet etmek istedin", dedi. Hz. Ömer de: "Hayır sana muhalefet etmek istemedim" dedi ve sonra münakaşa ettiler, sesleri yükseldi de bu sebeple *يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقَدَّمُوا بَيْنَ يَدَيِ اللَّهِ وَرَسُولِهِ* "Ey iman edenler! Allâh ve Resûlü'nün önüne geçmeyin." âyeti nazil oldu.⁷ Fakat yine Buhârî'nin ve diğerlerinin rivâyetlerine göre bu münakaşa bundan sonraki âyetin nüzulüne sebep olmuştur.

2- Bazı kimseler kurban bayramı günü Resûlullah'tan önce kurban kesmişlerdi. Peygamberimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) onlara yeniden kesmelerini emretti. Bunun üzerine bu âyet indirildi. Keşşâf'ın nakline göre ise Kurbanı bayram namazından önce kesmişlerdi ve bu âyet nazil oldu. Resûlullah da onlara başka bir kurban keserek iade etmelerini emir buyurdu.⁸

3- Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Medine'ye hicret ettikten sonra kendisine uzak yerlerden heyetler geliyordu. Bunlar pek çok meseleleri soruyorlar, çok konuşuyorlardı. Bu âyetle, Resûlullah konuşmaya başlamadan söze meseleye başlamaktan men edildiler.⁹

4. Bazı kimseler oruç ayı girmeden bu ayı oruçla karşılamak için Peygamberimizden (sallallahu aleyhi ve sellem) önce oruca başladılar da, Yüce Allah bu âyeti indirdi.¹⁰

⁷ Buhârî, *Tefsiri Sûreti Hucurat/1*; Tirmizi, *Tefsir Hucurat*; Vâhidî, *Esbab-ı Nüzûl*, s.385.

⁸ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*.

⁹ Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî*.

¹⁰ Suyûtî, *Lübâbu'n-Nukul*, s.195.

Allah ve Resûlünün Önüne Geçmeme

Bu rivâyetlerin hepsi de sahih olabilir ve âyetteki genel buyruğun kapsamına girer. Hangisinin âyetin inmesine esas sebep teşkil ettiğini ise en iyi bilen yüce Allah'tır. Herhangi bir sebep olmaksızın da inmiş olabilir. (Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.)

Bu âyet indikten sonra, Resûlullah'a dışarıdan bir topluluk geldiği vakit nasıl selam vereceklerini öğretmek üzere Hz. Ebû Bekir onlara bir adam gönderir ve Resûlullah'ın huzurunda sü-kûnet ve vakar üzere bulunmalarını isterdi.¹¹ Hz. Ömer de, Peygamberimiz (sallallahu alayhi ve sellem) kendisinden sormadıkça ona bir şey söylemezmiş.¹²

Bazıları *Allah ve Resûlü'nün önüne geçmeyi*; -sebeb-i nüzûl rivâyetlerinde de gördüğümüz gibi- özel örneklerle tefsir etmişlerse de, âyetten görünürde anlaşılan, gerek söz ve gerek fiil olmak üzere şunların hepsine şâmil olmasıdır:

– Resûlullah'ın meclisinde bir soru sorulduğu zaman O'ndan önce cevaba kalkışmayın,

– Allah ve Resûlü'nden önce, dininizin hükümlerinden herhangi bir hususta hüküm vermeyin.¹³

– Size emrettiği hususlarda Allah'ın emrine muhalefetten sakının,

– Yolda giderken bir izin, işaret veya ihtiyaç olmaksızın önünde yürümeyin,

– Sofrada O'ndan önce yemeye başlamayın ve O'ndan önce kalkmayın.

Namazda hiçbir şekilde imamın önüne geçmenin câiz olmasındaki mânâ da budur. Resûlullah'ın huzurunda birisi imam yapılıp namaz kılınacak olsa O'nun izni olmaksızın sahih olmaz.

Öyleyse; Allah'ı Rab ve Peygamberi'ni rehber ve doğru yolu

¹¹ Ebû Hayyân, *Bahrü'l-Muhît*.

¹² Buhârî, *Tefsîru Sûreti Hucurat/1*

¹³ İbn Kesir, *Tefsîru'l-Kıstâ'âni'l-Azîm*.

gösterici olarak kabul eden bir mümin, bu inancında doğru ve samimi ise; muâmelât ve hareketlerinde kendi mülâhazalarına göre kararlar alamaz, Allah'ın ve Resûlü'nün bir buyruğu olup olmadığını ve varsa ne olduğunu araştırıp öğrenmeden kendi kendine fikirler ve görüşler ileri süremez. Ayrıca bu durum, onların sadece şahsî işlerine münhasır kılınmamıştır. Bilakis onların her çeşit sosyal ilişkilerine de şâmil olmaktadır. Bu, imanın ilk ve temel şartıdır. Âyetteki hitap da, bütün müminlere yöneliktir. Bunu nesheden (hükümünü ortadan kaldıran) başka bir hüküm inmediğine göre, hükmü kıyamete kadar geçerlidir.

“Allah ve Resûlü'nün önüne geçilmemesi” emri, Ahzâb sûresindeki şu âyetle açıklığa kavuşmaktadır: “Allah ve Resûlü herhangi bir meselede hüküm bildirdikten sonra, hiçbir erkek veya kadın müminin, o konuda başka bir tercihte bulunma hakları yoktur. Kim Allah'a ve elçisine isyan ederse besbelli bir sapıklığa düşmüş olur.” (Ahzâb, 33/36)

Resûlullah'ın Vefatından Sonraki Durum

Resûlullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) hayatta iken Kitap ve Sünnet'te yer alan hükümler, emirler ve tavsiyeler O'ndan öğreniliyordu. Allah ve Resûlü bir konu hakkında bir hüküm ortaya koymadıkça, başkasının hüküm beyân etmesi asla caiz kabul edilmemiştir. Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) vefatından sonra ise, müminler bu iki esas kaynağa bağlı kalmakla emrolunmuşlardır. Ortaya çıkacak yeni meselelerin çözümünü yine bu iki kaynaktan aramaları; bulamadıkları takdirde içtihat düzeyinde icmâ ve kıyasa yönelmeleri her zaman geçerli bir kural olarak belirlenmiştir.

Nitekim Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Hz. Muaz b. Cebel'i (radiyallahu anh) Yemen'e görevli olarak gönderdiğinde, aralarında şu târihî konuşma geçmiştir:

Allah ve Resûlünün Önüne Geçmeme

Efendimiz kendisine “Ey Muaz! Neye göre hüküm vereceksin?” dedi Muaz: “Allah’ın Kitabı’na göre” diye cevap verdi. Peygamberimiz (sallallahu aleyhi ve sellem): “Allah’ın Kitabı’nda herhangi bir konuda hüküm bulamazsan neye müracaat edeceksin?” diye sordu. Muaz: “Allah’ın Resûlü’nün Sünneti’ne müracaat ederim.” dedi. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem): “Onda da bulamazsan?” diye sordu. Muaz: “O zaman ben kendim içtihat ederim.” dedi. Bunun üzerine Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) onun göğsüne elini koyarak: “Peygamber’in temsilcisine Peygamber’in sevdiği yolu benimseten Allah’a hamd olsun.”¹⁴ buyurdu. Allah’ın Kitabı’nı ve Peygamberin Sünneti’ni kendi karar ve kanaatlerinin üstünde tutmak, daha doğru karar verebilmek için her şeyden önce onlara müracaat etmek samîmî Müslüman ile samîmî olmayan Müslüman arasındaki ayırıcı farktır.

Bunun için Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ümmetine şunu da tavsiye etmiştir: “Size iki şey bırakıyorum ki, onlara sınımsız sarıldığınız takdirde ebediyen sapıtmazsınız: Allah’ın kitabı ve Peygamberinin sünneti.”¹⁵ Buradaki son ifade, bazı rivâyetlerde sadece “Allah’ın kitabını”¹⁶ şeklinde; bazılarında ise “Allah’ın kitabını ve ehl-i beytimi”¹⁷ şeklindedir.

Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bu iki ana kaynağı tavsiye ederken, Muâz hadîsinde açıklandığı üzere, bunlarda bir hükme rastlanmazsa, kıyas ve ictehad yolunun seçileceğine işaret etmiş bulunuyor.

وَاتَّقُوا اللَّهَ *Allah’a karşı gelmekten sakının.* Gerek yapacağınız ve gerek sakınacağınız her hususta, her söz ve fiilde ileri gitmekte Allah’ın gazabından korkup emrine uyup korunun.

¹⁴ Ebû Dâvud, *Akdiye*, 1; Tirmizî, *Ahkâm*, 3.

¹⁵ İmam Mâlik, *Muwattâ*, *Kader* 3.

¹⁶ Müslim, *Hac* 147; Ebû Davud, *Menâsik* 57.

¹⁷ Tirmizî, *Menâkib* 32.

إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ Çünkü Allah her şeyi hakkıyla işitir ve bilir. Yani bütün söylediklerinizi işitir, yaptıklarınızı bilir, ona göre mükâfât veya ceza verir.

Âyetin sonunda “Allah’a karşı gelmekten sakının, çünkü Allah her şeyi hakkıyla işitir ve bilir.” buyurulması; yani ‘eğer Allah ve Peygamberini önemsemeyip kendi kendinize hüküm verir ve rasgele görüşlerinizi, Allah’ın ve Peygamberi’nin emirlerinin üstünde tutarsanız biliniz ki bütün sözlerinizi duyan ve niyetlerinizi bilen Allah’la karşılaşacaksınız’ hakikatine dikkat çekmektedir.

Âyetin Edebî Yönü

“Allah ve Resûlü’nün önüne geçmeyin” âyetinde istiâre-i temsîliyye vardır. Yani Yüce Allah, müminlerin, Peygamberimizin (sallallahu aleyhi ve sellem) huzurunda görüş açıklama ve karar verme hususundaki hallerini, bazı insanların önüne geçerek yürüdüğü büyük bir kralın haline benzetti. Halbuki edep, onların kralın önünde değil de, arkasında yürümelerini gerektirir. Bu benzetme istiâre-i temsîliyye yoluyla yapılmıştır.

Âyetten Çıkan Hükümler

1. Peygamber’in huzurunda bir konu üzerinde Peygamber’den önce bir fikir ve görüş beyân etmeyin. Her hususta O’na uyun, O’nun arkasından gidin.
2. Kitap ve Sünnet’e aykırı söz söylemeyin, hüküm vermeyin.
3. Resûlullah’ın huzurunda fetva vermekte acele etmeyin; Allah’ın O’nun kalbi ve dili üzerine indireceği hükmü bekleyin.
4. “Şu ve bu hususta ilâhî emirler inseydi..” diyerek acele etmeyin. Peygamber’in verdiği bilgiyle yetinin.¹⁸

¹⁸ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*.

PEYGAMBERİMİZİN (SALLALLAHU ALEYHİ VE SELLEM) YANINDA YÜKSEK SESLE KONUŞMAMA

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَرْفَعُوا أَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ وَلَا
تَجْهَرُوا لَهُ بِالْقَوْلِ كَجَهْرِ بَعْضِكُمْ لِبَعْضٍ أَن تَحْبَطَ أَعْمَالُكُمْ
وَأَنتُمْ لَا تَشْعُرُونَ ﴿٢١﴾

2 – Ey iman edenler! Seslerinizi Peygamberin sesinden fazla yükseltmeyin. Birbirinizle yüksek sesle konuştuğunuz gibi onunla da öylece konuşmayın. Yoksa siz farkında olmadan bütün emekleriniz hiçe iniverir.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا Ey iman edenler! nidâsı birinci âyette geçmiş-ken bu âyette de tekrar edilmesi, aynı şekilde bu âyette söylenecek şeylerin dikkatle dinlenmesi gerektiğine tenbihdir. Birinci âyette söz ve fiilde ileri gitmek yasaklandığı gibi bunda da sözün niteliğinde yani söyleyişte aşırı gitmek yasaklanıyor. Şöyle ki:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَرْفَعُوا أَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ Seslerinizi Peygamberin sesinden fazla yükseltmeyin, diğer bir ifadeyle; seslerinizi peygamberin sesinin vardığı sınırdan ileri geçirmeyin.

وَلَا تَجْهَرُوا لَهُ بِالْقَوْلِ كَجَهْرِ بَعْضِكُمْ لِبَعْضٍ Birbirinizle yüksek sesle

Peygamberimizin Yanında Yüksek Sesle Konuşmama

laşılır ki; yasaklanan sesi yükseltmekten maksat, yalnız hafife almak ve saygısızlık kastiyle olanlar değildir. Çünkü o müminlerden çıkması mümkün olmayan açık küfürdür. Fakat açık küfür olmamakla beraber, dolayısıyla ona varan ve küfür zannedilen haller de vardır. Bazı fiiller vardır ki küfür kastiyle yapılmasalar bile küfür tehlikesini içinde bulundururlar. Peygambere sıkıntı işte bu şekilde olur.²⁰

Bu âyet inince Sâbit b. Kays b. Şemmâs (radıyallahu anh) evinde oturmuş “Ben cehennemliklerdenim.” diyerek kendini hapsetmişti.²¹ Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Sa’d b. Muaz’a: ‘Ey Ebâ Âmir, Sâbit ne halde, rahatsız mı?’ diye sordu, Sa’d da; ‘o benim komşumdur, rahatsızlığını bilmiyorum’ dedi ve gitti sordu. Sâbit dedi ki: “Bu âyet indirildi, halbuki bilirsiniz ben sizin en yüksek seslinizim, demek ki ben cehennemliklerdenim.” Sa’d bunu Peygamberimize söyledi. Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), ‘hayır o cennetliklerdendir’ buyurdu.²²

Diğer bir rivâyette de Resûlullah haber gönderip getirtti ve sordu. O da cevâben: “Ya Resûlallah! Allah Teâlâ sana bu âyeti indirdi, benim ise sesim yüksek, korkarım amelim yok olur.” dedi. Peygamberimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) buyurdu ki: Hayır sen hayır ile yaşayacak, hayır ile öleceksin. “Bazı rivâyetlere göre Resûlullah ona: “Râzı olmaz mısın, Allah’a hamd ederek yaşayasın, şehit olarak öldürülesin ve Cennet’e giresin!” buyurdu, o da: “Râzıyım ve artık sesimi peygamberin sesinin üstüne yükseltmem.” dedi.²³

Allah Resûlü’nün yanında sesin yükseltilmemesi, Peygamberimizin (sallallahu aleyhi ve sellem) meclisinde oturanlara ve O’nun emrinde ve hizmetinde bulunanlara öğretilen bir davranış şeklidir. Bu âyetin iniş sebebi de, Peygamberimizle (sallallahu aleyhi ve

²⁰ Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kır’ân Dili*.

²¹ Buhârî, *Tefsîru Sûreti Hucurât/1*; Müslim, *İman*, 187.

²² Buhârî, *Tefsîru Sûreti Hucurât/1*; Müslim, *İman*, 187.

²³ Hâkim, *el-Müstedrek*, 3/234-235; Taberî, *Câmiu’l-Beyân*.

sellem) ilişkide bulunan ve O'nunla sohbet edenlere, O'na hürmet etme konusunda son derece dikkat etmeleri gerektiğini anlatmak içindir. Hiç kimsenin sesi O yüce Peygamberin sesinden daha yüksek ve fazla olmamalıdır. Peygamberimizle konuşurken rast gele birisiyle veya kendi seviyelerindeki biriyle konuşulmadığı unutulmamalıdır.

Ayrıca sahabe efendilerimiz O'na hitap ederken, birbirlerine hitap ettikleri gibi “Ey Muhammed” diyerek ismiyle hitap etmemeli, yüceltmek ve O'na karşı edepli olmak için, “Ey Allah'ın nebisi! Ey Allah'ın Resûlü!” demelidirler. Çünkü Kur'ân'da Yüce Allah bile O'na, diğer peygamberlere hitap ettiği gibi ismiyle yani “Yâ Muhammed” diye değil, “Ey Resûl, Ey Nebî” şeklinde hitap etmiştir. Her ne kadar âyette öğretilen bu edep ve terbiye, Peygamberimizin (sallallahu aleyhi ve sellem) devrinde bulunan insanlara Peygamberimizle konuşma üslûbunu öğretse de, daha sonra gelen insanlar da Peygamberimizin (sallallahu aleyhi ve sellem) mübarek adı anıldığında veya O'nun bir buyruğu anlatıldığında, yahut hadisleri okunduğunda aynı edebi göstermeli, sükûnetle dinleyip gereklerini uygulamalıdır.

O'ndan bahsederken de sadece “peygamber” veya “Hz. Peygamber” demek doğru değildir. Mümkünse her defasında değişik bir sıfatıyla O'ndan bahsetmek gerekir: Allah Resûlü, Resûlullah, Efendiler Efendisi, Peygamberler Sultanı, Fahr-ı Kâinât Efendimiz, Sevgili Peygamberimiz, Resûl-i Ekrem vs. Bu sıfatların sonunda da salât u selâm okumaya gayret etmelidir.

Bununla birlikte bu âyette işârî olarak: İnsanların, kendilerinden büyük kişilerle konuşurken nasıl hareket etmeleri gerektiği de açıklanmaktadır. Bir mümin; hürmete lâyıık, mânevî değerlere sahip büyük zatların önünde, kendi arkadaşlarına veya sıradan insanlara davrandığı gibi davranmamalıdır.

Bu âyetten, Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) konununun ne kadar mühim ve yüce olduğu anlaşılmaktadır. Maka-

Peygamberimizin Yanında Yüksek Sesle Konuşmama

mı ne kadar yüksek olursa olsun, Peygamber Efendimizin (sallallahu aleyhi ve sellem) dışında bir kimseye yapılan hürmetsizlik, Allah indinde “küfür” olarak tavsif edilmez. Böyle bir davranış en fazla bir kabalık, bir saygısızlık addedilir. Fakat Peygamberimize karşı yapılan bir saygısızlık, kişinin ömrü boyunca yaptığı hayırlı amelleri zâyî edecek kadar büyük bir günahdır. Çünkü Allah’ın Elçisine (sallallahu aleyhi ve sellem) gösterilecek hürmet, O’nu Peygamber olarak gönderen Allah’a hürmet etmek, yine O’na hürmette kusur etmek, Allah’a hürmette kusur etmek demektir.²⁴

Sesi Yükseltmek

Sesi yükseltmek ya da bağırmaktan maksat hafife almak ve küçümsemek kastı ile sesin yükseltilmesi değildir. Çünkü böyle bir davranış küfürdür. Bu buyruğa muhatap olanlar ise müminlerdir. Burada maksat bizâtihi sesin kendisidir. Büyük şahsiyetlere karşı saygı ve onlara karşı gösterilmesi gereken ta’zime uygun düşmeyen yüksek tonlu sesin kendisidir. Bundan dolayı kişi sesini kısmaya çalışarak emrolunduğu saygı ve ihtiramı açıkça ortaya koyacak bir sınıra çekmelidir.

Büyük müfessir Râzî’ye göre sesi, Peygamber’in sesinin üstüne çıkarmak, O’nun huzurunda çok konuşmak şeklinde de anlaşılabilir. Çünkü bir kimse konuşuyorsa (sesi çıkıyorsa) diğeri susuyor ve dinliyor demektir. Allah Resûlü’nün yanında olabildiğince az konuşmak ve çok dinlemek gerekir; çünkü hayırlı olan O’nun konuşmasıdır.²⁵ Bazı ilim adamları da, âlimlerin meclislerinde -onların şereflerinin üstünlüğüne işaret olmak üzere- sesi yükseltmeyi mekruh kabul etmişlerdir. Birinci âyetten hareketle de, onların önünden yürünmemesi gerektiğini söylemişlerdir. Çünkü onlar peygamberlerin mirasçlarıdır.²⁶

²⁴ Mevdûdi, *Tefhîmu’l-Kur’ân*.

²⁵ Râzî, *Mefâtihu’l-Gayb*.

²⁶ İbn Atiyye, *el-Muharraru’l-Vecîz*; Kurtubi, *el-Câmi li-Ahkami’l-Kur’ân*.

Peygamberimizin Vefâtından Sonra ve Kabrinin Yanında Sesi Yükseltme

İmam Mâlik ve bazı ilim adamlarına göre: Âyetin hükmü kıyamete kadar bâkîdir. O bakımdan Ravzâ-i Muttahhara'da bulunan bir kimsenin o yüce huzurda yüksek sesle konuşması caiz değildir. Nitekim devrin halîfesi, yanında İmam Mâlik bulunduğu halde Ravzâ-i Muttahhara'yı ziyaret ederken yüksek sesle konuşuyordu. İmam Mâlik'in onun bu saygısızlığına dayanamadığı ve yukarıdaki âyeti okuyarak halîfeyi uyardığı, Resûlullah'ın manevî huzurunda saygılı olmaya davet ettiği pek meşhur bir olaydır.

O halde dün olduğu gibi, bugün ve yarın da, yarından sonra da Ravza-i Muttahhara'da ve hadîs-i şerif okunan meclislerde yüksek sesle konuşulmaz, Resûlullah'a (sallallahu aleyhi ve sellem) saygı gösterilir. Aksi halde, Kur'an'ın anlatımıyla, "*Sonra farkına varmayarak amelleriniz boşa gidebilir.*" mealindeki ilâhî uyarıya muhatap olma durumu ortaya çıkar.

Kâdî Ebû Bekir İbnu'l-Arabî şöyle demiştir: Peygamberimizin (sallallahu aleyhi ve sellem) saygınlığı hayatta iken nasılsa, vefatından sonra da öyledir. Vefatından sonra O'ndan nakledilen sözler derece itibarıyla O'ndan lafız olarak işitilen sözleri gibidir. O'nun sözleri okunduğu takdirde huzurda bulunan herkesin sesini ondan daha fazla yükseltmemesi, ondan yüz çevirmemesi icab eder. Bizat o sözü lafız olarak söylemesi esnasında O'nun meclisindeymiş gibi davranması gerekir. Şâni yüce Allah sözü edilen bu saygının çağlar boyunca devam edeceğine: "*Kur'an okunduğu zaman onu dinleyin ve susun...*" (Araf, 7/204) buyruğu ile dikkatimizi çekmektedir. Peygamberimizin (sallallahu aleyhi ve sellem) sözü de zaten vahyin bir parçasıdır. Açıklaması fıkıh kitaplarında yer alan birtakım istisnalar dışında, Kur'an-ı Kerim'in hikmeti gibi O'nun sözünün de hikmetleri vardır. ²⁷

²⁷ Kurtubi, a.g.e.

PEYGAMBERİMİZİN
(SALLALLAHU ALEYHİ VE SELLEM)
YANINDA SESİNİ KISANLAR VE
TAKVÂ İMTİHANINI KAZANANLAR

إِنَّ الَّذِينَ يَغُضُّونَ أَصْوَاتَهُمْ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ امْتَحَنَ
اللَّهُ قُلُوبَهُمْ لِلتَّقْوَىٰ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ عَظِيمٌ

3 – Peygamberin huzurunda seslerini kisanlar var ya, işte Allah, içindeki takvâyı ortaya çıkarmak için onların kalplerini sınamış ve onlar bu imtihanı başarmışlardır. Onlara bir mağfret ve büyük bir mükâfat vardır.

Birinci ve ikinci âyette yapılan sakındırmadan sonra teşvik için buyruluyor ki:

إِنَّ الَّذِينَ يَغُضُّونَ أَصْوَاتَهُمْ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ O kimseler ki Resûlullah'ın yanında seslerini kısırlar, yasaklamaya muhalefetten sakınarak ve terbiyeye uyarak seslerini indirir, hafiften alırlar.

Sebeb-i Nüzûl

“Ey iman etmiş olanlar, seslerinizi O Peygamber’in sesinden yüksek çıkarmayın.” âyet-i kerimesi nâzil olunca Hz. Ebu Bekir

HUCURÂT SÛRESİ TEFSİRİ

(radiyallahu anh): “Ya Resûlallah! Vallahi ben bundan sonra Allah’a kavuşuncaya kadar sana gizli veya gizli gibi konuşurum” demiş²⁸ ve ancak sırdaş olanın konuştuğu gibi çok alçak sesle konuşmaya başlamış, Yüce Allah da Ebu Bekir hakkında bu âyet-i kerimeyi indirmiştir.²⁹

Hz. Ömer (radiyallahu anh) de duyulmayacak kadar hafif bir sesle Peygamberimize (sallallahu aleyhi ve sellem) hitap edermiş. Hatta bazen Peygamberimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bile onun ne dediğini iyice anlayamaz ve tekrar söylemesini emredermiş.

اُولَئِكَ الَّذِينَ امْتَحَنَ اللَّهُ قُلُوبَهُمْ لِتَقْوَىٰ *İşte Allah, içindeki takvâyı ortaya çıkarmak için onların kalplerini sınamış ve onlar bu imtihanı başarmışlardır.* Burada kastedilen mana şudur: Kuyumcunun altını diğer maddelerden seçip ayırdığı gibi Yüce Allah da onların kalplerini temizlemiş ve pisliklerden arındırmıştır. Kalplerini takvâ için eğitmiş ve takvâyâ hazır hale getirmiştir. Yani onlar, Allah’ın kendilerini tâbi tuttuğu imtihanı başarıyla geçmişler ve böylelikle kalplerinde Allah korkusu bulunduğunu, Allah’a ve Resûlü’ne karşı saygıyla dolu bir kalbe sahip olduklarını açıkça ispatlamışlardır. Böylece Peygamberimize sevgi ve saygı duymaktan yoksun bir kalbin takvâdan da yoksun olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla Allah Resûlü’nün (sallallahu aleyhi ve sellem) huzurunda bir kimsenin sesini yükseltmesi, sadece zâhiren bir kabalık olarak değil, aynı zamanda bu, o kimsenin kalbinde takvâ bulunmadığının bir göstergesi olarak da anlaşılır.

Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ile konuşurken, O’nun meclisinde bulunurken seslerini kısınlarmın kalplerini, Allah el-bette takvâ için hâlis kılmış, temizlemiş ve ona uygun bir mahal kılmıştır. Nasıl altın, ateşle diğer maddelerden arıtılıp iyisi kö-

²⁸ Hâkim, *el-Müstedrek*, 2/462.

²⁹ Vâhidî, a.g.e., s. 386.

Peygamberimizin Yanında Takva İmtihanını Kazananlar

tüsünden ayrılmışsa, aynı şekilde Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) huzurunda edepli bir şekilde bulunanların da Allah, kalplerini kötü olan her şeyden temizlemiştir. Ayrıca edepli bir halde seslerini kısımlarına ve diğer itaatlerine karşılık onlara büyük bir sevap verilecek ve günahları da affedilecektir.

لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ عَظِيمٌ Onlara bir mağfiret ve büyük bir mükâfat vardır. Yani günahları için 'mağfiret' ve Resûlullah'ın huzurunda seslerini kısımları ve diğer itaatleri sebebiyle 'büyük bir ecir/mükâfat' vardır.

İşin önemini idrak etmedeki kusur ve İslâm öncesi alışkanlıkların etkisi yüzünden Peygamber Efendimiz'e karşı edepte kusur edenler ilâhî ikaza muhatap olunca imanları, takvâları ve iyi niyetleri sebebiyle derhal kendilerini toparlamışlar, O'nun yanında zor işitilen bir sesle konuşmaya başlamışlar, Allah'ın uyarısını ve rızâsını hem alışkanlıklarının, hem de öfkelerinin önüne geçirerek büyük bir takvâ imtihanı vermişler ve bu imtihandan başarılı çıkmışlardır. Başarılan her imtihanın bir ödülü vardır, takvâ imtihanının ödülü de bu erdemın önem ve ölçüsü nispetinde büyük olacaktır.³⁰

³⁰ Hayrettin Karaman, *Kıvân Yolu*.

ALLAH RESÛLÜNE SAYGISIZCA SESLenenLER

إِنَّ الَّذِينَ يُنَادُونَكَ مِنْ وَرَاءِ الْحُجُرَاتِ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ ﴿٤١﴾ وَلَوْ
أَنَّهُمْ صَبَرُوا حَتَّى تَخْرُجَ إِلَيْهِمْ لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٤٢﴾

4 – Ama sana evinin dışından seslenenlerin ise ekserisi düşüncesiz, mâkul davranmayan kimselerdir.

5 – Eğer onlar sen kendilerinin yanına çıkmaya kadar bekleselerdi, elbette kendileri için daha iyi olurdu. Bununla beraber Allah gafurdur, rahimdir.

إِنَّ الَّذِينَ يُنَادُونَكَ مِنْ وَرَاءِ الْحُجُرَاتِ Sana evinin dışından seslenenler, arkasından veya önünden çağırınlar... (var ya...)

أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ (onların) ekserisi düşüncesiz, mâkul davranmayan kimselerdir. Âyette ekserisi, yani çoğu denmesi, hepsinin öyle olmadığını gösterir.

Âyette geçen *Hucurât* kelimesi, *hücre* kelimesinin çoğuludur. *Hücre* ise; etrafı çevrilerek meydana getirilen barınaktır. Âyetteki *hucurât*'tan maksat, Peygamberimizin (sallallahu aleyhi ve sellem) hâne-i saadetinin odalarıdır ki, her biri hanımlarından birine ait olmak üzere dokuz oda idi.

İbn Sa'd'ın, Atâ-i Horasânî'den rivâyet ettiğine göre, bu

odalar, hurma dallarından yapılmış ahşap idi ve kapılarının üzerinde siyah kıldan çullar vardı.³¹

Davud b. Kays şöyle demiştir: “Ben hücreleri gördüm; hurma kerestesinden olup, dışından kıl çullarla kaplanmış idi, hücrenin kapısından evin kapısına kadar uzunluğu altı veya yedi zira, evin içinin ise on zira³² olduğunu tahmin ediyorum. Yüksekliği de yedi ile sekiz zira’ arası sanırım.”³³

Hasan-ı Basrî’nin de şöyle dediği rivâyet edilmiştir: “Hz. Osman’ın hilâfetinde Peygamberimizin hanımlarının evlerine girerdim. Tavanlarına elimle yetişirdim.”³⁴

Bu hücreler, Ömer b. Abdülaziz veya Velîd b. Abdülmelik zamanında yıkılıp, Resûlullah’ın mescidine katıldı ve bundan dolayı insanlar ağladı. O gün Said b. Müseyyeb şöyle dedi: “Keşke bunları olduğu gibi bıraksalardı da yeni yetişenler ve taşradan gelenler, Peygamber’in, hayatında ne kadar sade yaşadığını görselerdi! Bunları görmek, insanları mal çoğaltma sevdasından vazgeçirebilirdi.” demiştir.³⁵

Sebeb-i Nüzûl

Siyer yazarlarının çoğu, yüksek sesle bağırarak bu kimselerin, Benî Temîm’den gelen heyet olduğunu söylemişlerdir. Beni Temîm’den yetmiş veya seksen kişiden oluşan bir heyet gelmişti. İçlerinde Zibrikân b. Bedir, Utârid b. Hâcib b. Zurâre, Kays b. Âsım, Kays b. Hâris, Amr b. Ehtem ve Akra b. Hâbis vardı. Bunlar, öğle sıcağında gelmişler ve mescide girmişlerdi. Resûlullah

³¹ Âlûsî, a.g.e.

³² Bir kolun dirseğinden orta parmak ucuna kadar olun uzunluk ölçüsü. Yaklaşık 68 cm. kadar.

³³ Buhârî, *Edebü'l-Müfred*, s.160-161 (No.451)

³⁴ Buhârî, *Edebü'l-Müfred*, s.160 (No.450)

³⁵ İbn Sa’d, *Tabakâtu'l-Kübrâ*, 1/499.

ise henüz uyuyordu. “Ey Muhammed! Bizim yanımıza çık!” diye bağırdılar, bunun üzerine Allah Resûlü uyandı ve çıktı. Akrâ b. Hâbis: “Ey Muhammed! Benim övmem zeyn (güzel), yermem şeyn (kötü)dir” dedi. Resûlullah; “Yazıklar olsun sana, öyle olan Yüce Allah’tır.” buyurdu. Böylece insanlar mescide toplandı.

Benî Temîm, konuşmacımızla, şâirimizle, şiiirlerle konuşmalarla seninle atışacağız, dediler.³⁶ Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) “Ben şiirle gönderilmedim, övünmekle de emrolunmadım, fakat haydin bakalım.” dedi. Zibrikân içlerinden bir gence: “Haydi kavminin faziletlerinden bahseden şiirlerden seç ve söyle.” dedi.

Karşılıklı söylenen şiirlerden sonra Akrâ b. Hâbis: “Vallahi bilmem bu ne iştir? Hatibimiz söyledi, onların hatibi daha güzel söyledi, şâirimiz söyledi, onların şâiri daha şâir, daha güzel söylüyor.” dedi, sonra Resûlullah’ın huzuruna biraz daha yaklaştı ve: أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّكَ رَسُولُ اللَّهِ dedi. Peygamber Efendimiz de (sallallahu aleyhi ve sellem): “O halde bundan önce olan (işlediğin günahlar) sana zarar vermez.”³⁷ buyurdu, sonra onlara hediyeler verdi. İhsan ve iltifatta bulundu.

وَإِنْ كَانُوا مِنْكُمْ يَكْفُرُونَ فَاقْتُلُوا كَافِرِينَ هَلْ يُؤْمِنُ إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا بِحَدِيثِ اللَّهِ فَذُكِّرُوا بِاللَّحْظِ عَنَّا وَهُوَ يُعَذِّبُ مَن يَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ Eğer onlar sen kendilerinin yanına çıkıncaya kadar bekleselerdi, elbette kendileri için daha iyi olurdu. Bununla beraber Allah gafurdur, rahimdir. Çünkü güzel davranışla Peygamber’e tazim etmiş olurlardı. O da övgüye ve sevaba ve onların isteklerinin yerine gelmesine daha elverişli olurdu.

وَإِنْ كَانُوا مِنْكُمْ يَكْفُرُونَ فَاقْتُلُوا كَافِرِينَ هَلْ يُؤْمِنُ إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا بِحَدِيثِ اللَّهِ فَذُكِّرُوا بِاللَّحْظِ عَنَّا وَهُوَ يُعَذِّبُ مَن يَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ Bununla beraber Allah gafur ve rahimdir, tövbe ve hallerini düzelterek akıllanmaya yüz tuttukları takdirde affe-

³⁶ Taberî, a.g.e; Kurtûbi, age; Âlûsî, a.g.e.

³⁷ Âlûsî, a.g.e.

der, cezalandırmaz. Yani, şimdiye kadar ne olmuşsa olmuş, lakin bir daha böyle hareket etmeyin ki, Gafûr ve Rahim olan Allah, elçisini rahatsız ederek işlemiş bulunduğunuz geçmiş günahlarınızı affetsin.

Peygamber Efendimizin (sallallahu aleyhi ve sellem) sohbetlerinden terbiye almış zatlar, Peygamberimizin (sallallahu aleyhi ve sellem) günlük programına göre hareket ederlerdi. Çünkü onlar Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) İslâm daveti yolunda oldukça yoğun bir hayat sürdüğünün, bu yoğunluğun çok yorucu olması nedeniyle, dinlenmeye ihtiyaç duyacağının ve ev halkına da zaman ayırmak zorunda olacağının bilincindeydiler. Bu bakımdan o kimseler Peygamberimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ile görüşmeye geldiklerinde dışarıda beklerler, âcil bir mesele olmadıkça O'nu rahatsız etmezlerdi.

Ancak medenî olmayan Arap toplumunda henüz böyle bir terbiyeden yoksun olan pekçok kimse, Allah Resûlü ile görüşmeye geldiklerinde, davet ve halkı ıslah ile uğraşan Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem), dinlenmeye ihtiyacı olup olmadığını düşünmeksizin, sürekli kendileriyle ilgilenmesini ister ve gece gündüz demeden O'nu rahatsız ederlerdi. Bunlar genellikle Medine'nin civarından gelen bedevîler yani köylü çöl Arapları idi. Bu bedevîler, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ile görüşmeye geldiklerinde, O'na hizmetçisi ile haber göndermeden, zevcelerinin odalarının önünde dikilir ve oradan Peygamberimize bağırırlardı. Bu tür olaylarla ilgili olarak sahabilerden bir çok hadis rivâyet edilir. Gerçekten de Peygamberimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bu tür davranışlardan son derecede rahatsız olmasına rağmen, halim tabiatı dolayısıyla bunlara bir şey diyemiyordu. Fakat en sonunda Yüce Allah ihtar edip, Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) gelene kadar kendisini dışarıda beklemelerini emrederek, bu

kaba hareketleri konusunda o kimselere yol göstermiştir.³⁸

Elbette âyetlerin öğrettiği görgü kuralları, yalnız o zamanki insanlar için değil, en medenî toplumlar için de geçerli görgü kurallarıdır. Büyüğe karşı saygılı davranmak, onun huzurunda yüksek sesle konuşmamak, bir âlimi veya lideri evinin veya odasının dışından kaba bir tarzda çağdırmamak, istirahatı zamanında kimseyi rahatsız etmemek, insanların özen göstermesi gereken terbiye ve nezaket kurallarıdır.³⁹

İslâm Dini her yanı ve yönüyle medeniyettir; edep ve terbiye, nezaket ve nezahettir. Büyüklerin, inanmış ilim adamlarının huzurunda davranış ve konuşmadan tutun da önemli bir kişiye seslenmeye kadar her şeyi birtakım edep ve terbiye, sevgi ve saygı kurallarına bağlamıştır.

O bakımdan medeniyet ve nezaketten, edep ve terbiyeden yoksun yetişen kaba ve hırçın bedevîleri bile eğiterek, onları dünyanın en medenî ve terbiyeli insanları yapma şerefi bütünüyle İslâm'a aittir. Dünya milletleri daha yirmibirinci asırda bile o yüksek ve fazilete dayalı medeniyete erişememiştir. Bu bir gerçektir. Zira teknolojiye baş döndürücü bir hızla ilerlemek ve ekonomik güç oluşturmak, milletleri ne ahlâklı ve dindar yapar, ne de topluma edep ve terbiye öğretir.

Bu âyetler, o zamanki Arapların, özellikle çöl bedevîlerinin davranışı hakkında da bir fikir vermektedir. Onlar pek öyle görgü kuralları falan bilmezler, büyüklere saygı göstermezler, senli benli ve kabaca davranırlardı. Genellikle vahşî tabiat şartları içinde büyüyen, eğitim görmemiş insanların ahlâk ve davranışı da böyle olur.⁴⁰

³⁸ Mevdûdî, a.g.e.

³⁹ Süleyman Ateş, *Kur'an Ansiklopedisi Kuba*, 8/422-425.

⁴⁰ Süleyman Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 8/513.

İlk Beş Âyetten Çıkan Hüküm ve Hikmetler

1– Allah ve Resûlü'ne (sallallahu aleyhi ve sellem) îman etmek, Kur'ân ve Sünnet'te yer alan bir hükmü, Kur'ân ve Sünnet'te yer almayanlara tercih etmeyi gerektirir.

2– Bu âyetlerle Araplar ve dolayısıyla diğer milletlere de güzel ahlâk ve edep kuralları öğretilmiştir.

3– “Ey iman edenler! Allah ve Resûlü'nün huzurunda öne geçmeyin.” âyeti, Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) sözlerine itirazın terkedilmesi ve ona tâbi olup peşinden gitmenin gerekliliği hususunda temel kaidedir.

4– Takvâlı olmak emredilmiş ve her türlü emir ve yasaklarda takvâya riâyet vacip kılınmıştır. Çünkü Yüce Allah insanları gözetlemekte, sözlerini en ince noktasına kadar işitip, yaptıkları her şeyi bilmektedir.

5– Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ile konuşurken sesin alçaltılması ve O'nun sesinden daha yüksek sesle konuşulmaması vacip kılınmıştır. Zaten Resûlullah'a (sallallahu aleyhi ve sellem) gösterilmesi gereken ihtiram ve tazim başka türlü gerçekleşemez. Burada yüksek sesle konuşmanın yasaklanmasından maksat fısıltıyı gerektirecek şekilde mutlak bir yasaklama değildir. Bu yasak, yüksek sesle konuşmanın peygamberliğin azametine, bu makamın heybetine uygun düşmeyen ve onu bu derecenin altına düşürücü bir eda ve sesle olması şartı ile kayıtlıdır.

6– Müminlere, Allah Resûlüne karşı: “Ey Muhammed!” veya “Ey Ahmed!” şeklinde değil de, saygı ve tazim olması için “Ya Resûlallah! Ya Nebiyallah!” diye hitap etmeleri vacip kılınmıştır.

Bu iki vacip ile Resûlullah'a (sallallahu aleyhi ve sellem) ta'zim ve saygı gösterilmesi, O'nun huzurunda ve O'na hitap ederken seslerin kısılması hedeflenmiştir.

Allah Resûlüne Saygısızca Seslenenler

7– Resûlullah’a (sallallahu aleyhi ve sellem) vefatından sonra ta’zim etmek hayatta iken ta’zim etmek gibidir. Vefatından sonra kendisinden nakledilen sözün değeri bizzat O’nun ağzından işitilen söz gibidir. Nasıl Resûlullah’ın (sallallahu aleyhi ve sellem) meclisinde O konuşurken orada bulunanların seslerini kısımaları vacip ise, O’nun mübarek sözü okunurken de hazır bulunanların seslerini yükseltmemeleri ve ona aykırı davranmamaları vaciptir.⁴¹

8– Alışılmış olan orta halin üstünde yüksek sesle konuşmak suretiyle âyetteki yasağa aykırı hareket etmek, yapılan iyi amel­lerin boşa gitmesine, sevabın iptaline yol açmaktadır. Âyetteki “*Yoksa farkında olmadan amelleriniz boşa gider.*” sözü insanın bilmeden küfre düşmesinin doğurduğu bir netice değildir. Kâfir nasıl imanı küfre tercih etmeden mümin olamaz ise, aynı şekilde insan bilmediği hususlarda kâfir olmaz.

Bu durumda “*farkında olmadan*” sözü şuna işaret eder: Günahları işlemek kişinin farkına varmaksızın amellerini hüsrana götürür.

9– Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ile veya O’nun yanında başkalarıyla konuştuğlarında Resûlullah’a ta’zim olsun diye seslerini alçaltanların kalplerini Yüce Allah takvâ için seçip, her türlü kötülükten temizlemiş ve onların kalplerine Allah korkusu ve takvâ duygusunu yerleştirmiştir. Onlar için günahlarının affı ve büyük bir mükâfat, yani cennet vardır.

10– Peygamber Efendimizin (sallallahu aleyhi ve sellem) odalarının önünden/arkasından “Ey Muhammed! Dışarı çık” diye saygısızca bağırıp O’nu rahatsız edenler, eğer Resûlullah’ın (sallallahu aleyhi ve sellem) dışarı çıkmasını bekleselerdi bu, onların dünya ve ahiretleri için daha iyi olurdu. Zaten Allah Resûlü (sallallahu aleyhi

⁴¹ Kurtubî, a.g.e.

HUCURÂT SÛRESİ TEFSİRİ

ve sellem) kendi özel işlerine ayırdığı vakitler dışında insanlardan ayrı değildi. Dolayısıyla özel işleriyle meşgul olduğu zaman rahatsız edilmesi saygısızlıktır.

11- Âyetin sonundaki “Allah çok bağışlayıcı ve çok affedicidir.” cümlesi, tövbeye ve Allah’a sığınmaya teşviktir.⁴²

⁴² Vehbe Zuhayli, *et-Tefsirü'l-Mümin*.

FÂSİKİN GETİRDİĞİ HABERİ ARAŞTIRMA

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن جَاءَكُمْ فَاسِقٌ بِنَبَأٍ فَتَبَيَّنُوا أَن تُصِيبُوا

قَوْمًا بِجَهَالَةٍ فَتُصِحُّوا عَلَىٰ مَا فَعَلْتُمْ نَادِمِينَ ﴿٦﴾

6 – Ey iman edenler, herhangi bir fâsık size bir haber getirecek olursa, onu iyice tahkik edin, doğruluğunu araştırın. Yoksa, gerçeği bilmeyerek, birtakım kimselere karşı fenalık edip sonra yaptığınıza pişman olursunuz.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن جَاءَكُمْ فَاسِقٌ بِنَبَأٍ فَتَبَيَّنُوا Ey iman edenler, herhangi bir fâsık size bir haber getirecek olursa, onu iyice tahkik edin, doğruluğunu araştırın. Yani size birisi haber getirdiğinde, birden bire hemen o habere kapılmayın, açıklama isteyin, araştırıp anlayın, dinleyin ve ondan sonra karar verin.

Sebeb-i Nüzûl

Peygamberimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), Velid İbn Ukbe adlı sahabiye Benî Mustalık kabilesine zekât toplamak için gönderdi. Velid ile onlar arasında daha önce bir kin vardı. Kabîleye yaklaştığı zaman karşıdan gelen atlıların kendi aleyhinde olduklarını

zannederek korktu ve geri döndü. Allah Resûlü'ne, Benî Mustalîk kabilesinin zekât vermediklerini söyledi. Bunun üzerine Peygamberimiz Hâlid bin Velîd'i durumu araştırmakla görevlendirdi. Geceleyin onlara gizlice gelen Hâlid, onların ezan okuyup cemaatle namaz kıldıklarını, hatta gece namazı bile kıldıklarını tespit etti ve zekâtlarını alarak döndü. Bu âyet bunun üzerine nâzil oldu.⁴³

Bazı rivâyetler bir ordunun, onlara saldırmak için harekete geçtiğini, bazı rivâyetler ise sadece harekete hazır olduğunu bildirmektedirler. Fakat tam bu esnada, Benî Mustalîk'ın reisi Hâris bin Dirâr'ın (bu zat, Ümmü'l-Müminîn Hz. Cüveyriye'nin babasıdır) yanında bir heyetle Peygamberimize gelerek: "Ey Allah'ın Elçisi! Biz senin gönderdiğin elçinin, yarı yoldan geri döndüğünü duyduk. Bilmediğimiz bir sebeple bize kızdığından dolayı mektup ile elçini geri çağırdığını sandık. Biz Allah'ın ve Elçisinin gazabından Allah'a sığınırız. Biz onu ağırlamak ve söz verdiğimiz zekâtı vermek için onu karşılamak istemiştik. O ise bizim kendisini öldürmek için çıktığımızı sanmış. Allah'a yemin ederiz ki, değil zekât vermeyi reddedip onu öldürmeye kalkışmak, biz Velid'i görmedik bile. Biz iman üzerindeyiz ve zekât vermeye de hazırız." dediği ve bunun üzerine tefsirini yaptığımız bu âyetin nâzil olduğu hususunda görüş birliği vardır.⁴⁴

Öyle görülüyor ki, Velid İbn Ukbe'in getirdiği ilk haberden dolayı birtakım Müslümanlar heyecanlanmış ve hemen Resûlullah'a çabucak onları cezalandırmasını tavsiye etmişlerdir. Bunun sebebi, bu kimselerin Allah'ın dinine düşkünlükleri ve zekâtın verilmemesinden dolayı duydukları kızgınlık idi.

Bu âyeti izleyen âyet, onlara önemli bir gerçeği ve arala-

⁴³ Taberî, a.g.e.

⁴⁴ Taberî, a.g.e; Vâhidî, s. 390-392; Suyûtî, *Lübâbu'n-Nüskâl*, s. 196.

Fâsıkın Getirdiği Haberi Araştırma

rında yaşayan büyük nimeti hatırlatmaktadır ki, O'nun değerini anlasınlar ve O'nun varlığına karşı sürekli uyanık bulunsunlar:

وَاعْلَمُوا أَنَّ فِيكُمْ رَسُولَ اللَّهِ *İyi bilin ki Allah'ın elçisi içinizdedir.*

Eğer rivâyet doğru ise, Peygamberimizin sahâbîsinin, hiç o kavmin yanına gitmediği halde: “Onlar zekâtlarını vermediler, beni de öldüreceklerdi.” demek suretiyle yalan söylemiş olması gerekir. Halbuki, İslâm uğruna hicret etmiş bir sahâbînin yalan söylemesi kabul edilemez. Kaldı ki Peygamberimizin (sallallahu aleyhi ve sellem), bir insanı, kendisine düşman olan bir topluluğa zekât tahsildarı olarak göndermesi de onun yüksek idare ve hakîm siyâsetine uymaz. Nitekim âyetin, Velîd hakkında indiğini söyleyen rivâyetleri doğru bulmayan Râzî şöyle diyor:

“Velîd'e fâsık denmesi, uzak bir ihtimaldir. Çünkü olay doğru olsa bile o hata etmiştir. Hata edene fâsık denmez. Ayrıca Sevgili Peygamberimizin ashabı genel olarak doğru, dürüst, takvâ sahibi insanlar olarak kabul edilmişlerdir. Buna göre âyette geçen fâsık kelimesi, Velîd'in değil, ona yalan haberi taşıyan meçhul kişinin niteliğidir. Hem ona nasıl fâsık denebilir ki fâsık Kur'ân'a göre çoğu yerde imandan çıkma anlamındadır:

“Elbette Allah, fâsıklığı tabiat haline getirenleri hidâyet etmez, emellerine ulaştırılmaz.” (Münâfikûn, 63/6)

“Yoldan çıkmış fâsıkların ise barmakları Cehennem'dir.” (Secde, 32/20)⁴⁵

Âyetten anladığımıza göre kendisine güvenilmeyen bir fâsık, bir haber getirmişti. Müslümanlar onun getirdiği bu habere inanıp ona göre hareket etmek, daha doğrusu bir kavme saldırmak istemişlerdi. Allah'ın Elçisi acele etmemiş, ihtiyatlı davranmıştı. İşte âyet, bu münâsebetle inmiştir.⁴⁶

⁴⁵ Fahrüddin er-Râzî, *Mefââtihü'l-Gayb*.

⁴⁶ S. Ateş, Y.K. Çağdaş *Tefsiri*.

Her Haberin Araştırılması Gerekir mi?

“..herhangi bir fâsık size bir haber getirecek olursa onu iyice tahkik edin, doğruluğunu araştırın.” âyetiyle Kur’ân, fâsıkın getirdiği haberin araştırılmasını emrediyor. Haberin kabulü için haber getirenin ve râvînin âdil, yani doğru olmasını şart koşuyor. Ama sâlih, doğruluğu ile tanınan insanın haberini araştırmayı emretmiyor. Demek ki onun haberine inanılır. Tabii o da birinden duyup nakletmiş ise kendi nakli doğrudur ama haberi almış olduğu kimsenin doğru olup olmadığı araştırılır ki işte bu araştırmadan hadîs ve tarih metodolojisi doğmuştur.⁴⁷

Ayrıca âlimler arasında, günlük, sıradan her haber ve haber veren kişi hakkında araştırma yapılmasına gerek olmadığı konusunda görüş birliği vardır. Çünkü âyette *Nebe* kelimesi kullanılmıştır. *Nebe*; her haber için değil, sadece önemli habere atfen kullanılır. Bu bakımdan İslâm hukukçularına göre, günlük meselelerde araştırma yapmak şart değildir. Sözelimi, ziyaretine gittiği kimsenin evine girmek için izin istediğinde, kendisine ‘buyurun’ denilen kimse, eve girmeden önce, ‘buyurun’ diyen kimsenin gerçek ev sahibi ya da fâsık olup olmadığını araştırması gerekmez.

Bunun yanı sıra âlimler, inancı bakımından fâsık olan, fakat yalan söylemeyen, kötü bir ahlâka sahip olmayan kimselerin şâhitliklerinin geçerli olduğu, böyle kimselerin akidevî bozukluklarının rivâyet ve şâhitliklerini kabule mâni olmadığı hususunda görüş birliği içindedirler.⁴⁸

Âyette geçen “fâsık” kelimesi ve onun türediği “fısk” üzerinde kısaca duralım:

⁴⁷ S. Ateş, Y.K. Çağdaş Tefsiri.

⁴⁸ Mevdûdî, *Tefhîm*.

Fısk/Fâsık

Fısk: İsyân, Allah'ın emrini terk, hak yoldan çıkma, günah işleme, tohumun kabuğunu delip çıkmasıdır. İstılâhî anlamı ise; büyük günahları işlemek veya küçük günahlarda devam etmek suretiyle Allah'a itaat etmekten çıkmaktır.

Fâsık ise: Allah'ın emirlerine aykırı davranan, günahkâr, kötü huylu, kötülük yapmayı alışkanlık hâline getiren kimsedir. Fâsıkın amelîne de çoğunlukla 'fısk', bazen de 'fûsûk' denilir.

Biraz daha geniş anlamıyla büyük günâh işleyerek veya küçük günâhta ısrar ederek hak yoldan çıkan, dinin hükümlerine bağlanıp onları kabul ettikten sonra o hükümlerin tamamını ya da bir kısmını ihlâl eden kimse anlamına gelmektedir. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de Kehf sûresinin 50. âyetinde Allah'ın emrinden çıkarak O'na secde etmeyen şeytan için "Feseka an emri Rabbih": "Şeytan Rabbinin emrinin dışına çıktı." buyurulmaktadır. Genel olarak fıskı üç kısımda görmek mümkündür:

a. Günâhı çirkin olarak kabul etmekle beraber bazen günâh işlemek.

b. İşlenen bir günâhı ısrarla yapmaya devam etmek.

c. Günâhın çirkin olduğunu inkâr ederek günâh işlemek; bu küfrü gerektiren bir durumdur; bu noktada kişinin iman ve din ile ilişkisi kesilmiş olur.

Kur'ân'da fısk çoğunlukla küfür ile eşanlamda kullanılmıştır. Ancak bazı âyetlerde fısk mutlak anlamıyla zikredilmektedir:

– Meselâ hacda yapılan fısk: "*Hac mâlum aylardadır. Kim o aylarda hacca ifaya azmederse bilsin ki hac esnasında ne cinsel yaklaşma, ne fûsûk (günah sayılan davranışlarda bulunma), ne de tartışma ve sürtüşme vardır..*" (Bakara, 2/197)

HUCURÂT SÛRESİ TEFİRİ

– Allah'ın adı anılmaksızın boğazlanan hayvanları yemek: “Allah adına kesilmeyen hayvanın etini yemeyin! Bu, fısktır (Allah yolundan çıkmaktır, isyandır).” (En'âm, 6/121)

– Müslümanlara iftirâ edenlerin içine düştükleri fısk: “İffetli kadımlara zina isnat edip de buna dair dört şahit getiremeyen herke-se seksen değnek vurun ve bundan böyle, onların şahitliklerini artık ebediyen kabul etmeyin. Çünkü bunlar gerçekten fâsıkların tâ kendileridir.” (Nûr, 24/4) Bu gibi hususlar helâl görülmediği müddetçe sadece günâh işlenmiş kabul edilir. Ama bu durumlarda işlenen fısk ve yapılan iş helâl kabul edilirse küfrü gerektirir.

Bunların dışında genellikle Kur'ân-ı Kerîm'de geçen fısk ve fâsıklar tâbiri küfür ile eşanamlı olarak kullanılmıştır:

– “Andolsun ki biz sana apaçık âyetler indirdik. Bunları fâsıklardan başkası inkâr etmez.” (Bakara, 2/99),

– “Allah'ın indirdiği ile hükmetmeyenler fâsıkların tâ kendileridirler.” (Mâide, 5/47),

– “Öyle büsbütün doğru yoldan çıkmış, isyanda ısrar eden o fâsiklara, imana gelmedikleri için, Rabbinin azap kararı kesinleşmiştir.” (Yûnus, 10/33),

– “Eğer Allah'a, Peygamber'e ve O'na indirilen vahye imanları olsaydı, kâfirleri velî edinmezlerdi. Fakat onların çoğu yoldan çıkmış fâsiklardır.” (Mâide, 5/81)

Fısk ve fâsiklık bu derece kötü ve tehlikeli bir durum olunca inananlara düşen bu durumdan mümkün olduğu ölçüde kaçınmak, gerek diliyle ve gerekse fiiliyle mümkün olduğu ölçüde fısktan uzak durmaktır. Günâhın büyüğünden olduğu gibi küçüğünden de kaçınmalı, bu küçüktür zarar vermez diyerek onun işlenmesinde ısrar edilmemelidir. Zira sözü geçtiği üzere küçük günâhta ısrar etmek de fıskın derecelerinden birisidir.

Fâsıkın Getirdiği Haberi Araştırma

Âyet ve hadislerden anlaşıldığına göre fâsık tabiri kâfir ve münâfıği içine alan geniş anlamda kullanıldığı gibi, Ehl-i Sünnet âlimlerine göre daha çok büyük günah işleyenler için kullanılmıştır. Ehl-i Sünnet'e göre inkâra düşmezsizin büyük günah işleyen ne kâfir ne de münâfık olur. İmandan da çıkmaz. Tövbe etmezsizin ölürse, Allah'ın onu ya bir şefâatçinin şefâati veya lütuf ve keremi ile affetmesi, ya da suçuna göre onu cezalandırması mümkündür. Sonra onu Cennet'e sokar. Çünkü Yüce Allah: “Ey iman edenler, Allah'a nasûh (kesin) tövbe ile tövbe ediniz.” (Tahrim, 66/8) âyetinde günah işleyene iman sıfatıyla hitap etmiştir.

Burada belirtilmesi gereken önemli bir nokta da, hiçbir kimseye fîsk isnadıyla bir söz söylememek gerekir. Bu hususta Peygamberimizin (sallallahu aleyhi ve sellem), “Hiçbir kişi başka bir kimseye fîsk (sapıklık) isnadıyla ‘Ey fâsık!’ diye söz atamaz, atmaya hakkı yoktur. Yine böyle küfür de isnat edemez. Şâyet atar da attığı kimse atılan fîskın veya küfrün sahibi değilse bu sıfatlar muhakkak atan kimseye döner, yani kendisi fâsık veya kâfir olur.”⁴⁹ Bu hadis-i şerif aynı zamanda bir ahlâkî prensibi ortaya koymaktadır. Zira kişiyi ayıplamak, onun ayıbını teşhir etmek, hele hele böyle güzel olmayan bir şeyle ayıplamak ahlâki bir tavır olmadığı gibi, isnat ettiği şey, o kişide mevcut değilse zikredilen lafız gereğince kendisini de tehlikeye düşüren bir durum olur.⁵⁰

Müminler Uyanık Olmalı

Âyette اِذْ جَاءَكُمْ “bir fâsık size geldiğinde” denilmeyip de, اِنْ “eğer, şâyet” ile “herhangi bir fâsık size bir haber getirecek olursa” şeklinde ifade edilmesi, müminle-

⁴⁹ Buhârî, Edeb 44.

⁵⁰ Hamdi Döndüren, *Şâmil İslâm Ansiklopedisi*, Fîsk mad.; Abdurrahim Güzel, *Şâmil İslâm Ansiklopedisi*, Fâsık md.

rin fâsıklara aldanmayacak kadar uyanık olmaları gerektiğini ihtar etmektedir. Ayrıca âyette böyle uyanık müminlere herhangi bir fâsıkın zararının az olacağına dair bir nükte vardır.

Âyetin, “güvenilmez kimselerin getirdikleri haberleri, doğruluğunu araştırmadan kabul etmenin uygun olmadığı” yönündeki mânâsı ve hükmü geneldir, her zaman ve mekanda geçerlidir. Sosyal ve hukukî hayatın düzenli yürümesi, haksızlık ve huzursuzlukların önüne geçilmesi bakımından çok önemlidir.

Yaptığınıza Pişman Olmamak İçin

أَنْ تُصِيبُوا قَوْمًا بِجَهَالَةٍ فَتُصْحَبُوا عَلٰى مَا فَعَلْتُمْ نَادِمِينَ Yoksa, gerçeği bilmeyerek, birtakım kimselere karşı fenalık edip sonra yaptığınıza pişman olursunuz. Çünkü haber yanlış olunca, sonra suçsuz ve masum oldukları ortaya çıkar da telâfisi mümkün olmayan bir üzüntü çekilir. Vicdanınız öyle bir haksızlığa karşı devamlı olarak sızlar.

Zemahşerî der ki: نَادِمِينَ Nedâmet, yani pişmanlık, bir çeşit üzüntüdür ki, meydana gelen şeyin olmamasını dileyerek gam yemektir. Böyle bir üzüntü ve gam ise devamlı ve etkili olur. Çünkü olay akla geldikçe pişmanlık duyulur.⁵¹

Âyetin sebab-i nüzûlüne göre, asılsız bir habere dayanılarak büyük bir faciaya yol açılabilirdi. Bu bakımdan Yüce Allah, Müsümanlara, önemli bir konuda getirilen bir habere hemen güvenmemelerini, haberi getiren şahsın itimada layık olup olmadığını araştırmalarını, bu şahsın fâsık ve zâhiren itimada lâayık bir kişi olmadığı anlaşılırsa, getirdiği haber doğrultusunda harekete geçmeden önce haberin doğruluğunu tahkik etmelerini bir kaide olarak vâzetmiştir. Bu ilahî emirden, geniş bir sahayı kapsayan oldukça önemli bir dinî kaide ortaya çıkmaktadır. Bu

51 Zemahşerî, Keşşâf.

kaide ışığında, bir İslâm devletinin, güvenilir olmayan bir kim-
senin getirdiği bir habere dayanarak bir şahıs, bir grup veya bir
millele savaş açmasının câiz olmadığı anlaşılmaktadır. Bu kaide-
ye dayalı olarak hadis âlimleri, Peygamberimizden hadis rivâyet
eden kimselerin tercüme-i hallerini tahkik etmek amacıyla *Cerh*
ve *Ta'dil* ilmini geliştirmişlerdir.⁵² Çünkü, rivâyet edilen bu ha-

⁵² CERH ve TA'DİL: Cerh; yaralamak, sövmek; ta'dil ise, düzeltmek, hizaya getir-
mek, tezkiye etmek demektir.

Istılâhî manaları ise; Cerh, günahkârlık, tedlis (karıştırıcılık), yalancılık gibi
sebeplerle bir râvinin (hadis rivâyet eden, nakleden, anlatan kimse), hadis
mütehasısları tarafından rivâyetlerinin reddedilmesidir.

Ta'dil: Bir râviyi rivâyetleri kabul olunacak şekilde vasıflandırmak, tanıtmak
demektir.

Hadis râvilerinin kusur ve meziyetlerinin özel terimlerle tetkik edildiği “cerh
ve ta'dil ilmi” hadis ilminin en önemli konularından birini oluşturur. Sözlü
rivâyetlerin yaygın olduğu bir dönemde ortaya çıkıp gelişen bu ilmin, hadisin ve
dolayısıyla İslâm'ın korunması açısından hicrî dördüncü yüzyıla kadar çok faal
bir rol oynadığı kesin bir gerçektir.

Peygamberimizden (sallallahu aleyhi ve sellem) sonra meydana gelen bazı siyasi
olaylar neticesinde birtakım sapık itikadî grupların ortaya çıkması ve bunların
kendi görüşleri lehinde hadisin otoritesinden yararlanmak istemeleri, kendileri-
ni hadis uydurmaya sevk etmiştir.

Bu olumsuz gelişmeler karşısında İslâm âlimleri kılı kırk yararcasına bir titizlik
göstererek, hadislerin kitaplara geçirilip tasnif edildiği zamana kadar her râviyi
cerh ve ta'dile tabi tutmuşlar ve bu şekilde, güvenilir olanları zayıflardan, tanın-
mayanlardan, uydurmacı ve yalancılardan ayırt etmişlerdir.

Dini, aslı berraklığı içerisinde korumayı yegane hedef ve vazife bilen İslâm
âlimlerinin bu davranışlarını bir başka şekilde yorumlamak mümkün değildir.
Zira Tirmizî'nin de açıkça ortaya koyduğu gibi, gaye, Müslümanların hayrını
ve iyiliğini istemektir. Yoksa hiç bir kimse sebepsiz yere Müslümanın gıybetini
yapmış ve onları çekiştirmeyi istemiş değildir.

Tanınmış münekkitlerden Yahya b. Saîd el-Kattân cerhettiği (eksik ve kusurla-
rını söylediği) muhterem zevât dolayısıyla kendisine yöneltilen: “Sen cerhetti-
ğin bu zevâtın kıyamet gününde karşına hasım olarak çıkmalarından korkmuyor
musun?” şeklindeki bir soruya:

“Bunların düşmanlığına maruz kalmam; hadisini müdafaa etmediğimden dolayı
Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) karşıma hasım olarak çıkmasından
çok daha kolaydır.” diye cevap vermiştir.

Onun bu cevabında da görüleceği gibi, konu bir gıybet ve çekiştirme meselesi
değil; ilim ehlinin taşıdığı sorumluluk duygusunun ve ilmî anlayışın bir çeşit
tezâhürüdür.

Diğer taraftan cerh ve ta'dili yapacak âlimlerde birtakım özelliklerin arandığı

disler daha sonraki nesillere tesir edecektir. Yine İslâm hukukçuları bu ilkeye dayanarak şahitlik müessesesinden dînî hükümlere bağlı meselelerde veyahut bir şahsın hakkı, hukûku mevzubahis olduğunda fâsik bir kimsenin şahitliğini kabul etmemişlerdir.⁵³

Haberleri İrdelemek

Bu âyette zikredilen, haberleri araştırma ile ilgili hususları şöyle sıralayabiliriz:

1- Hangi kanalla gelirse gelsin bütün önemli haberlerin, özellikle haktan sapmış bozuk karakterli ve doğrulukları şüpheli olan kimselerin yani fâsikların getirdikleri haberlerin mutlaka araştırılması gerekir. Her haberin hemen tasdik olunmaması ve doğruluğu araştırılmamış haberlere dayanarak insanlar hakkında hüküm verilmemesi ve doğru haberlerden uzak olduğu zaman ise iyi şahsiyetlerin herhangi bir hususta suçlanmaması hususu Müslümanlara emredilmiştir. Bu hususlara dikkat edilmediğinde, Müslümanların davranışlarından dolayı pişman olacakları vurgulanmıştır.

2- Tefsirini yaptığımız bu altıncı âyette haberlerin araştırılması konusu arka arkaya sıralanan ikazlar zinciri halinde yer alırken, bir sonraki yedinci âyette Allah Resûlü'nün Müslümanlar arasındaki varlığının itibara alınmasının gerekliliği gündeme

gibi; cerh ve ta'dil esnasında dikkate alınması gereken esaslar da mevcuttur. Bu yönleriyle ehil olmayan bir kimsenin cerh ve ta'diline itibar edilemez. Şartlarına riâyet edilmeden yürütülmüş cerh ve ta'dilin de ifade edeceği hiç bir değer yoktur...

Hadisın sahîhini sakîminden, makbûlünü merdûdundan ayırma gayretinin bir neticesi olarak gelişmiş olan bu ilim dalında kaleme alınmış bir çok eser mevcuttur. İbn Ebî Hâtim er-Râzî'nin "Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl'i"; Ahmed b. Hanbel'in "Kitâbü'l-ilel'i"; Zehebî'nin "Mizânü'l i'tidâl'i"; Buhârî'nin "et-Târihü'l-kebir'i" bu alanda yazılmış çok sayıdaki eserden sadece birkaçıdır.

bkz. İ. Lütü Çakan, Şâmil İslâm Ansiklopedisi, Cerh maddesi.

53 Mevdûdî, *Tefhîm*.

Fâsıkın Getirdiği Haberi Araştırma

getirilmiş ve eğer Peygamberimiz kendine her söyleneni tasdik edip uygulayacak olsa idi bu durum Müslümanlara sıkıntılar getirecekti denilmiştir. Bunlar anlatılırken de Allah'ın Müslümanlara verdiği nimetler, üstünlükler ve kendilerine imanı sevdiren, onunla kalplerini süslemesi hususları da sıralanmıştır.

İşin boyutları ne olursa olsun âyetlerin iniş sebebi; doğruluğu ispatlanmamış bir olayın Peygamberimize intikal etmesi ve bunun doğrulabileceği neticelerdir. Eğer Peygamber Efendimiz, gelen haberlerin doğruluğunu araştırmadan bir karar verecek olsaydı, suçsuz insanlara karşı bir haksızlık yapmış olacaktı.

Yalan Haberin Zararı

Ey Allah'a ve Resûlü'ne inananlar! Bir fâsık size yalan bir haber getirdiğinde önce hakkı batıldan ayırt etmek ve işin iç yüzüne vâkıf olmak için haberi iyice araştırın ki, tehlikeli durumlara düşmeyesiniz. Yalan, nice dostları birbirinden ayırmış ve nice kanlar akıtmıştır! Nice savaşların ve saldırıların vuku bulmasına sebebiyet vermiştir. Kinlerin ve düşmanlıkların patlak vermesine yol açmıştır! İşte bu sebeple Peygamberimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) yalanı kötölemek, doğruluğu övmek için şöyle buyurmuştur; “Şüphesiz ki sözde ve işte doğruluk hayra ve üstün iyiliğe yöneltir. İyilik de Cennet'e götürür. Kişi doğru söyleye söyleye Allah katında siddîk (doğru, doğrucu) diye kaydedilir. Yalan/yalancılık ise yoldan çıkmaya (fücûr), günahkârlığa sürükler. Fücûr da Cehennem'e götürür. Kişi yalancılığı meslek edinince Allah katında çok yalancı (kezzâb) diye yazılır.”⁵⁴

Şayet Peygamberimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), Velid bin Ukbe'nin sözüne uysaydı Allah ve Resûlü'nü seven mümin bir kav-

⁵⁴ Buharî, *Edeb* 69; Müslim, *Birr* 103-105.

me karşı savaş açacak, kanlarını akıtacak, haksız yere mallarını alacaktı. İşin gerçek yüzü açığa çıkınca da bu yaptıklarından dolayı pişman olacaktı.

Âyetlerden Çıkan Hüküm ve Hikmetler

1- Hata ile başkalarına zarar vermeyi önlemek için ihtiyatlı ve dikkatli olmak, nakledilen haber ve rivâyetlerde iyice araştırma yapmak gerekir. Çünkü bu haberlere dayanarak hemen hüküm veren ve tasdik eden kimse acele davrandığı ve düşünerek, teennî ile hareket etmeyi terkettiği için pişmanlık duyar.

2. Âyetin hükmüne göre, fâsıktan duyulan haberi tahkik etmeden kabul etmemek gerekir. Zira Peygamber Efendimiz (salallahu aleyhi ve sellem): “Teennî⁵⁵ ile hareket etmek Allah’tan, acele etmek ise şeytandandır.”⁵⁶ buyurmuştur.

3. Durumu bilinmeyen veya yalancı, günahahtan çekinmez olarak tanınan kimselerin verdikleri haberlere ve bilgilere güvenilmemesi, bunlara göre hüküm verilmemesi, harekete geçilmemesi gerekir.⁵⁷

⁵⁵ Teennî: İhtiyatlı ve akılcıca davranma, bir işte acele etmeyip, bir düşünce daire-sinde hareket etme demektir.

⁵⁶ Tirmizî, *Birr* 65.

⁵⁷ Hayrettin Karaman, *Kur’ân Yolu*.

İMANI VE PEYGAMBERE İTAATİ SEVDİRİP, KÜFÜR, FİSK VE İSYAN ÇİRKİNLİĞİNİN MÜMİNLERE GÖSTERİLMESİ

وَأَعْلَمُوا أَنَّ فِيكُمْ رَسُولَ اللَّهِ لَوْ يُطِيعُكُمْ فِي كَثِيرٍ مِنَ الْأَمْرِ لَعَنِتُّمْ
وَلَكِنَّ اللَّهَ حَبَّبَ إِلَيْكُمُ الْإِيمَانَ وَزَيَّنَهُ فِي قُلُوبِكُمْ وَكَرَّهَ إِلَيْكُمُ
الْكُفْرَ وَالْفُسُوقَ وَالْعِصْيَانَ أُولَئِكَ هُمُ الرَّاشِدُونَ ﴿٧﴾ فَضلاً مِّنَ
اللَّهِ وَنِعْمَةً وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٨﴾

7-8 – İyi düşünün ki Allah'ın Resûlü sizin aranızda bulunmaktadır. Şayet o birçok işte size uysaydı, haliniz yaman olurdu. Ama Allah size imanı sevdirdi ve onu kalplerinizde güzelleştirdi; inkardan, fâsıklıktan ve isyandan ise sizi öğrendirdi. İşte Allah'tan bir lütuf ve nimet olarak doğru yolda yürüyenler onlardır. Allah her şeyi hakkıyla bilir, tam hüküm ve hikmet sahibidir.

وَأَعْلَمُوا أَنَّ فِيكُمْ رَسُولَ اللَّهِ İyi düşünün ki Allah'ın Resûlü sizin aranızda bulunmaktadır. Ey Sahabiler, bilin ki Allah'ın Resûlü sizin aranızdadır.

Bu sözden maksat bir haber vermek değildir. Peygamberimizin, sahabilerin arasında yaşadığı zaten bilinen bir husustur.

Ama bu sözden kastedilen, bu sözün gereği ve lazımı olan şeydir ki bu da şudur: Ey sahabeler! Allah'ın güvenilir, masum, vahyi tebliğ eden elçisi sizin aranızdadır. O elçiyi, sahabelerinden hiçbirinin yalanlamaması gerekir. Zira O'nu yalanlamak O'na eza ve cefa verir. Kaldı ki O'na itaat etmek sizin üzerinize vaciptir. Sizin faydanız, O'na itaatinizdedir.

O elçi, her ne kadar şerefli cesedi ile bugün aramızda değilse de her zaman Müslümanlarla beraberdir. Hadisleri ve sünneti ile beraberimizdedir. O, yaratıkların en hayırlısı olan Hz. Muhammed'dir. O'nun gösterdiği şerefli ve dosdoğru yola dönmemiz gerekir.

لَوْ يُطِيعُكُمْ فِي كَثِيرٍ مِّنَ الْأَمْرِ لَعَسَتْكُمْ هَالِكِينَ يَسْرِبُ بِكُمْ سَرَابٌ مِّنْ مَّاءٍ يَلْعَابُ *Şâyet o birçok işte size uysaydı, haliniz yaman olurdu.* Ey sahabeler! İşin tersi olsa ve Peygamber size itaat etse, sizler mutlaka zahmet ve güçlüklerle düşer, işler tersine döner ve hoşlanmadığınız durumlarla karşılaşırınız. Sarpa sarardınız, haliniz yaman olurdu. Çok zahmetler çeker, yok olmaya doğru giderdiniz. Çünkü kendisine uyulması gerekenin, uyan durumuna düşmesi, işlerin tersine gitmesi demek olan bir durumdur.

Ama bu hiç de böyle olmayacaktır. Zira Resûlullah ancak kendisine vahyedilen şeylere uyar. Müminler de Resûle muhalefet etmekten hoşlanmazlar. Zira Cenâb-ı Allah onlara imanını ve peygambere itaati sevdirmiş ve bu hususu onların kalplerinde süslemiştir. Küfrü, fâsıklığı ve isyanı onlara çirkin göstermiştir. Bu niteliklere sahip olan müminler, dünya ve ahirette doğru yolu bulanlardır. Cenâb-ı Allah onlara inamda bulunarak, kendi katından bir lütuf ve rahmet olarak bunu onlara yapmıştır. Allah, yarattıklarının durumunu bilen ve yaptığı işleri de yerli yerince yapandır. Hikmet sahibidir. ⁵⁸

⁵⁸ Muhammed Mahmud Hicazi, *Tefsîru'l-Vâdh*.

في كثير من الأمر “birçok işte” deniliyor. Demek ki bazı işlerde itaat sakıncalı değildir. Buna göre mânâ “birçok işte itaat edecek olsa idi” demek olur. Yani birçok işlerde itaat mümkün değildir.

Peygamber Efendimizin İstişaresi

Evet, Allah Resûlü’nün, ashabına değil, ashabın O’na tâbi olması gerekir. Fakat bununla beraber, Resûlullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ashabıyla istişare ediyordu. Çünkü Yüce Allah O’na ashabıyla istişareyi emrediyordu: “İnsanlara yumuşak davranman da Allah’ın merhametinin eseridir. Eğer katı yürekli, kaba biri olsaydım, insanlar senin etrafından dağılverirlerdi. Öyleyse onların kusurlarını affet, onlar için mağfiret dile ve işleri onlarla müşavere et. Bir kere de azmettin mi, yalnız Allah’a tevekkül et. Allah muhakkak ki kendisine dayanıp güvenenleri sever.” (Âl-i İmrân, 3/159) Efendimizin (sallallahu aleyhi ve sellem) istişaresiyle ilgili olarak M. F. Gülen Hocaefendi’nin “Sonsuz Nur” isimli kitabından iktibasta bulunmak istiyoruz:

“Allah Resûlü, karşılaştığı problemlerin bazılarını da meşveretle çözüyordu. Aslında O, meşveretle önemli bir esası temellendirmek istiyordu. Kendisi meşverete muhtaç değildi; fakat kendisinden sonra İslâm âlemini temsil edecek kimseler her zaman meşverete ihtiyaç duyacaklardı. Evet, kendisi ilâhî te’vidât ile müeyyed bir insandı. Cenâb-ı Hakk, hiçbir mes’elede O’nu yalnız bırakmamıştı. Karnı ağrısına, melek gelir bir deva ilham eder, dişi ağrısına, Cibril (aleyhissalâm) hemen dermanını fısıldardı. O, melekût âlemiyle böyle iç içe yaşıyordu ancak O, meşverete de çok ehemmiyet veriyordu. Bu da O’nun fetanetinin ayrı bir yönü, ayrı bir buuduydu.

Kendisinden asırlar sonra, “şûra” devlet idarelerinde kaçı-

nılmaz bir sistem haline getirilecekti ve getirildi de. İslâmî idare, şûraya açık olduğundan dolayı, o müthiş vüs'ati, esnekliği ve çağları kucaklama evrenselliğiyle, birbirinden farklı bütün devirleri aştı ve geldi günümüze ulaştı.

a. Meşveretten Bir Kesit

İşte bazı misaller:

1. O, hemen herkesin düşüncesine başvuruyor, herkesin fikrini alıyor ve “şûra” düşüncesini toplum hayatına hâkim kılmak istiyordu. O, Hz. Ali'yle (radıyallahu anh) istişare etmişti. Gerçi Hz. Ali: “Perde-i gayb açılrsa yakınınim artmayacak.” diyen insandı. Ama yine de Allah Resûlü'nün ders halkasında bir çocuktuktu. Ve işte Allah Resûlü, bu yaştaki Ali ile meşverette bulunuyordu.

Münafıklar, Hz. Âişe Validemiz'e (radıyallahu anhâ) iftirada bulunmuşlardı. Evet o, iffeti âyetle sabit anamıza en iğrenç iftirayı yapmışlardı ki buna “İfk Hâdisesi” yani “iftira vak'ası” denir. Bu çok yönlü hâdis, tarihe böyle geçmiştir.

Gerçi Allah Resûlü, vahyin bu işi halledeceğine katiyen inanıyordu ve Hz. Âişe hakkında da en küçük endişesi yoktu ama yine de teker teker ashabıyla istişarede bulunmakta maslahat görüyordu. Zira istişare daima kazandırır, hiçbir zaman kaybettirmez. Ve zaten O da, hep kazandırmak için gelmişti.

Bu münasebetle bir zayıf rivayetle şu hâdiseyi naklederler: Allah Resûlü, Hz. Ömer'i çağırır ve Hz. Âişe (radıyallahu anhâ) hakkındaki fikrini sorar. Ömer cevap verir: “Ya Resûlallah! Âişe katiyen pâk ve temizdir, ona iftira atılmıştır.” Allah Resûlü, nereden bildiğini sorunca da şu cevabı verir: “Ey Allah'ın Resûlü, Sen bir gün namaz kılıyordun. Sonradan öğreniyoruz, haberin olmadan takunyanın bir kenarına biraz pislik sıçramış. Ve Sen bu vaziyette namaza durunca hemen Cibril (alcyhissalâm) gelip du-

rumu Sana haber veriyor ve ‘takunyalarını çıkar’ diyor. Şimdi, Senin takunyana sıçramış küçük bir pisliği Cenâb-ı Hakk Sana haber verir, Seni ondan temizler de -hâşâ- böyle bir cürüm işleyen kadını Sana hiç mahrem eder mi? Hayır, ya Resûlallah! Muhakkak Cibrîl (aleyhissalâm) gelecek ve Âişe’nin ne derece afif bir kadın olduğunu Sana haber verecektir.”

Evet Allah Resûlü: “İstişare eden pişman olmaz.” demiş, Ömer’le de istişare etmişti. Böyle bir istişare O’na bir şey kaybettirmezdi, ettirmedi de. Kendisine bir şey kaybettirmediği gibi Ömer’i de yeniden bir kere daha kazandırıyor. Evet, Allah Resûlü kendi çömezleri ile istişare ediyor ve onların fikirlerine müracaatta bulunuyordu. Tabii ki kazanan yine kendisiyle istişare ettikleri insanlar oluyordu; çünkü Allah Resûlü bu haliyle de yine onlara bir ahlâk dersi veriyordu. Zaten bizzat kendisi: “İstişare eden hüsrana uğramaz” buyurmuyor mu?

2. Bedir’e çıkılacağı zaman da hem Ensar hem de Muhacirler’le ayrı ayrı istişare etmiş ve onların görüşlerini almıştı. Muhacirler adına konuşan Mikdad o gün nasıl da yiğitçe konuşmuştu: “Sen atını sür, Berk-i Gımad’a kadar; arkadayız ve bizden bir fert dahi geri kalmayacaktır.” Ancak Allah Resûlü, o âna kadar hissiyatlarını tam ortaya dökmeyen Ensar’ın da ne düşündüklerini öğrenmek istiyordu. Sezgisi kuvvetli Sa’d b. Muaz (radiyallahu anh) hemen ortaya atıldı: “Ya Resûlallah! Herhalde bizi düşünüyor ve bizden de bir cevap bekliyorsun. Cevabımız hazır. İşte malımız, işte canımız. Hepsî Sen’in yolunda fedâdır. İsteddiğini istediğin kadar al, dağıt. Ve istediğin kadar can Sen’in yoluna ölmeye can atmaktadır.” Meşveret ediyor ve ittifak ruh haletini ortaya çıkarıyor. Ensar ve Muhacirîn bir noktada ittifaka varıp, ölüme azmetmişlerdir. Evet, karşılarında küme küme o gözü dönmüş düşman, gayızla kılıçlarını, kamalarını biledikleri, oklarını

zağladıkları, yaylarını gerdikleri bir dönemde yapılacak şey işte budur. Resûlullah Hakk'ın, hakikatin, İslâm haysiyetinin, İslâm milletinin müdafaası adına gerilmiş bir yay gibi düşmanlarına saldıracaktır; bu esnada meşveret ediyor ve meşverette yüce düşüncesini en geniş zemine yayıyor, en sağlam blokaja oturtuyor, herkesin sahabet ve heyecanına emanet ediyordu. Zaten, O'nun esas nokta-i nazarı bu idi. Allah (celle celâluhu) çoktan O'na yolunu göstermişti. O, Allah'ın (celle celâluhu) irşadına rağmen, arkasındakilerin fikrini alıp beraber bulunacağı o önemli çizgide, aynı duygu, aynı düşünceyi paylaşma adına, onlarla bu meseleyi istişare ediyordu. Gerçi onlar, O'nun her teklifine inkiyad edeceklerdi. Zira O'na söz vermişlerdi ve bu söz îman demekti.

Meşveretle Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) önemli bir davayı âleme mâl ediyordu. Herkes, bir tabut taşır gibi onu taşımaya koşuyor ve gücü yettiğince o cevher hazinesine omuz veriyordu. Evet, herkes ona sahip çıkıyordu ve onu taşımayı hayatının gayesi biliyor ve "Bu yolda şehadet bizim için en tatlı idealdir" diyordu.

b. İç İçte Meşveretten Levhalar

1. Muharebe yeri mevzuunda gelip bir noktada ârâm eyledi. O yeri baştan keşfetmiş ve kuyuların başını çoktan gözüne kestirmişti. Nerede, hangi tepeyi tutacağına, karşısına hınçla gelen düşmanı nerede kıştıracağına çoktan karar vermişti. Fakat orada yine meseleyi müzakereye arz etti.

Sahabe arasında, adı çok da meşhur olmayan Hz. Hubab b. Münzir (radiyallahu anh) ayağa kalktı ve şöyle dedi: "Ya Resûlallah! Buraya yerleşmen vahiy ile midir? Eğer vahiy ile ise, biz ne bir adım geri ne de bir adım ileri atamayız. Yoksa, bu sizin strateji ve harp adına kendi görüşünüz müdür?"

Allah Resûlü: “Kendi görüşümdür” cevabını verince, Hubab b. Münzir (radıyallahu anh) sözüne şöyle devam etti: “Ya Resûlallah, biz kuyuların bulunduğu yeri tutalım. Diğer kuyuların hepsini de dolduralım. Düşmanı susuz bırakalım. Siz de ordugâhınızı kuyunun başına kurun ve sizi tam ortamıza alalım.”

2. Selman (radıyallahu anh), İranlı bir köledir. Önce Mecûsî, sonra Hıristiyan daha sonra da Müslüman olan bir köle. Müslüman olduğu zaman hiçbir şeyi ve hiçbir kimsesi yoktu. O her şeyini Müslümanlığına borçludur. Ahzab denilen Hendek Savaşı’nda, Allah Resûlü yine ashabıyla istişare eder. Herkes bir şeyler söyler ve sonunda söz Selman’a gelir. Selman görüşlerini şöyle dile getirir: “Ya Resûlallah! Bizim memleketimizde bir âdet vardı; düşman taarruz edecek olursa, biz şehrin etrafına hendek kazar öyle müdafaada bulunurduk. Eğer uygunsu Medine’nin etrafına hendek kazalım ve düşmanın hücumuna öyle mâni olalım.”

Ve bu görüş Allah Resûlü tarafından kabul görür. Sadece kabul görmekle de kalmaz, kendisi de bizzat hendek kazanların arasında bulunur ve onları coşturur.

3. O, sadece erkeklerle değil, aynı zamanda hanımlarla da istişare ederdi. Nitekim Hudeybiye’de hanımıyla istişare etmiş ve hanımının dediğini yapmakta da hiçbir beis görmemişti.

O, hayatında hep böyle davranmış ve meşveretlerle aşılmaz gibi görülen problemleri aşmıştır ki biz devlet hayatımızda meşveretin ne denli önem kazandığını ancak şimdilerde anlayabiliyoruz. Meşveretsiz, müstebit idareciler, arkada binler fiyasko bırakıp öyle gitmişlerdir. O, fikre, düşünceye, akla karşı en büyük hürmet ve en büyük saygıyı telkin etmiştir. Aklın bir hikmet-i vücudu, dolayısıyla da muhakemenin, insan düşüncesinin mev-

cudiyetinin de bir hikmeti vardır. Vahiyle beslenen şahıslarda, vahye müesses davalarda bile bunlara müracaat edilir ve bunlar onu yorumlamada önemli vazifeler görürler. Nitekim, akılı, muhakemesi olmayanın mükellef olmayacağı da dinimizde bir esas kabul edilmiştir.”⁵⁹

Allah’ın Müminlere Üç Büyük Lûtfu

لَٰكِنَّا لِلّٰهِ حَبِيبٌ الْاِيْمَانِ وَاَمَّا اللّٰهُ سِزِةَ اِيْمَانِ سِزِةَ اِيْمَانِ وَاَمَّا اللّٰهُ سِزِةَ اِيْمَانِ وَاَمَّا اللّٰهُ سِزِةَ اِيْمَانِ Ama Allah size imanı sevdirdi, sevgili kıldı, dolayısıyla iman ettiniz. Bu gösteriyor ki, iman etmek için yalnız bilgi yeterli değil, bir iradenin fiil olabilmesi için sevmek de gereklidir. Bundan dolayı dinin başı muhabbettir, sevgidir. (Nitekim bir hadis-i şerifte “Kişi dostunun, yani sevdiği kişinin dini üzeredir, onun için her biriniz iyi bakın, kiminle dostluk ediyor?”⁶⁰ buyurulması bu mânâdadır.) Bundan dolayıdır ki;

قُلْ اِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّوْنَ اللّٰهَ فَاتَّبِعُوْنِيْ يُحِبُّكُمُ اللّٰهُ وَاَمَّا اللّٰهُ سِزِةَ اِيْمَانِ وَاَمَّا اللّٰهُ سِزِةَ اِيْمَانِ وَاَمَّا اللّٰهُ سِزِةَ اِيْمَانِ “De ki: Eğer Allah’ı seviyorsanız, bana uyunuz ki Allah da sizi sevsin.” (Âl-i İmrân, 3/31) buyurulmuştur. Hz. Ömer “Ya Resûlallah: Sen bana nefsimden başka her şeyden sevgilisin.” demişti. Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem): “Ben sana nefsinden de daha sevgili olmadıkça imanın tamam olmaz.” buyurdu. Bunun üzerine Hz. Ömer hemen “Valahi, Sen bana nefsimden daha sevgilisin.” dedi. Resûlullah da, “Yâ Ömer! İşte şimdi imanın tamam oldu.”⁶¹ buyurdu.

Sevginin kendisi bir akıl işi değil, doğrudan doğruya Yüce Allah’ın verdiği bir histir. Allah’ın sevdirmedığı şeyler düşünmekle sevilmez ancak Allah’ın sevdirdiği şeyler bilinmek düşünülme sayesinde akıl ile, tecrübe ile sevgi şuuruna erilebilir. İşte imanın esası sevgi ile ilgili olduğu, sevgi de Allah’ın bir vergisi

⁵⁹ Sonsuz Nur, 1/127-132.

⁶⁰ Ebû Davud, Edeb, 19; Tirmîzî, Zühd, 45.

⁶¹ İbn Kesir, Tefsir, Ahzâb sûresi 6. âyetin tefsiri.

İmam Sevdirep, Küfür, Fısk ve İsyân Çirkinliğinin Gösterilmesi

bulduğu için burada buyuruluyor ki: Allah size imanı sevdirdi, yani o sayede Resûlullah'a iman ettiniz.

وَزَيَّنَّهُ فِي قُلُوبِكُمْ onu kalplerinizde güzelleştirdi ve imanın gereğince amel edip peygambere itaat ettiniz. İmanın sevdirmesi ve kalpte süslenmesi, Yüce Allah'tan bir ihsan ve nimettir. Ve her ihsan ve her nimet bu ihsan ve nimetten daha aşağıdır. Aslına bakılırsa, varlık ve hayat nimeti bile özünde iman nimetinden daha değersiz ve daha aşağıdır.

Burada insanın dikkatini çeken önemli nokta, kendileri için bu hayrı dileyenin ve kalplerini küfür, fâsıklık ve isyanın şerrinden kurtaranın da Yüce Allah'ın bizzat kendisi olduğunu onlara hatırlatması ve kendisinden bir ihsan ve nimet olmak üzere bütün bunların kendi ilmi ve hikmetinin bir eseri olduğunu bildirmesidir.

Kulun himmet ve gayreti Allah'ın rızâsını kazanmak olunca, Cenâb-ı Hak onun kalbinde üç feyiz meydana getirir:

- 1- İmânî çok sevme duygusu gelişir,
- 2- İmân gönülde kökleşip, herşeyden daha cazip bir duruma gelir,
- 3- Küfür, fısk ve isyana karşı tikslenme hissi iyice belirir.

Mekke'de Resûlullah'a (sallallahu aleyhi ve sellem) inanıp bağlanan müminler, imânlarından kaynaklanan bir zevkle, yurtlarını, mallarını ve akrabalarını terkederek önce Habeşistan'a sonra da Medine'ye ve daha sonra yine Habeşistan'a hicret etmişlerdi. İman onlara o kadar câzip gelmişti ki, bu uğurda karşılıklarına çıkan her türlü saldırı, işkence, alay ve benzeri tecavüzlere göğüs germesini ve dayanma gücünü ortaya koymasını bilmişlerdi. Hiçbir olumsuz olay, onları bu güzel ve çekici nimetten uzaklaştıramamıştı.

Yine bu bahtiyar ve saygın müminler fethettikleri hiçbir ülkede, yağmacılık yapmamış, kadın ve kızlara tasallutta bulunmamıştır. Her zaman Allah korkusuyla hareket edip adaletten ve güzel ahlâktan ayrılmamışlardır. Çünkü kâmil imândan ve onun neticesi olan sâlih amellerden başka diğer her iş ve amelden tiksinmişler, nefret etmişlerdir.

كُفْرًا وَكَرَّهًا إِلَى كُفْرٍ وَكَرَّهًا إِلَى كُفْرٍ وَكَرَّهًا إِلَى كُفْرٍ وَكَرَّهًا إِلَى كُفْرٍ *Küfürden (inkârdan), fâsıklıktan ve isyandan ise sizi iğrendirdi.* Onun için onlardan sakınınız.

Bu âyette geçen, küfür, füsûk ve isyandan kısaca bahsetmek istiyoruz:

Küfür

'Küfr'; 'Ke-Fe-Ra' fiil kökünden masdar olup, lûgatte 'bir şeyi örtmek' demektir. Bir şeyi örtmek veya şükürünü yerine getirmeyerek erişilen nimeti örtmek, nankörlük etmek anlamına da gelmektedir. Bundan dolayı Arapça'da, karanlığı ile her şeyi örttüğü için geceye kâfir (örten) denmiştir.

Terim olarak küfür, imanın zıddı yani imansızlıktır. Başka bir deyişle Allah'ın varlığını ve birliğini, peygamberliği, Hz. Muhammed'in (sallallahu aleyhi ve sellem) Allah katından getirdiği kesin olarak belli olan hakikatleri inkâr etmektir. İslâm dininde inanılması gereken esaslara inanmayan kimseye de gerçeği örttüğü için kâfir denir. Kâfir olmak için iman edilecek şeylerin bütününe inanmamak şart değildir. Bunlardan birine veya bir kısmına inanmamak da küfürdür.

Küfür, kalben olduğu gibi söz ve davranışla da olabilir. Her hangi bir zorunluluk olmadığı halde diliyle insanı küfre götürecek bir söz söyleyen, inanılması gereken şeyleri küçümseyip onlarla alay eden yahut imanla bağdaşmayan işleri yapanlar da kâfir olur. Ancak ölüm tehdidi karşısında bulunan bir kimse gönü

imanla dolu olduğu halde canını kurtarmak için istemeyerek küfür gerektiren bir söz söylese dinden çıkmış olmaz.

İslâm'ı terk etmeye zorlananlar için tanınan ruhsat hakkında Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyrulur: “*Kalbi imanla dolu olarak mutmain iken, dini inkâr etmeye mecbur bırakılıp da yalnız dilleriyle inkâr sözünü söyleyenler hariç, kim imanundan sonra Allah'ı inkâr ederek gönlünü inkâra açar, göğsüne küfürü yerleştirirse, onlara Allah tarafından bir gazap, hem de müthiş bir azap vardır.*” (Nahl, 16/106).

Bu âyetin iniş sebebi şudur: Mekke'de Kureyş müşrikleri, ashab-ı kiramdan Ammâr'ı, babası Yâsir'i ve annesi Sümeyye'yi (radıyallahu anhüm) İslâm'dan vazgeçirmeye zorluyorlardı. Onlar bunu kabul etmedikleri için, Sümeyye'yi iki deve arasına bağlayıp ayrı ayrı yönler çekerek parçaladılar. Yâsir'i de çeşitli işkencelerle şehit ettiler. İşte İslâm'ın ilk şehitleri bunlardır. Ammâr, müşrikler tarafından kuyuya atıldı. Tam boğulacağı sırada onlara rıza göstermeye mecbur kaldı. Ve hayatını kurtardı. Birisi gelip, Peygamberimize Ammâr'ın dinden döndüğünü söyleyince, Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem): “Hayır, Ammâr tepeden tırnağa iman doludur. İman onun etine ve kemiğine işlemiştir.” buyurdu. Bu arada Ammâr, ağılıya ağılıya çıkageldi. Peygamber Efendimiz onun gözyaşlarını silerek: “Üzülme, yine seni zorlarlarsa dilinle onlara uymuş görün.”⁶² buyurdu.⁶³

Füsûk

Esasen çıkmak demek olup, bazen dinden çıkmak mânâsına da kullanılır. Âyette küfür kelimesi ile beraber kullanıldığından dolayı, ondan ayrı bir mânânın kastedilmiş olması gerekir. Bu

⁶² İbn Kesir, *Tefsîru'l-Kıur'âni'l Azîm*, Nahl sûresi, 106. âyetin tefsiri.

⁶³ Hamdi Yusufuğlu, *Şâmil İslâm Ansiklopedisi*, Küfür mad.

sebeple füsûk; çoğunlukla doğruluk ve itaatten çıkış, sözlü ve fiilî olarak imanın gereklerine uymamak mânâsında kullanılır. Âyette “size imanı sevdirdi” ifadesindeki imana mukâbil küfür; imanın tezyinine karşılık da füsûk ve isyan zikredilmiştir. İmanın güzelleştirilmesinin karşılığı olan füsûkun; yalancılık ve itaatten çıkmak ve yine imanın güzelleştirilmesinin karşılığı olan isyanın da; emri terk ile fiilen itaatten çıkmak mânâsında olması daha uygun görülmüştür. Füsûku büyük günahlar, isyanı küçük günahlar mânâsında düşününler de olmuştur.

İsyan

İsyan; itaatsizlik, emre karşı gelme, başkaldırı demektir. İsyan kelimesine; bagy, serkeşlik ve isyânkârlık anlamlarıyla, Allah'ın kanunları çerçevesinde üzerine düşeni yapmaktan kaçınma hali ve günahkârlık anlamları da verilmektedir.

Kur'ân-ı Kerîm, insanların dünya ve ahiret mutluluğu için uymakla zorunlu olduğu bir takım emir ve yasaklamalar getirerek örnek toplum modeli çizer. Bu modelde insana düşen görev ise emrolunduğu gibi yaşaması, Kur'ân ve Sünnet'ten ayrılmaması, Allah'a itaat sınırlarının dışına çıkmaması ve O'na isyankâr bir kul olmamasıdır.

“Allah ve Resûlü herhangi bir meselede hükiim bildirdikten sonra, hiçbir erkek veya kadın müminin, o konuda başka bir tercihte bulunma hakları yoktur. Kim Allah'a ve elçisine isyan ederse besbelli bir sapıklığa düşmüş olur.” (Ahzâb, 33/36) Bu âyet; mümin-kâfir sınırını kesin bir şekilde çizer. Müslüman olmak; kendi düşünce, davranış ve seçme özgürlüğünü Allah ve Resûlü'ne teslim etmek demektir. Müslüman olarak yaşamak, dâim Müslüman kalmak isteyen bir kimse mutlaka Allah ve Resûlü'ne boyun eğmek zorundadır.

Kur'ân-ı Kerîm'de bu konuyla ilgili birçok âyette zikredilen âsî kelimesi Allah'ın emirlerine karşı gelen, O'na itaat etmeyen anlamlarında kullanılmıştır. Hadis-i şeriflerde de Kur'ân âyetlerine paralel olarak aynı manalarda kullanılır:

Âyetler:

– “(İbrâhîm) Babacığım, sakın şeytana ibadet etme! Çünkü şeytan Rahman'a **isyân** içindedir.” (Mcryem, 19/44).

– “Kim de Allah'a ve Resûlü'ne **isyân** eder ve Allah'ın sınırlarını aşarsa, Allah onu da ebedî kalmak üzere ateşe koyar. Hem onu zelîl ve perişan eden bir azap vardır.” (Nîsa, 4/14).

– “Benim vazîfem sadece Allah'ın mesajlarını tebliğ etmektir. Kim Allah'a ve elçisine **isyân** ederse, ona cehennem ateşi vardır, hem de ebedî kalmak üzere oraya girecektir.” (Cin, 72/23).

Hadîs-i şerifler:

– “Her kim O'na (Hz. Muhammed'e) itaat ederse Allah'a itaat etmiş olur. Her kim de O'na **isyân** eder âsî olursa Allah'a isyân etmiştir.”⁶⁴

– “Bize karşı silâh çeken (**isyân** eden, başkaldıran) bizden değildir.”⁶⁵

Küfür-Fısk-İsyân Münasebeti

Küfür ve fısk kavramları arasında umum-husus açısından bir münasebet vardır. Fısk daha umûmîdir. Buna göre her kâfir fâsıktır ama her fâsık kâfir değildir.

Bazı müfessirler, küfür, fısk ve isyân lafızlarının ardı ardına sıralanışında tertip esasının gözetildiğini söylemiş ve küfrün fısktan, fıskın da isyândan daha büyük olduğunu iddia etmişlerdir.

⁶⁴ Buhârî, *İ'tisâm* 2.

⁶⁵ Tirmizî, *Hudud* 26.

Ortaya atılan bu görüş doğru ise, o zaman münker ameller birbirinden ayırt edilebilir. Mesela, şu isyandır; insanı sadece günahkâr yapar, bu fısktır; işleyen fâsık olur, bu ise küfürdür; fâilini kâfir hükmüne sokar denilebilir.

اُولَٰئِكَ İşte onlar, imanı sevip peygambere iman eden ve kalplerinde iman zînetlenip gereğince amel ederek doğrulukla itaat eden ve küfrü, füsûku, isyanı iğrenç görüp imanın gösterdiği yönde doğruluk ve itaatten ayrılmayan kimselerdir ki

هُمُ الرَّاٰثِدُوْنَ Onlar rüşd sahibidirler. Hak yolunda sarsılmadan dosdoğru giden kimselerdir.

Rüşd: ‘Ra Şe De’ fiilinden masdardır ki, ‘ğayy’ın tam zıddıdır; yani, ‘sapkın ve azgın olmamak’ demektir. Rüşd, doğruluktur, istikamettir. Sapma yollarının tam karşıtı olarak, doğrunun ve dengeli olanın üzerinde bulunmaktadır. Rüşd, Allah’ın dininin husûsî niteliğidir ve Allah’ın dini ‘Sebilü’r-Rüşd’dür.

Râşidûn: Reşid ve râşid (çoğulu râşidûn), ‘rüşd halinde olan, rüşdüne ermiş’ demektir. Kur’ân-ı Kerim’de, ‘Firavunun emrinin reşid olmadığı’ beyan edilir. (Hud, 11/97). Yani, Firavun’un yaptığı işler, yönetimi, davranışları, inancı, kısaca hiçbir şeyi ‘reşid’ değildir. Bilgisizlikten ya da bütünüyle yanlış bir bilgi veya bilginin çalım, kibir gibi yollarla saptırmasından kaynaklanır. Yine, Kur’ân’ın ifadesiyle, “Firavun, hevasına (arzularına, zanlarına, kuruntularına, vehimlerine) uymuş ve zan ve kuruntularından oluşan bir bilgi üzerinde sapmıştır.” Allah’ın vahyine değil de, kendi zanlarına uyan insanlar sapan insanlardır ve böylelerinin yaptıkları işler, düşünceleri ve davranışları da çok zaman ‘reşid’ olamaz.

اِنَّ اللّٰهَ فَضَلًا مِّنَ اللّٰهِ وَنِعْمَةً وَاللّٰهُ عَلِيْمٌ حَكِيْمٌ İşte Allah’tan bir lütuf ve nimet olarak, Allah her şeyi hakkıyla bilir. Yani o rüşd, yahut âyette

İmanı Sevdiren, Küfür, Fısk ve İsyan Çirkinliğinin Gösterilmesi

zikrolunan imanı sevdirmek ve süsleme, küfür, füsûk ve isyanı kötüleme ve rüşd, Allah'ın lütuf ve nimetinden olarak cereyan etmektedir. Yani Allah'ın bu lütuf ve ihsanı bir tesadüfün değil, bir hikmetin sonucudur ve sadece layık olanlara verilir.

وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ *Allah her şeyi hakkıyla bilir, tam hüküm ve hikmet sahibidir.*

Bir çok müfessir, siyak ve sibaktan da anlaşıldığı gibi, Peygamber Efendimizin (sallallahu aleyhi ve sellem) Benî Mustalık hakkında Velid'in haberine dayanarak onların üzerine orduyu gönderme konusunda mütereddit davrandığı görüşündedir. Ordu gönderme konusunda ısrar eden kimseler şu şekilde uyarılmışlardır: "Sizler Allah'ın elçisinin aranızda bulunduğunu, hakkınızda en hayırlı olana O'nun karar vereceğini unutuyorsunuz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) sizlerin görüşüne göre hareket etmesi hususundaki ısrarınız uygun değildir ve bu davranışınız yersiz bir cesaret göstergesidir. Şâyet Peygamberiniz (sallallahu aleyhi ve sellem), sizin görüşlerinize göre hareket edecek olursa, birçok hatalar yapar ve bunun sorumlusu da sizler olursunuz."

Hataya Düşen ve Düşmeyen Müminler

Bu âyetlerden anlaşıldığına göre bütün Müslümanlar bu hataya düşmemişler, sadece bazı kimseler bu görüşü öne sürmüşlerdir. İslâm toplumunun doğru yol üzerinde kalması, onlara imanı sevdiren, küfür, fısk ve isyan yolundan kendilerini nefret ettirmesi Allah'ın bir lütuf ve ihsanıdır. Bu âyetin iki bölümü, iki ayrı gruba seslenmektedir. "Şâyet O (Peygamber) size bir çok işlerde uysaydı.." biçimindeki ifade bütün Müslümanlara hitaben kullanılmamıştır. Tam aksine bunlar, Peygamber Efendimiz'den Benî Mustalık'a ordu göndermesini isteyen sahabilere aittir. "Fakat Allah size imanı sevdirdi.." şeklindeki ifade ise geneldir. Bu ifa-

deyle, kendi görüşleri üzerinde ısrar ederek Peygamberimize karşı gelmeyen, imanın gereği O'na güvenip itaat eden sahabelere seslenilmektedir. Bu, kendi görüşleri üzerinde ısrar eden sahabenin mümin olmadığı anlamına gelmez. Burada sadece bu sahabilerin bir hata yaptıkları anlaşılmaktadır. Onlar, Allah Resûlü'ne (sallallahu aleyhi ve sellem) henüz aralarında bulunuyor olmasına rağmen, kendi görüşleri üzerinde ısrar etmiş ve bunun üzerine Yüce Allah yaptıkları hataya değinerek, sonuçları bakımından onları uyarmıştır: İmanın gereği, diğer sahabiler gibi Sevgili Peygamberimize güvenmek ve O'nun görüşüne tâbi olmaktır.

İnsanların çoğunda özellikle kötü, aleyhte ve tehlike bildiren haberleri hemen kabul etme eğilimi vardır. Bu yüzden insanlar arasında birçok kötü zan, düşünce ve eylem ortaya çıkmış; pişmanlıklar, bazen telafisi mümkün olmayan zararlar görülmüştür. Peygamber Efendimiz ile onun ahlâkında ve yolunda olanlar böyle haberler karşısında tedbiri elden bırakmaz, acele ile hüküm vermez ve harekete geçmezler. Yetkin önderler böyle davranırken onlar kadar birikimli ve deneyimli olmayan sıradan insanlar telaşa kapılır, bu rehberlerin tedbirli davranmalarının hikmetini kavrayamazlar. Bunların, “Neden hemen harekete geçilmiyor!” diye söylendikleri, hatta aleyhte konuştukları olur. Ama gerektiği şekilde tahkik edildiğinde bu tür haberlerin, bilgilerin yalan, yanlış, eksik olduğunun veya yanlış anlaşıldığının sayısız örnekleri vardır. Önderin davranışı karşısında teslimiyet göstermek, acelecilik göstermemek ve isyan etmemek için sahabede iman, Peygamber'e güven ve sevgi vardı. Şu halde daha sonraki zamanlarda da insanların, Peygamber ahlâkındaki önderleri seçmeleri ve onlara güvenmeleri gerekmektedir.⁶⁶

⁶⁶ Hayrettin Karaman, *Kur'an Yolu*.

Acelecilik

Acelecilik, hissî davranma, nefse uyma insanın tabiatında mevcuttur. Oysa Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bu gibi sıfatlardan arındırılmıştı. Gerek Hudeybiye’de, gerekse Velîd b. Ukbe olayında eğer ashabından çoğunun görüş ve düşüncesine uysaydı sonuç çok kötü olur, birçok kimsenin kanı akar ve telâfisi zor gedikler açılırdı. O bakımdan Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) böylesine önemli ve tehlikeli konularda, hislerin kabardığı hal-lerde ashabının görüşüne uymazdı. Soğukkanlı olmayı, sabretmeyi ve olayı sebep ve sonucuyla düşünmeyi tercih ederdi.

6, 7 ve 8’nci Âyetlerden Çıkan Hüküm

Yüce Allah, müminlere, fâsık bir insan, bir haber getirdiği zaman onun gerçekliğini araştırmalarını emrediyor, aksi takdirde onun verdiği habere dayanarak bilmeden bir topluma karşı haksız yere saldırıp sonunda pişmanlık içine düşeceklerini bildiriyor ve devamla buyuruyor ki: “Allah Elçisinin sizin aranızda bulunduğunu biliniz de onun hareketlerinden ibret alınız. Her söylenene hemen inanıyor ve ona göre hareket etmek istiyorsunuz. Eğer Allah’ın Elçisi de size uyup acele davranıp sizin istediklerinizi yapsaydı, birçok işte sıkıntıya düşerdiniz, başınız belâya girer ve günâh işlemiş olurdunuz. Fakat Allah size imanı sevdirdi, hoş gösterdi, gönüllerinizde onu süsledi. Küfür, fısk ve isyanı size iğrenç gösterdi. Allah’ın lütfuyla imandan hoşlandınız, nankörlükten, yoldan çıkmadan, Allah ve Elçisi’ne baş kaldırmadan uzak durdunuz, işte imanı sevip, küfür, fısk ve isyandan uzak duranlar doğru yoldadırlar. Böyle davranmanız, size Allah’ın lütfu ve nimeti sayesinde olmuştur. Allah her şeyi bilendir, ne yapacağını, sizin için neyin uygun olduğunu bilir. Hükümdardır,

dilediğini yapmaya kâdirdir ve yaptıklarını hikmetle ve yerli yerince yapar.”⁶⁷

Allah Resûlü’nün, Bu Âyetten İktibasla Yapmış Olduğu Dua

Allah Resûlü’nün, bu âyetten muktebes yapmış olduğu duanın burada mutlaka hatırlanması gerekir:

اللَّهُمَّ حَبِّبْ إِلَيْنَا الْإِيمَانَ وَزَيِّتْهُ فِي قُلُوبِنَا وَكَرِّهْ إِلَيْنَا الْكُفْرَ وَالْفُسُوقَ وَالْعِصْيَانَ وَأَجْعَلْنَا مِنَ الرَّاشِدِينَ
“Allah’ım, imanı bize sevdir, onu kalplerimize sindir, küfri, fiski ve isyanı bize çirkin göster. Bizleri râşid (doğru yolu bulan) kullarından eyle!”⁶⁸

Bu dua ile ilgili olarak M. Fethullah Gülen Hocaefendi’ye sorulan bir soru ve cevabını buraya almak istiyoruz:

İmanın Tadını Almak İçin...

Soru: Resûl-ü Ekrem Efendimizin sünneti olarak her sabah okuduğumuz duaların birinde “Allahümme habbib ileyne’l-imâne ve zeyyinhü fî kulûbina ve kerrih ileyne’l-küfra ve’l-füsûka ve’l-isyân vec’alnâ mine’r-raşidîn” diyoruz. Bu duanın manasını ve onu tekrar ederken hangi mülahazalar içinde bulunmamız gerektiğini lutfeder misiniz?

Cevap: Peygamber Efendimizin hayat-ı seniyyeleri âdeta bir yalvarış ve yakarış dantelası mahiyetindeydi; O, sabah kalktığı anda, akşamı idrak ettiğinde, abdeste yöneldiğinde, ezanı dinlediğinde, Hakk’a kurbet vesilesi sayılan her ibadetin içinde ve sonunda, yeme-içme, uyuma, yolculuğa çıkma, seferden dönme, arzî ve semavî belâ ve musibetlere maruz kalma esnasında, hastalık ve rahatsızlıklara müptela olduğunda, keder ve

⁶⁷ S. Ateş, Y.K. Çağdaş Tefsiri.

⁶⁸ Ahmed b. Hanbel, Müsned, 3/424; Mecmau’z-Zevâid, 6/122.

sevinç vesilelerinin zuhuru hengâmında hep el açar, Mevlâ-yı Mütêâl'e yönelir, tazarru ve niyazla iki büklüm olur ve sürekli O'na yalvarırdı. Kur'an-ı Kerîm'in sabah ve akşam vakitlerinde Allah'ı zikretme üzerinde hususiyle durmasından olsa gerek, Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) bu vakitlere özellikle önem verir, her sabahı ve her akşamı bereketli birer dua zamanı olarak değerlendirirdi.

Allah Resûlü'nün bilhassa hemen her sabah namazından sonra tekrarladığı dualardan biri de sorunuza mevzu teşkil eden şu mealdeki dua idi: "Allahım, imanı bize sevdire ve onu kalplerimizde güzelleştir, gönüllerimizi onunla donat; küfre, fısk ve isyana karşı içimizde tiksinti uyar ve bizi rüşde ermişlerden, doğru yolu bulmuşlardan eyle."

Teennî Rahman'dan, Acele Şeytan'dan...

Aslında bu dua, Hucurât suresinin 7. âyet-i kerimesinden muktebestir (alınmıştır). Müfessirlere göre, söz konusu âyet, Benî Mustalik kabilesiyle alakalı bir haber üzerine gelişen hadiseler münasebetiyle nâzil olmuştu. Mustalik oğullarının zekât vermeye yanaşmadıkları ve Peygamber Efendimizle savaşmak için hazırlık yaptıkları şeklinde bir haber ulaşmıştı mü'minlere. Bu haber karşısında çok heyecanlanan bazı sahabiler hemen saldırıya geçmek gerektiğini söylemiş ve âsilerin çabucak cezalandırılmaları istikametinde görüş beyan etmişlerdi. Haddizatında o birkaç sahabinin fevrilikleri, Allah'ın dinine bağlılıklarından, kalplerindeki iman aşkından, küfre ve isyana karşı duydukları öfkeden dolayıydı. Mustalik oğullarının, Allah Resûlü'nün emrine itaat etmediklerini ve zekat vermeye yanaşmadıklarını duyar duymaz, gönüllerindeki din gayretiyle hemen ayağa kalkmış ve Resûl-ü Ekrem'e isyan eden bu kabileyle savaşmak üzere yola koyulma niyetlerini izhar etmişlerdi.

Fakat Allah Resulü (sallallahu aleyhi ve sellem) onların savaş isteklerini hemen kabul etmemiş, önce durumun incelenip haberin doğru olup olmadığının tespit edilmesi lazım geldiğini söylemiş ve bu vazife için de Hazreti Halid'i görevlendirmişti. Hazreti Halid (radiyallahu anh) gece vakti Benî Mustalik mahallesine varmış, gözcülerini onların arasına göndermiş ve kendisi de etrafı kontrol etmişti. Gözcüler geri dönünce, Mustalik oğullarının İslâm'a bağlı olduklarını, onların ezanlarını duyduklarını ve namazlarını gördüklerini haber vermişlerdi. Sabah olunca Hazreti Halid bizzat Mustalik oğullarına gitmiş; onların kat'iyen isyan etmediklerini, biatlerini koruduklarını, zekatı bir vazife bildiklerini ve onu ifâ etmeye gönülden razı olduklarını görmüştü. Şahit olduğu manzara karşısında çok memnun kalan Hazreti Halid durumu Rasûlullah'a iletince, Peygamber Efendimiz (aleyhi ekme'lü't-tehâyâ) "Tedbirli davranmak Allah'tan, acele ise şeytandandır." buyurmuştu. İşte, bu olayın akabinde hükmü kıyamete kadar kalacak ve benzer meselelerde Müslümanlara hep ışık tutacak olan söz konusu âyet indirilmişti.

İçinizde Allah Resûlü Var!...

Sorduğunuz duanın da menşei olan bu ilahî beyan meâlen şöyledir:

"Hem düşünseniz ya, Allah'ın resûlü sizin aranızda bulunmaktadır. Şayet o pek çok işte size uysaydı, haliniz yaman olurdu. Ama Allah size imanı sevdirdi ve onu kalplerinizde güzelleştirdi; inkârdan, fâsiklıktan ve isyandan ise sizi iğrendirdi. Zaten doğru yolda yürüyenler de Allah'ın bu lütuflarına mazhar olan kimselerdir." (Hucurât, 49/7)

Cenâb-ı Hak, herhangi bir teklifle gelen ve kendi fikrine göre hareket edilmesini dileyen kimselere aslında âşîkar olan,

çok mühim bir hakikati hatırlatıyor; onlara önce “Düşünseniz ya, Allah’ın resûlü sizin aranızda bulunmaktadır; bilin ki Allah’ın elçisi içinizdedir.” diyor. Her şeyi gören, her sesi işiten ve her şeyi bilen Cenâb-ı Hak ile sürekli irtibat halinde bulunan Resûl-ü Ekrem’in –o engin firaset ve basiretiyle her zaman tam isabet kaydedecek olsa da- yalnız başına adım atmadığını, her zaman vahiyle müeyyed olduğunu ve Allah’ın hıfz u inayeti altında bulunduğunu, dolayısıyla da kat’iyen ümmetini tehlikeli yola sevkemeyeceğini, felakete sürüklemeyeceğini ve asla onlara yanlış yaptırmayacağını belirtiyor. Birisi gizli bir iş yapsa, birisi bir yalan söylese, bir başkası bir sır taşısa ve bir diğeri bir entrika çevirse, bunların hepsini ve olup biten her şeyi Cenâb-ı Hakk’ın görüp bildiğini ve dilediğinde Peygamberine haber verdiğini vurguluyor. Bazılarının bir anlık heyecanla bu hakikati hatırdan çıkartmış olmalarına binaen, onlara nasıl bir rehberin ardında olduklarını bir kere daha hatırlatıyor.

Daha sonra Allah Teâlâ, “Şayet o pek çok işte size uysaydı, haliniz yaman olurdu.” diyerek, onlara kendi tekliflerinde ısrarcı davranmamalarını, herhangi bir meselede Resûl-ü Ekrem’in seçtiği yolun mutlaka en selametli yol olacağını, O’na itaat ettikleri sürece muhtemel pek çok sıkıntı ve beladan sağ salım kurtulacaklarını ve mutlaka sâhil-i selamete ulaşacaklarını ihtar ediyor. Allah Resûlü’nün gösterdiği istikamette hareket etmenin onlar için her zaman daha hayırlı, daha kolay ve daha zahmetsiz olacağını ve bu gerçeğe rağmen, Resûlullah’a ısrar eder de onu hayırlı olarak gördükleri hususlarda kendi görüşlerine uymaya zorlarsa, çok büyük sıkıntılara düşeceklerini bildiriyor. Bütün işlerinde Cenâb-ı Hakk’ın ve O’nun elçisinin emirlerine göre adım atmalarını, teslim ve tevekkül üzere yaşamalarını ve neticede yüce Allah’ın takdirine razı olmalarını tembih ediyor.

İmanla Mamur Gönüller

Allah (Azze ve Celle) bu ikazların akabinde, Ashâb-ı kirâmı tezkiye ediyor; aralarından birkaç kişi fevrî davransa ve kendi fikirlerine uyulmasını dilese de, umum sahabenin tecennî ile hareket ettiğini; çoğunluğun Resûl-ü Ekrem'in emir ve işaretlerini bekleyerek hakikî mü'minlere yakışır bir tavır sergilediğini îmâ ediyor. Sahabe arasında bazı gençlerin, münafıklar tarafından sıkça tekrar edilen "Eğer bizi dinleseydiniz başınıza bunlar gelmezdi" şeklindeki alaylı sözlerin de tesiriyle, muvakkaten kendi tekliflerine uyulmasını mantıklı görmüş, aceleci davranmış, yakışsız mütalaalarda bulunarak sevimsiz beyanlarla Resûl-ü Ekrem'i üzmüş ve bir süre fikirlerinde ısrar ederek işi kendileri hakkında zorlaştırmış olabileceklerini, ama bunların sayısının çok az olduğunu, neredeyse bütün Ashâb-ı kirâmın kendilerine yakışan şekilde davrandıklarını belirtiyor. Sonra da onların imanın tadını almış, gönü onunla mamur kılınmış, içine küfür, fisk ve isyana karşı tiksinti salınmış hâlis mü'minler olduklarını ve yürüdükleri yolun doğruluğunu nazara veriyor. Dahası, gençliğin verdiği coşku ve imanın hasıl ettiği heyecanın da tesiriyle geçici bir süre hislerine mağlup olup âsilerle savaşılmaması konusunda Allah Resûlü'ne karşı farklı teklifler öne süren kimselerin de, o ilk şok anından sonra tekrar sükûnete erdiklerini, ilahî bir nimet ve ihsan olarak kalplerine doldurulan iman sevgisi ve küfür, fisk, isyan türünden günahlara karşı tiksinti hissi sayesinde rüşde ermiş, hakikati bulmuş sahabilerin arasına dahil olduklarını îmâen ifade ediyor.

Ayrıca, bu âyet-i kerimede sevginin ve imanın gereğine de vurguda bulunuluyor. Âdeta, sahabe-i güzün efendilerimize şöyle deniyor: Allah size imanı sevdirdi, onu kalplerinize sevgili kıldı, dolayısıyla iman ettiniz; gönüllerinizi saran o iman zamanla daha bir güzelleştirdi, içinizi onunla donattı ve iman

sizi Peygamberin etrafında hâlelenmeye, imanın gereğince salih ameller işlemeye sevketti, bu niyetle Allah Resûlü'ne biat ettiniz. Madem, imanı sevdiniz ve onunla kalbinizin şenlendiğini hissettiniz, Resûl-ü Ekrem'i sevdiniz ve onun yolunda olacağınıza söz verdiniz, öyleyse o size ne teklif ederse etsin, ona itaat etmeli ve emre itaatteki inceliği kavrayarak bütün emirlerine bilâ kayd u şart inkiyadda bulunmalısınız. “De ki: Eğer Allah'ı seviyorsanız, bana uyunuz ki Allah da sizi sevsin.” (Âl-i İmran, 3/31) âyet-i kerimesinde dile getirildiği üzere, Resûlullah'a itaat etmelisiniz ki Allah da sizi sevsin, sizin hakkınızda sevmek fiilinin lazımı yerine getirsin.

Küfür, Fısk ve İsyan

Allah Tebâreke ve Teâlâ imanın zikrinden sonra üç felaket sebebine dikkatleri çekiyor; “İnkârdan, fâsıklıktan ve isyandan ise sizi öğrendirdi.” diyerek, kalbin küfür, fısk ve isyanı kerih bulmasını, onlardan öğrenmesini de ilahî bir nimet olarak zikrediyor.

Malum olduğu üzere; küfür, imanın zıddıdır; Allah'a inanmamak, hakkı kabul etmemek ve inkâr ile Allah'ın nimetlerini örtmek demektir. Haddizatında, bir kalbe imanın sevdirmesi ve onunla gönlün mamur edilmesi küfürden öğrenmeyi gerektirir. İmanın tadını alan bir insan küfürden mutlaka tiksindir. Nitekim, İnsanlığın İftihar Tablosu (aleyhissalâtü vesselâm) şöyle buyurmuştur: “Şu üç haslet kimde bulunursa, o imanın tadını duyar: Allah'ı ve O'nun Resûlü'nü her şeyden ve herkesten daha fazla sevmek; sevdiğini yalnız Allah rızası için sevmek ve Allah onu küfürden kurtardıktan sonra yeniden küfre düşmeyi ateşe atılmaktan daha kerih görmek.” Evet, imanın tadını alan bir insan Allah'ı ve Resûlü'nü her şeyden artık sever, onları andığı zaman adeta burnunun kemikleri sızlar. Sevdiğini Allah için

sever; Allah'a kulluğundan, O'na yakınlığından, O'nun yolunda bir tebliğ adamı, bir münadî, bir müezzîn olduğundan ve insanları Hakk'a ulaştırmaya gayret ettiğinden dolayı Hazreti Şâh-ı Geylânî, İmam-ı Rabbanî, Hazreti Bediüzzaman gibi kimselere karşı muhabbet besler. Diğer insanlara ve sâir mahlukata karşı alâkası da hep Cenâb-ı Hak'tan ötürüdür. Bir de, Allah, Cehenneme yuvarlanma sebebi olan küfürden kurtarıp imana erdirdikten sonra yeniden küfre ve küfrün sebeplerine dönmeyi ateşe atılmak gibi çirkin görür, böyle bir âkıbetin hayaliyle bile ürperir ve tir tir titrer. Sürçmemek, düşmemek ve bütün bütün kaybetmemek için Gaffâr u Settâr'a sığınır; küfre açılan kapılardan da hep uzak kalmaya çalışır. Fısk ve isyan da küfre ve ebedî hüsrana açılan o kapılardandır ve imanın neşvesini kalbinde duyan bir insanın bu iki tehlikeli sahadan fersah fersah kaçması gerekmektedir.

Fısk; Allah'ın emrini terk etmek, hak yoldan çıkmak ve büyük günahları işlemek veya küçük günahlarda devam etmek suretiyle Allah'a itaat dairesinden uzaklaşmak manalarına gelir. Dinin vaz'ettiği çerçevede kalmayan, diyanetin belirlediği daire içinde hayatını sürdürmeyen kimseye "fâsık" denir. Fıskın, zararlı olmak, söz dinlememek ve sürekli kötülük yapmak gibi anlamları da vardır; bundan dolayıdır ki, farklı rivâyetleri bulunan bir hadiste beş çeşit hayvan için fâsık terimi kullanılmıştır. Deliklerinden çıkıp evin içinde cirit attıklarından ve etrafa zarar verdiklerinden dolayı "fevâsıku'l-büyût" olarak da anılan fareler bunlardandır. İsyân ise, itaatsizlik, ayaklanma ve başkaldırma demektir; Allah'ın emirlerine karşı gelme, O'na itaat etmeme ve günah işleme manalarına gelmektedir.

Evet, âyet-i kerimede küfür imana, fısk ve isyan da imanın tezyinine, güzelleştirilmesine karşılık olarak getirilmiş gibidir. Bu itibarla, burada füsûk yalancılık demektir, doğruluk ve ita-

atten kavlen çıkmayı ifade eder; isyan ise, emri terk ile fiilen tâatten çıkmak mânâsındadır.

Yetmiş Yaşındaki Yaramaz Çocuklar

Bahsini ettiğimiz âyet, “İşte doğru yolda olanlar, gerçek rüşde erenler bunlardır.” ifadesiyle sona ermektedir. Demek ki, rüşde erenler, ancak imanı sevip onunla kalbini güzelleştiren, gönlünü iman şualarıyla ışıklandıran, küfrü, fıskı ve isyanı iğrenç görüp onlardan sakınan ve hep imanın gösterdiği istikamette ilerleyip doğruluk ve itaatten hiç ayrılmayan kimselerdir. Demek ki, rüşde ermek yaş ile olmamaktadır. Nice yetmiş yaşında insanlar vardır ki, henüz on beş yaşını idrak etmemiş çocuklar gibi yaşamaktadırlar. Önlerini arkalarını bilmeyen, hevâ-yı nefse uyup her gün tonla günah işleyen bu yaramazların ne gözleri kontrol altındadır ne de kulakları.. ne dilleri günahattan uzaktır ne de sâir uzuvları... Rüşd, iyiyi-kötüyü ayırabilme, hak yolunda sağlam, sabırlı ve tam bir isabetle dosdoğru yürüme demektir. Bu itibarla da, rüşde ermiş, kendini idrak etmiş ve doğru yolu bularak sırat-ı müstakime girmiş insan arıyorsanız, onları ancak imanı sevip gönlünü onunla zinetlendiren küfür, fısk ve isyandan da nefret eden kimseler arasında bulabilirsiniz.

Şayet, bir insan -inandığını iddia ettiği halde- küfre karşı teyakkuzda bulunmuyorsa, fısk u fücur deryasına yelken açmışsa, isyan vadilerinde dolaşıp duruyorsa, gözünü-kulağını, dilini-dudağını harama açık tutuyorsa... yaşı kaç olursa olsun, ona râşid demek, onun rüşde erdiğini söylemek çok zordur. Böyle biri hakkında verilecek hüküm, olsa olsa sefilh, bunak, aptal ve akılsız şeklinde olacaktır. Neden? Çünkü böyle biri, kalbini yapıyor, dünyada iman evini yıkıyor ve ahiret hayatını dinamitliyor demektir. İşlediği günahlarla Cennet saraylarını yıkan bir insana nasıl rüşde ermiş denebilir ki? Her bir günahla oradaki kasır-

larının bir tarafını çökerten ve Cennet otağını harap eden bir insanın iyiyi-kötüyü tefrik edebildiği söylenebilir mi?.. Hazreti Pir-i Mugân “Burada bir ‘elhamdülillah’ dersin orada bir Cennet meyvesi yersin” demiyor mu? Öyleyse, burada bir namaz kılar-sın, orada bir Cennet kasrı kurarsın... Burada bir günah işlersin, orada kocaman bir sarayı yerle bir edersin... Evet, beyan-ı ilahîde bu hususa da işaret edilmiş ve rüşde ermenin dinamikleri bir bir sayılıp doğru yolda bulunuyor olmanın şartları belirtilmiştir.

İşte, ömrünün hemen her anını tazarru ve niyaz ile değerlendiren Seyyidü'l-mürselîn efendimiz, mezkûr âyet-i kerimeden iktibas ettiği ifadeleri de dualaştırmış ve “Allahümme habbib ileyne'l-imâne ve zeyyin hü fi kulûbina ve kerrih ileyne'l-küfra ve'l-füsûka ve'l-ısyân vec'alnâ minc'r-raşidîn” yakarışıyla Allahu Azimüşşân'a teveccühte bulunmuştur.

Sürekli Teveccüh

Peygamber Efendimiz bu duasında söz konusu ilahî beyan-da üzerinde durulan önemli bir hususu da nazara vermiştir. Cenâb-ı Allah, mü'minlerin kalblerinde iman meşalesini tutuş-turanın, onları küfür, fasıklık ve isyan şerrinden kurtaranın ve rüşde ermiş, doğru yolu bulmuş kimselerden kılanın bizzat Kendisi olduğunu hatırlattığı gibi; Allah Resûlü de “Allahım bizi rüşde erenlerden kıl” derken “ic'alnâ” ifadesini kullanmış ve sırat-ı müstakimi bulmanın ancak Cenâb-ı Hakk'ın ca'liyle mümkün olacağına dikkat çekmiştir.

Kur'an-ı Kerim'de çok yer alan ve dualarımızda sıkça kul-landığımız “ca'l” kelimesi sürekli teveccühün ve duada temadî-nin lüzumuna işaret eden bir ifadedir. Çünkü, Hazreti Adem'in hilafeti Cenâb-ı Hakk'ın ca'liyle olduğu gibi, insanların dünyada iyi birer mü'min olmaları da yine O'nun ca'line, lütuf ve ihsanıyla öyle eylemesine bağlıdır. İşte, bu hakikat çok önemli bir tem-

bihi ihtiva etmektedir. Bu kelimenin tercih edilmesinin manası şudur: Sizin bir kere bir lütfâ mazhar olmanız, bir ihsanla serfiraz kılmanız ve bir konuma ulaştırılmanız, o lütf u ihsanla gelen nimete sahip olduğunuz ve konumunuzu temellük ettiğiniz manasına gelmez. Bir mevkiye ulaşmanız, orada kalmanız adına yeterli teminat sayılmaz. O nimet size ait değildir; birisi tarafından verilmiştir ve temâdîsi de liyakatinizi izhar etmenize bağlanmıştır. Dolayısıyla, onun verildiği gibi alınması da her an ihtimal dahilindedir.

Mesela, insana bahşedilmiş olan halifelik, yani yeryüzünde Cenâb-ı Hakk'ın halifesi olma şeklindeki o yüce makam, insanın kendi malı değildir; ona emanettir ve her an onun elinden alınabilir. Nasıl ki, şeytan, ihraz ettiği konumu kendi malı gibi görmek suretiyle kibre kapıldı, aldandı ve tavrını iyi belirleyemediğinden dolayı baş aşağı gayyaya yuvarlandı; Hazreti Âdem için de öyle bir ihtimal mevzubahisti; yapması gerekli olan şeyi, yapması gerektiği yerde yapmasaydı hilafeti elinden alınırdı. Fakat Hazreti Âdem, “Rabbimiz! Biz kendimize zulmettik. Eğer merhamet buyurup da kusurumuzu bağışlamazsan apaçık hüsrana uğrayanlardan oluruz!” (A'râf, 7/23) türünden sızlanışlarıyla kulluk edebine riayet etmişti. Halkına kızan, onlardan ayrılan, sonra gecenin, denizin, dalgaların ve balığın karanlıkları içinde “Ya Rabbî! Yegâne ilah Sensin, Senden başka mabud-u hakiki yoktur. Sübhansın, bütün noksanlardan münezzehsin, yücesin. Doğrusu kendime zulmettim, yazık ettim. Affını bekliyorum Rabbim!” (Enbiya, 21/87) şeklinde Mevlâ-yı Müteâl'e yakaran Hazreti Yunus, hâlis bir kula yakışan tavrı takınmış ve bu sayede Hak karşısındaki konumunu korumuştur.

Hem ayât-ü beyyînâta zikredilen kelimeler hem Enbiya-i İzam efendilerimizin tavırları hem de Resûl-ü Ekrem Efendimizin ifadeleri bize hâl-i hazırdaki durumumuza güvenmememizi,

“Bir kere bulduk, kurtulduk” şeklindeki mülahazalara asla düşmememizi ve her zaman tazarru ve niyazla Cenâb-ı Hakk’a yönelip O’nun hıfz u inayetine sığınmamızı tembih etmektedir. Demek ki, insan-ı kâmil ufkuna yürüme ve en azından mü’minlik vasfını yitirmeme ancak böyle sürekli bir teveccühle mümkün olmaktadır.

Evet, gerçekten inanmış ve rüşde ermiş bir mü’min, her türlü günahı çok kerih gören ve günaha, hataya, hiçbir ma’siyete asla bulaşmamaya çalışan insandır. O, işleyeceği her günahla, kendisine bahşedilen iman kristalinin kirleneceğine, hatta çatlayacağına inanır. Bir yerde, herhangi bir şekilde sürçüp günah işlediği ve isyan atmosferine kaydığı zaman ise, hiç vakit kaybetmeden kalkıp tövbe ve istiğfarla yeniden arınır. Bu arınma ameliyesini de kesinlikle tehir etmez; çünkü her an sırtındaki o Kafdağı’ndan daha ağır yük, Rabbinin huzuruna gitmeyeceğine dair elinde bir senet yoktur. Günaha bir dakika bile ömür bağışlamanın kendi aleyhine olduğunu çok iyi bilir. Onun itikadına göre, hiçbir günaha bir an dahi olsa yaşama hakkı verilmemelidir. Zira o, tövbe ile çabucak silinmezse, kalbi ısırın zehirli bir yılan halini alıp orada yuvalanabilir ve üreyip çoğalabilir. Tövbesi geciktirilen her günah yeni bir günaha davetiye sayılır. Öyleyse, hakîkî bir mü’min, herhangi bir günah işlese, mesela, gözüne bir haram girse, haram bir lokma yese, bir yalan söylese... hemen o vebalden kurtulmanın bir yolunu aramalı, daha bir-iki dakika geçmeden alnını secdeye koymalı, tövbe ve istiğfarla yunup yıkanmalı ve yeniden her an Cenâb-ı Hakk’ın huzuruna çıkmaya hazır hale gelmelidir.

Sevdir Bize Hep Sevdiklerini...

Hâsılı, Rasûl-ü Ekrem (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimizin, kısaca meâlini verdiğim ve işaret ettiği hususlara değinmeye

çalıştığım âyet-i kerimeden muktebes olarak, her sabah tekrar ettiği bu duayı biz de sabah-akşam kendimize vird edinmeli ve hep onun hatıra getirdiği mülahazalarla Rabbimize yönelmeliyiz; Rahman ü Rahim'e şu duygularla seslenmeliyiz:

Allah'ım imanı bize sevdire; canımızdan, kanımızdan, hayatımızdan daha çok sevelim onu. Rabbim iman esaslarıyla kalplerimizi donat; Zât'ının sevgisini sal gönüllerimize, Habîb-i Edîbinin muhabbetini doldur sinelerimize ve sevdiklerini sevdire bize. "Şaşırtma bizi, doğruyu söylet; neşeni duyur, hakikati öğret. Sen duyurmazsan biz duyamayız, Sen söyletmezsen biz söyleyemeyiz; Sen sevdirmezsen biz seveemeyiz. Sevdire bize hep sevdiklerini, yerdire bize hep yerdiklerini, yâr et bize erdirdiklerini." (M. Hamdi Yazır) Aşk u muhabbetle vicdanlarımızı öyle aydınlat ki, imanı içimizde çok renkli, çok göz alıcı ve pek müzeyyen bir şekilde görelim; onu nazarlarımızı mâsivâdan çekip alan en süslü ve en ziynetli bir sevgili olarak hissedelim. Ruhlarımız imanla öyle kanatlınsın ki, ne dünyanın cazibedar güzellikleri, ne ahiretin tarifi imkânsız nimetleri, ne de Cennetlerin debdebesi bakışlarımızı döndürebilsin.

Değil mi ki, iman, bu hakikatlerin hepsinin ve bütün nimetlerin çekirdeğidir; Hâlık-ı Kâinat ile münasebetlerimiz, Peygamber Efendimizle irtibatımız, Cenâb-ı Hakk'ın teveccühlerine, nazarlarına, dünyevî-uhrevî iltifatlarına mazhariyetimiz ve ahiretin güzelliklerine, Cennet nimetlerine, ebedi saadete ulaşmamız.. evet bütün bunlar hep iman çekirdeğinin neşv ü nemâ bulmasıyla gerçekleşmektedir; öyleyse, iman sevgisi ve gönlün onunla tezyini dünyevî mutluluklardan da, Cennet'e nâil olmaktan da, Cehennem'den kurtulmaktan da önce gelen bir lütf-u ilahîdir. İşte, bu gerçeği idrak etmiş olarak yalvarıyorum Allahım, her güzelliğin özü ve esası olan imanın neşvesini ruhla-

HUCURÂT SÛRESİ TEFİRİ

rımıza tam duyur ve gönüllerimizi onunla doyur. İman esaslarını bize çok parlak ve pek cezbedici göster.

Rabbim, küfre ve bizi küfre sürükleyecek bütün günahlara karşı içimizde tiksinti uyar. Hâssaten, iman, İslâm, din ve diyanet dairesinden başımızı dışarıya çıkarıp fasıklar arasında yer alma ve emirlerine başkaldırıp âsilerle aynı çukura yuvarlanma gibi kötü akıbetlerden bizi muhafaza buyur. İmanın tadını aldıktan sonra yeniden küfür yoluna girmeyi ve ebedî hüsrana yürümeyi ateşe atılmaktan daha fecî bir durum olarak algılayıp, öyle bir encâma uğramamak için iradelerimizin hakkını vermemizi nasip ve müyesser eyle. Bizi, hakkı hak bilip ona sarılan, batılın butlanını görüp ondan kaçınan salih kullarından kıl... Âmin.⁶⁹

⁶⁹ Herkul.org, *Kırk Testi*, 12.06.2006.

ÇATIŞAN MÜMİNLERİN BARIŞTIRILMASI

وَإِنْ طَائِفَتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اقْتَتَلُوا فَأَصْلِحُوا بَيْنَهُمَا فَإِنْ بَغَتِ إِحْدَاهُمَا
عَلَى الْأُخْرَى فَقَاتِلُوا الَّتِي تَبْغِي حَتَّى تَفِيءَ إِلَى أَمْرِ اللَّهِ فَإِنْ فَاءَتْ
فَأَصْلِحُوا بَيْنَهُمَا بِالْعَدْلِ وَأَقْسِطُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ ﴿٩﴾

9 – Eğer müminlerden iki topluluk birbirleriyle vuruşursa, onların aralarını bulun. Buna rağmen biri öbürüne saldırırsa, bu saldıran tarafla, Allah'ın emrine dönünceye kadar siz de vuruşun. Döndüğü takdirde aralarını hakkaniyetle düzeltin ve hep âdil olun, çünkü Allah âdil davrananları sever.

İslâm, hem bütün insanların kök itibarıyla kardeş, hem de müminlerin aynı dine mensup, aynı hukuk, ahlâk ve değerler sistemine bağlı oldukları için kardeş olduklarını ilan ettiği hâlde müminler arasında da anlaşmazlıklar çıkmış, anlaşmazlığın tarafları birbirine saldırmış, sataşma ve çatışmalar olmuştur.

Hucurât sûresinin bu 9. âyeti; halk arasında meydana gelen anlaşmazlıklar ve kavgalardan, bunlara karşı güçlü çoğunluğun, halkın geri kalanlarının adalet ve hakkaniyet ölçüleri içinde tarafları anlaş-tırma, aralarını bulma ve gerekirse güce başvurarak haksızlığı önleme yükümlülüğünden bahsetmektedir. Devlete başkaldıran, hukuka

boyun eğmeyen âsi guruplar (bâğîler), halkın geri kalanına karşı da haksız yere savaş ilan etmiş oldukları ve zarar verdikleri için müçtehitlerce bu âyetin kapsamına alınmışlar; -bazı istisnalar dışında- aynı hükme ve muameleye tâbi tutulmuşlardır. Fıkıh kitaplarının “bağıy ve cihad” bölümlerinde bu konu detaylarıyla işlenmiştir. Özet olarak İslâm toplumu, hem dışarıda hem içeride meydana gelen haksız çatışmalar karşısında ilgisiz ve duyarsız kalamaz, barış ve adaletin gerçekleşmesi için elinden geleni yapmakla yükümlüdür.⁷⁰

وَإِنْ طَائِفَتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اقْتَتَلُوا Ve eğer müminlerden iki grup vuruşurlarsa.

Sebeb-i Nüzûl

Bu âyetin sebeb-i nüzûlüne dâir birkaç rivâyet vardır:

1. Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), Sa'd b. Ubâde'nin hastalığında ziyaretine giderken, Abdullah b. Übeyy b. Selûl'e de uğraması istenilmiş O da bir merkebe binerek uğramıştı. Ziyaret esnasında Abdullah b. Selûl, “Merkebin kokusu bizi rahatsız etti.” demiş. Orada hazır bulunan Ensâr'dan birisi de “Vallahi Resûlullah'ın merkebinin kokusu senden daha hoştur.”⁷¹ demiş. Bunun üzerine Abdullah b. Übeyy'in kavminden taraftarları kızmış, Abdullah b. Revâha Hazretlerinin arkadaşları da hiddetlenmişler, İbn Revâha Hazrec kabilesinden, İbn Übeyy Evs kabilesinden olduklarından iki kabileden birtakım kimseler, silahsız olarak elleriyle, ayakkabılarıyla, sopalarla dövüşmeye başlamışlar, bunun üzerine bu âyet inmiş, Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) âyeti okumuş, bu şekilde barışmışlar.⁷²

⁷⁰ Hayrettin Karaman, *Kır'ân Yolu*.

⁷¹ Âlûsî, a.g.e.

⁷² Buhârî, *Sulh*, 1; Müslim, *Cihâd*, 117; Vâhidî, a.g.e., s.392.

Çatışan Müminlerin Barıştırılması

2. Başka bir rivâyette ise şöyle bir hâdise anlatılmaktadır: Ensâr'dan İmrân adında bir kişinin Ümmü Zeyd adında bir hanımı vardı. Kadın bir gün, ailesini ziyarete gitmek istedi. İmrân da bunu kabul etmeyip karısını kendisinden başka kimsenin girmedığı bir odaya hapsetti. Kadın bir yolunu bulup ailesine haber gönderdi. Kadının kabilesi de gelip onu hapis olduğu odadan çıkarıp götürmek istediler. İmrân daha önce evden çıkmıştı. Bunun üzerine İmrân'ın ailesi çevreden yardım istediler de kadınla ailesi arasına girmek üzere amcasının oğulları geldiler ve çekişmeye başladılar, terlikleriyle birbirlerine vurdular da işte onlar hakkında bu âyet-i kerime nazil oldu. Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) bu âyet-i kerimeyi onlara bildirdi ve iki taraf ta Allah'ın emrine döndüler.⁷³

3. Katâde'nin rivâyetine göre âyetler, bir haktan dolayı aralarında çekişme olan iki Ensâr'lı hakkında inmiş. Biri, adamlarının çokluğuna güvenerek: "Ben senden hakkımı zorla alırım." demiş. Öteki de onu Peygamberimizin (sallallahu aleyhi ve sellem) hükmüne başvurmağa çağırmış. Fakat birincisi bunu kabul etmemiş. Nihâyet iş kavgaya dönüşmüş. Birbirlerine elle, ayakkabı ile vurmuşlar ama kılıçla bir çatışma olmamış.⁷⁴

4. Saîd b. Cübeyr'in rivâyetine göre de âyetler, aralarında kavga çıkıp birbirlerine hurma çubuğu ve ayakkabı ile vuran Evs ve Hazrec kabileleri hakkında inmiştir.⁷⁵

Âyette *وَإِنْ طَائِفَتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اقْتَتَلُوا*, Müslümanlardan iki grup "vuruştuklarında" değil de, "eğer vuruşurlarsa" denilmiştir. Bu ifade biçiminden Müslümanlar arasında bir savaşın çıkmasının, Müslümanların birbirine düşmelerinin tabî ve uygun olmadığı,

⁷³ Taberî, a.g.e.

⁷⁴ Taberî, *Câmi' u'l-Beyân*; Suyûtî, *Lübâbı'n-Nukûl*, s.197.

⁷⁵ Taberî, a.g.e.

olsa bile bunun çok nadir olduğu anlaşılmaktadır. Fakat böyle bir olay vuku bulursa, bu konuda nasıl bir tavır alınacağı ortaya konulmaktadır.

Ayrıca âyette “Fırka” yerine “Tâife” kelimesi kullanılmaktadır. Arapça’da “Fırka” kelimesi büyük bir kitleyi tanıtmak için, “Tâife” kelimesi ise, küçük bir topluluğu tarif etmek için kullanılır. Bu kullanımdan, Allah nezdinde Müslümanların, aralarında büyük kitleler halinde çarpışmalarının hoş karşılanmayacağı ve bunun çok çirkin bir olay olduğu anlaşılmaktadır.

Dikkat çekicidir ki, âyette önce *وَإِنْ طَائِفَتَانِ* “Eğer iki tâife” diye tesniye ile başlanıldığı halde fiilde *اِقْتَتَلَا* “ikisi vuruşurlarsa” denilmeyip çoğul *اِقْتَتَلُوا* “onlar vuruşurlarsa” buyurulmuştur. Bunun sebebi, iki kişi arasında başlayan bir kıtâl’in (vuruşmanın) bastırılmadığı takdirde genişleyeceğini hatırlatmaktır. Onun için:

فَأَصْلِحُوا بَيْنَهُمَا *Onların aralarını bulun.* Yani derhal ikisinin arasını ıslah edin, düzeltin, nasihat ile ve şâyet orada bir şüphe varsa onu gidermekle, olmadığı takdirde Allah’ın hükmüne çağırarak sulh edin, barıştırın diye emredilmiştir.

فَإِنْ بَغَتْ إِحْدَاهُمَا عَلَى الْأُخْرَى *Buna rağmen biri öbürüne saldırırsa...* Âyette geçen *بَغَتْ* beğat fiilinin mastarı (kökü) bağ’dır.

BAĞY ise; haksız yere yükselmek isteyerek düşmanlık etmektir. Yani barış teşebbüsü yapıldığı ve şüphe varsa giderildiği halde birisi barışa yanaşmayıp her ne olursa olsun haksızlıkla üstelik çıkmak sevdasını beslerse:

فَقَاتِلُوا آلَ ابْنِ مَرْثَدَةَ حَتَّىٰ تَبْغُوا *Bu saldıran tarafla, Allah’ın emrine dönünceye kadar siz de vuruşun.* Allah’ın emri ise: *يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولَى الْأَمْرِ مِنْكُمْ* “Allah’a itaat edi-

Çatışan Müminlerin Barıştırılması

niz, Resûlullah'a ve sizden olan emir sahiplerine itaat ediniz.” (Nisâ, 4/59) âyetine göre Allah'a, Resûlü'ne ve idarecilere itaattir.

“Bu saldıran tarafla, Allah'ın emrine dönüncüye kadar siz de vuruşun.” âyetindeki müdahale emri, âsî ve başkaldıran gruba bir ceza değildir. İstenilen şey; onların saldırılarının engellenecek, Allah'ın Kitabı'na ve Peygamberimizin (sallallahu aleyhi ve sellem) Sünneti'ne göre hak olanı kabul etmeleri ve saldırıdan vazgeçmeleridir. Âsî olan grup bu emre uymayı kabul ettiği takdirde, onlara karşı kuvvet kullanmaktan vazgeçmek gerekir. Çünkü savaşın gerçek amacı ve nihai hedefi budur. Artık bundan sonra hududu çiğneyip onlara zulmetmek doğru olmaz. Yapılması gereken, Allah'ın Kitabı ve Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) Sünnet'i ışığında söz konusu ihtilafın sebeplerini araştırmak ve haksızın kim olduğuna karar vermektir.

Müslümanlara, kendisine saldırılan tarafa saldırmak veya saldırılan, mazlum olan tarafı kendi haline bırakmak ya da saldıran tarafı desteklemek yakışmaz. Şâyet tarafları barıştırmak mümkün olmuyorsa, o takdirde haklının ve haksızın kim olduğu araştırılmalıdır. Sonra da hak üzerinde olana yardım edilip, zulmeden tarafa engel olunmalıdır. Çünkü bu, Müslüman kimseye vaciptir ve bu gaye uğruna savaşmak cihad kategorisine girer. Ancak bu Peygamberimizin (sallallahu aleyhi ve sellem) işaret ettiği “Ayaktakinin yürüyenden, oturanın ayaktakinden hayırlı olduğu”⁷⁶ fitne çerçevesine girmez. Çünkü Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) işaret ettiği fitne ile, Müslümanların asabiyet ve cahiliye davası için veya dünya menfaatleri uğruna savaştıkları ve her iki tarafın da haksız olduğu bir durum kast olunmaktadır. Oysa haklı olana yardım edip, müteceviz tarafa karşı savaşmak bu tür bir fitne tanımına uymaz. Tam aksine böyle davranmak, Allah'ın emrine

⁷⁶ *Müsnedü'l-Bezzâr*, 9/127.

uyumak demektir ve bütün İslâm hukukçuları bu müdahalenin vacip olduğunda görüş birliği içindedirler, sahabe arasında da bu konuda ihtilaf yoktur.⁷⁷

فَإِنْ فَآءَتْ فَاصْلِحُوا بَيْنَهُمَا بِالْعَدْلِ Döndüğü takdirde aralarını hakkaniyetle düzeltin ve hep âdil olun. Saldıran taraf eğer saldırıdan vazgeçerse, o vakit de adaletle aralarını düzeltin, barıştırın. Yalnızca antlaşma ile bırakmayın da Allah'ın hükümlerine göre haklarını gözeterek hükmedip aralarını bulun. Öncekinde mutlak olarak, yani sadece فَاصْلِحُوا بَيْنَهُمَا aralarını sülh edin buyurulduğu halde burada بِالْعَدْلِ *adaletle* ifadesi ile kayıtlanmıştır. Çünkü savaştan sonra olduğu için bunda haksızlık tehlikesi vardır. Onun için bir de şu şekilde tekit edilmiştir:

وَأَقْسَطُوا hep âdil olun. Her hususta adalet ve hakkaniyeti gözetin, her hak sahibine haktan hissesini verin, saldırmaktan, zulümden sakının.

Burada, sadece iki tarafı barıştırmak emredilmemiş, onların hak ve adaletle barıştırılması gerektiği de vurgulanmıştır. Bu bakımdan haklı ve haksız dikkate alınmaksızın savaşın durdurulmasının Allah nezdinde bir değer taşımayacağı ortadadır. Ayrıca, haklı olan tarafa baskı yaparak, haksız olan diğer tarafın yanında yer alıp, iki grubu barıştırmaya kalkışmak doğru değildir. Çünkü gerçek barış ancak hak ve adalete dayanan barıştır. Aksi takdirde fesat sürer, müteceviz tarafın cesareti artar. Sonuçta da bu fesadın sebebi kalkmamış olacağından, fesat daha da çoğalır ve tekrar tekrar gün yüzüne çıkar.

إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسَطِينَ Çünkü Allah âdil davrananları sever. Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuşlardır:

⁷⁷ Ahkamü'l-Kur'ân, Cassas, 5/281.

“Dünyada adalet yapanlar, yaptıkları adaletten dolayı Rahmân’ın önünde inciden minberler üstünde bulunacaklardır.”⁷⁸

Bu âyetteki فَصَلُّوا “savaşınız” ve فَصَلِّحُوا “sulh yapınız” hitapları مَنْ لَهُ الْأَمْرُ emir, yani idare yetkisi kendilerinde olanlardır.⁷⁹ Bu mânâ İbn Abbas’tan rivâyet edilmiştir. Bu emir esas olarak idarecilere yöneliktir. Ancak bu emrin muhatabı sadece idareciler değil, vuruşan iki grubun dışındaki, bu iki grubu barıştırma imkanına sahip bütün Müslümanlardır. Diğer bir ifadeyle, Allah katında içlerinde vuruşan iki grubu diğer Müslümanların öylece seyretmeleri hoş görülmez. Böylesine üzücü bir hadisenin meydana gelmesi hâlinde bütün Müslümanlar bu olayın ızdırabını içlerinde duymalı ve savaşan tarafların aralarını bulmak için gayret göstermelidirler. Savaşan muhalif gruplara Allah’tan korkmalarını telkin etmeli ve tarafların ileri gelenleriyle irtibat kurarak, savaşın sebeplerini araştırmalı, her türlü gayreti gösterek onları barıştırmaya çalışmalıdırlar.

Dâhilî Anlaşmazlıkları Çözme Yolları ve Bâğilere Uygulanacak Hükümler

Bu âyet, Müslümanlar arasında meydana gelmesi muhtemel savaşlar hakkında uygulanacak ahkâmın kaynağıdır. Bu konunun izahı –bir iki hadis hâriç tutulursa- Peygamberimizin (sallallahu aleyhi ve sellem) Sünneti’nde bulunmamaktadır. Çünkü O’nun (sallallahu aleyhi ve sellem) döneminde, Müslümanlar arasında kendisinin söz ve davranışlarının örnek alınacağı bir savaş olmamıştır. Ancak daha sonraları Hz. Ali döneminde, Müslümanlar arasında bu hükmün uygulanabileceği bir savaş meydana geldi. O dönem-

⁷⁸ Müslim, *İmaret* 18.

⁷⁹ Ebû Hayyan, a.g.e.

de birçok sahabe hayattaydı. Dolayısıyla onların davranışları ve açıklamalarından yararlanılarak İslâm'ın bu konudaki ahkâmı ayrıntılarıyla tespit ve tertip edilmiştir. Özellikle Hz. Ali'nin izlediği yol, İslâm hukukçuları açısından bu ahkâmın tertibinde önemli bir kaynak vazifesi görmüştür. Aşağıda bu ahkâm ile ilgili olarak bir özet vereceğiz:

1. *Müslümanlar arasında yapılan savaşım birçok şekli olabilir:*

a) Savaşın her iki tarafın İslâm devletinin vatandaşı olması durumunda, iki tarafı barıştırmak, söz konusu ihtilaf hakkında karar vermek ve verilen kararı uygulamak İslâm devletinin görevidir.

b) Savaşın her iki tarafın, büyük kitleler veya birer İslâm devleti olması durumunda, her iki taraf da eğer dünyevî gayeler uğruna savaşıyorlarsa, müminler kesinlikle bu fitneden uzak durmalıdırlar. Yapılması gereken şey, her iki tarafa da Allah'tan korkmalarını tavsiye etmektir.

c) “b” şikkında zikredilen tarafların, biri haklı diğeri haksız olması ve haksız tarafın tavsiyeye kulak asması durumunda müminler, haklı olan tarafa, haksızlık yapan tarafa karşı yardım etmelidirler.

2. *Bâğî: Âdil imama, yani devlet başkanına karşı çıkan kimse demektir. Güçlü bir cemâat, bir bahane ile devlet başkanına karşı birleşir ve kendilerine bir lider seçmiş olurlarsa devlet başkanı adam gönderip onları kendisine itaate davet eder. Eğer bir haksızlık olduğunu söylerlerse devlet başkanı onu giderir. Bir sebep göstermeden isyanlarına devam ederlerse onlar boyun eğinceye kadar devlet başkanı onlarla savaşır.⁸⁰ Bununla beraber bâğî, yani devlete karşı ayaklananlar çeşitli kategorilerde ele alınabilir:*

⁸⁰ Bağavî, *Meâlim*.

Çatışan Müminlerin Barıştırılması

a) Ellerinde dînî bir delil olmaksızın ayaklanan kimselerle savaşmak câizdir ve bu konuda ittifak hâsıl olmuştur. Böyle bir savaşta müminlerin âdil olsa da olmasa da devletin yanında yer almaları vaciptir.

b) Elde dînî bir delil olmaksızın, hükümeti devirmek amacıyla ayaklanma yapılmışsa ve ayaklanan kimseler zahiren zâlim ve fâsık, hükümet de âdil ise, hükümetin yanında yer almak hiç kuşkusuz vaciptir. Hükümet âdil olmasa bile onu ayakta tutmak ve âsîlere karşı savaşmak müminlere vaciptir, zira hükümet her ne kadar âdil olmasa da ülkenin düzenini sağlamaktadır.

c) Elde dînî bir delil olmaksızın hükümete karşı ayaklananların delilleri bâtil, akideleri fâsit ise (Hâricîler gibi) o takdirde âdil olsa da olmasa da devletin yanında yer almak müminlere vaciptir.

Fukahâ'nın cumhûruna (İslâm hukûku âlimlerinin çoğunluğuna) ve Ehl-i Hadis'e göre: Meşrû ya da gayrimeşrû bir şekilde iktidarı ele geçirmiş de olsa, iktidarını yerleştirmiş, ülkede âsâyîşi sağlamış ve bir devlet nizamı kurmuş âdil veya zâlim devlet başkanına karşı ayaklanma, küfrü açıkça irtikap etmemesi kaydıyla haramdır.

İmam Serahsî, Müslümanların, hakkında icmâ ettikleri ve kendisi vasıtasıyla âsâyîşin sağlandığı, yolların korunma altında olduğu bir devlet başkanına karşı, Müslümanlardan bir grubun ayaklanması halinde, diğer Müslümanların bu kimselere karşı savaşmasının vacip olduğunu yazmaktadır.⁸¹

3. Kişiler kendi fâsit inançlarını açıkça beyan ettikleri veya bu inançlarını devlete ve devlet güçlerine karşı sert bir dille açıkladıkları için öldürülemez ve tutuklanamazlar. Ancak fiilen bir

⁸¹ *Mebcut, Huruc Babı.*

isyan olması ve kan dökmeyi âsîlerin başlatması halinde şiddete başvurulur.⁸²

4. İslâm devletinde ayaklananlara karşı yapılacak savaşta hangi kaidelerin dikkate alınacağı Peygamberimizin (sallallahu aleyhi ve sellem) İbn Ömer'den rivâyet edilen şu buyruğunda ortaya konulmuştur. Allah Resûlü, İbn Mesud'a: "Ey İbn Ümmi Abd! Bu ümmetin bâgîlerine nasıl davranılacağı konusunda Allah'ın emirlerinin neler olduğunu biliyor musun?" diye sorduğunda, O, "Allah ve Resûlü daha iyi bilir" diye cevap verir. Bunun üzerine Sevgili Peygamberimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Onların yaralılarına dokunulmaz, esirleri öldürülmez, kaçanları takip edilmez, malları ganimet olarak paylaşılır." ⁸³

Bu konuda fukahânın dayandığı bu hükmün ikinci kaynağı, Hz. Ali'nin sözleri ve tatbikatıdır. Hz. Ali, Cemel savaşında zafer kazandıktan sonra, askerlerine şöyle emir vermiştir: "Kaçanları takip etmeyin, yaralılara dokunmayın, esirleri öldürmeyin, silahları teslim edenlere eman verin, halkın evine girmeyin, sizlere sövseler bile kadınlara bir şey yapmayın." Ancak askerlerden bazılarının muhaliflerinin çocuk ve kadınlarının köle olarak paylaşılması talebinde bulunmaları üzerine, Hz. Ali öfke ile şöyle buyurur: "İçinizden, ümmü'l-müminin (müminlerin annesi) Âişe'yi kendine kim alacak?" ⁸⁴

Bu âyet; müminler topluluğunu, arzu ve heyecanların etkisi ile meydana gelen düşmanlıklardan ve dağılmaktan koruyan, hukûkî ve uygulamaya dönük bir kuraldır. Bu kural, fâsıkın haberini araştırma, acele etmeme ve bir şeyin aslını araştırmadan ve emin olmadan heyecana ve taassuba kapılarak ileri atılmamayı emreden âyetten sonra gelmektedir.

⁸² *Ahkamu'l-Kur'ân*, Cassas, 5/279vd.

⁸³ Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, 6/243; Cassas, 5/279vd.

⁸⁴ Mevdûdî, *Tefhîm*.

İslâm Toplumunu Dağılmaktan ve Parçalanmaktan Korumak

Bu âyet ister rivâyetlerin ifade ettiği gibi belirli bir olay üzerine inmiş olsun, isterse bu olayın benzeri durumları ortadan kaldırmak için hukûkî esasları getirmek üzere inmiş olsun, İslâm toplumunu dağılmaktan ve parçalanmaktan korumak için sağlam ve genel bir kuralı yansıtmakta, sonra da hakkı, adaleti ve düzeni yerleştirmekte ve bütün bunlarda da, adaleti ve huzuru gözetmek suretiyle yüce Allah'tan korkmayı ve O'nun rahmetini ümit etmeyi hedeflemektedir.

Kur'ân-ı Kerim müminlerden iki zümre arasında çatışmanın mümkün olabileceğini belirtmekte veya bunu varsaymaktadır. Dikkat edilirse Kur'ân-ı Kerim, bu iki zümrenin birbirleri ile çatışması ve birisinin diğerine karşı haddi aşmış olması ihtimaline rağmen, iki zümrede bulunan "iman" niteliğini kaldırmıyor.

Kur'ân-ı Kerim, birbiri ile çatışan iki zümrenin dışındaki diğer müminleri, çatışan bu iki zümrenin arasını bulup düzeltmekle görevlendiriyor. Bu iki zümrenin birisi şâyet sınırı aşar ve Hakk'a dönmeyi kabul etmez ise, o zaman müminlere düşen sorumluluk; sınırı aşan tarafla savaşmak ve onlar Allah'ın emrine dönünceye kadar savaşa devam etmektir. Allah'ın bu konudaki emri ise, müminler arasında çatışmaya son vermek ve anlaşmazlığa düşüp de bu anlaşmazlığın düşmanlığa ve savaşa dönüştüğü hususlarda yüce Allah'ın hükmünü kabul etmektir. Azgın taraf yüce Allah'ın hükmünü kabul edince, müminler yüce Allah'a itaat ve O'nun hoşnutluğunu arzu ettiklerinden, çok hassas birşekilde adalete dayanan arabuluculuk ve ıslah görevlerini yerine getirirler.⁸⁵

⁸⁵ Seyyid Kutup, *Fîzîlâ*.

Âyetten Çıkan Hükümler

9 ve 10'ncu âyetlerde müminlere, iki mümin cemâat arasında çıkan kavgayı yatıştırmaları, bir cemâat diğerine saldırdığı takdirde saldıran taraf Allah'ın buyruğunu dinleyinceye kadar onunla savaşmaları, Allah'ın buyruğuna razı olduğu takdirde kavga edenlerin aralarını uzlaştırmaları, adaletten ayrılmamaları ve Allah'ın adalet yapanları sevdiği buyurulmaktadır. Müminlerin kardeş oldukları, Allah'ın rahmetine ermek için kardeşler arasını uzlaştırmak gerektiği vurgulanmaktadır.

Âyetlerin hükmü geneldir. Buna göre iki Müslüman grup veya toplum arasında anlaşmazlık ve kavga çıkarsa diğer Müslümanların seyirci kalmayıp onları uzlaştıрмаğa çalışmaları, bir taraf hakkı kabule yanaşmazsa öteki tarafa saldırmaya devam ederse bütün Müslümanların, kuvvet kullanarak saldırganı hak çizgisine getirmeğe ve iki tarafı uzlaştırıp aralarında adaletle barışı kurlmaları gerekir.

Kavga eden taraflar bir devlet içinde iki aile, iki aşiret, kabile, iki kent olabildiği gibi, İran'la Irak gibi iki bağımsız devlet de olabilir. Bir devlet içinde çıkan olaylarda devlet olayı önler. Fakat devlet müdâhele edinceye kadar diğer Müslümanların olayı yatıştırmaya, saldırganı mani olmağa çalışmaları gerekir. Şâyet olay iki devlet arasında ise Müslüman devletler topluluğu, meselâ İslâm Konferansı üyeleri, müştereken bunların arasını bulmaya çalışırlar. Ama bir taraf Allah'ın hükmünü dinlemiyor, karşı tarafa haksız yere saldırıyorsa o zaman Müslüman devletlerin, hep beraber o saldırganla savaşıp onu doğru yola getirmeleri gerekir.

Yine bu âyetlerin hükmüne göre Müslümanlar kardeşler, kardeşçe geçinmelidirler. Allah'ın rahmetine nail olmaları için barış içinde yaşamaları ve Müslüman kardeşler arasında çıkan

olayları yatıştırmağa, kavgaları önlemeğe, Müslümanların arasını uzlaştırmağa çalışmaları gerekir.⁸⁶

Birbirleriyle Savaşan Müminler Kâfir Olur mu?

Müfessirler bu âyetlerden, Müslümanlar arasında çıkan çarpışmanın, kendilerinden iman vasfını kaldırmayacağı, hattâ bâğînin dahi kâfir olmayacağı kanaatine varmışlardır. Çünkü Allah, âyette bâğî (saldırgan) oldukları halde yine onları (ihveh) *kardeşler* ve *müminler* olarak zikretmiştir. Bu da onların, birbirleriyle çarpışmalarından dolayı kâfir olmadıklarını gösterir. Nitekim birisi Hz. Alî'ye, Cemel ve Sıffîn olaylarında kendisine karşı savaşanların müşrik olup olmadıklarını sormuş, Hz. Alî:

- Hayır, onlar şirkten kaçtılar, demiştir. Soran:
- Peki onlar münâfık mıdır? demiş. Hz. Alî:
- Hayır, münâfıklar, Allah'ı çok az anarlar, demiş. Soran:
- Öyle ise onların hâli nedir? diye sormuş. Hz. Alî:
- Kardeşlerimizdir, bize haksız yere saldırdılar (bâğîdirler) demiş.⁸⁷

⁸⁶ S. Ateş, Y. K. Ç. *Tefsiri*.

⁸⁷ Beğavî, *Meâlimu't-Tenzil*.

MÜMİNLERİN KARDEŞLİĞİ

إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلِحُوا بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ
لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿١١٥﴾

10 – Müminler sadece kardeşlerdir. O halde ihtilaf eden kardeşlerinizin arasını düzeltin. Allah'a karşı gelmekten sakının ki O'nun merhametine nail olasınız.

İنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ Müminler sadece kardeşlerdir. Zira hepsi ebedî hayata sebep olan iman esasında birleşen din kardeşidirler. Öyleyse:

فَأَصْلِحُوا بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ O halde ihtilaf eden kardeşlerinizin arasını düzeltin. Gerek iki fert, gerek iki mümin topluluk bozduktuklarında hemen aralarını bulup barıştırın, dinde kardeşliğin gereği budur.

وَآتَقُوا اللَّهَ Allah'a karşı gelmekten sakının. Yani bu düzeltme ve kardeşlik takvâdandır. Bozuşmaktan korunun, müminlerin kendi aralarında barış ve iyilik bulunmazsa, kardeşlikleri kuvvetli olmazsa kâfirlere karşı mücadele edemezler, Allah'ın azabından iyi korunamazlar. Onun için Allah'tan korkun, bozuşmayın. Bozursanız, barışmaktan, barıştırmaktan kaçınmayın, her işinizde takvâ yolunu tutun.

لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ki O'nun merhametine nail olasınız.

Kardeşlik

إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ Müminler sadece kardeşlerdir.

Aynı anne ve babadan dünyaya gelen veya ortak değerlere sahip olan, yani aynı dine veya dünya görüşüne mensup kişiler Arapça'da "ehun (kardeş)" kelimesiyle ifade edilmektedirler. Kardeşler, arkadaşlar anlamına gelen "ihve" ve "ihvân" kelimeleri ise "ehun" kelimesinin çoğuludurlar. Aynı kökten gelen uhuvvet ise, kardeşlik demektir.

İslâm dininde hakiki manası dışında kardeşlik, bütünüyle akide/inanç temeline dayanmaktadır. Tefsirini yaptığımız bu âyet-i kerimeden de açıkça anlaşılacağı üzere, ancak iman bağıyla bir araya gelenler kardeş olarak kabul edilmektedirler. Buna göre yeryüzünün neresinde yaşıyor, hangi dili konuşuyor, hangi kavme mensup veya hangi renge sahip olurlarsa olsunlar bütün müminler kelimenin tam anlamıyla birbirlerinin kardeşleridirler, birbirlerinin sâdik dostlarıdır. Bu âyet yeryüzündeki bütün Müslümanları evrensel bir ailenin bireyleri olarak ilan etmektedir. Bu Müslümanlar arasında bulunan kardeşlik öyle bir nimettir ki, hiçbir dinde bir örneği bulunmamaktadır.

Bu kardeşler kendi aralarında apayrı bir topluluk oluştururlar. Kendi inançlarına saldıran veya imana karşı küfrü tercih eden kimselere -kendilerine ne kadar yakın olurlarsa olsunlar- asla sevgi beslemezler; bu anlamda sadece inanç kardeşliğini esas tutarlar; Rablerinin şu mealdeki uyarılarını asla unutmazlar: "Allah'a ve âhiret gününe iman eden hiçbir milletin, Allah'ın ve Resûlü'nün karşısına çıkan kimseleri, isterse o kimseler babaları, evlatları, kardeşleri ve sülaleleri olsun, sevip dost edindiklerini göremezsin. İşte Allah onların kalplerine imanı nakşetmiş ve Kendi tarafından bir ruhla onları desteklemiştir. Onları, içlerinden ırmaklar akan cennetlere, hem de ebedî kalmak üzere yerleştirecektir. Allah onlardan, onlar da O'ndan razıdır. İşte onlar Allah'ın tarafında olanlardır. Ve iyi bilin

Müminlerin Kardeşliği

ki, felaha erenler, Allah'ın tarafında yer alanlar olacaklardır.” (Müccadile, 58/22); “Ey iman edenler! Eğer küfrü imana tercih ediyorsa babalarınızı ve kardeşlerinizi bile dost edinmeyin! İçinizden onları dost edinenler, zalimlerin ta kendileridir.” (Tövbe, 9/23)

Kuşkusuz mümin gönülleri en sağlam ve köklü bir biçimde bir araya getiren bağ, iman ve takvâ esasından kaynaklanan kardeşlik bağıdır. Bu, Yüce Allah'ın müminlere bahşettiği en güzel nimetlerden biridir. Bir âyet-i kerimede bu durum şöyle ifade edilmektedir: “Hepiniz toptan, Allah'ın ipine (dinine) sınımsız sarılın, bölünüp ayrılmayın. Allah'ın sizin üzerinizdeki nimetini hatırlayın: Hani siz birbirinize düşman idiniz de Allah kalplerinizi birbirine ısındırması ve onun lütfu ile kardeş oluvermiştiniz. Siz bir ateş çıkururunun tam kenarında iken oraya düşmekten de sizi O kurtarmıştı. Allah size âyetlerini böylece açıklıyor, ta ki doğru yola eresiniz.” (Âl-i İmrân, 3/103). Yüce Rabbimiz bu âyette bizlere, câhiliyye döneminde birbirlerine düşmanlıklarıyla ün salmış Evs ve Hazreç kabilesine mensup fertleri iman bağıyla nasıl kardeşler haline getirdiğini hatırlatmaktadır. Bu hatırlatma, müminlerin mutlaka iman bağına esas alan, yani hep birlikte Allah'ın ipine içtenlikle sarılan insanlar olmaları ve başarılı olmak için de kardeşlik bağlarını kuvvetlendirmeleri gerektiğini bildirmektedir.

İslâm'da kardeşlik inanç temeline oturtulduğu içindir ki, müminlerin arasını bozacak her türlü sunî ayrımlar ve böbürlenmeler de haram kabul edilmiştir. İrk, soy, cins vs. türünden câhilî değerler yerine takvâ kriteri getirilmek suretiyle toplumsal kardeşliğin ve ahengin bozulmaması sağlanmıştır. Bu konudaki âyet-i kerime her türlü tartışmayı sona erdirici niteliktedir: “... Hiç kuşkusuz, Allah katında en üstün olanınız, takvâca en ileride olanınızdır...” (Hucurat, 49/13).

Kardeş olmak, arkadaş ve sâdik dost olmak; sevinçte ve kederde beraber olmayı göze almak demektir; bunu fiilî olarak

HUCURÂT SÛRESİ TEFSİRİ

göstermek demektir, sevmek, saymak, güvenmek, merhamet etmek, yardımlaşmak ve dayanışmak demektir. Bunlar olmadan kardeşlik iddiasının bir anlamı olmaz. Kur'ân'ın öngördüğü kardeşlik, bütün bunları içeren bir muhtevaya sahiptir. Bir hayat biçimidir İslâm'daki kardeşlik. Dinde kardeşliğin en güzel örneğini Peygamber Efendimizin saâdet asrında O'nunla birlikte yaşayan seçkin sahabe ortaya koymuşlardır. Muhâcir-Ensâr ilişkisi, kardeşliğin ne anlama geldiğini bizlere gösteren son derece mükemmel bir örnektir. Medineli Ensâr, Mekkeli Muhâcir kardeşlerinin nefislerini, kendi nefislerinden daha aziz tutmuşlar, onları hiçbir konuda yalnız ve yardımsız bırakmamışlardır. Hatta Ensâr'dan bir Müslüman, Muhâcir kardeşine, şâyet dilerse hanımlarından birini boşayıp kendisine nikahlayabileceğini bile teklif etmekten kaçınmamıştır. Bu davranışlarıyla Ensâr, imanlarında ne denli ihlâslı olduklarını göstermişlerdir. Âyette şöyle buyurulmaktadır: *“Bunlardan önce Medine’yi yurt edinip imana sarılanlar ise, kendi beldelerine hicret edenlere sevgi besler, onlara verilen ganimetlerden ötürü içlerinde bir kiskanma veya istek duymazlar. Hatta kendileri ihtiyaç dıysalar bile o kardeşlerine öncelik verir, onlara verilmesini tercih ederler. Her kim nefsinin hürsından ve mala düşkünlüğünden kendini kurtarırsa, işte felah ve mutluluğa erenler onlar olacaklardır.”* (Haşr, 59/9)

Muhâcirler ile Ensâr'ın kardeşlikleri, din kardeşliği olmakla birlikte; yardım, ziyaret, ihsan, nasihat ve rehberliği, hatta akrabadan önce mirasçı olmayı kapsamına alıyordu. Âyette şöyle buyuruluyor: *“İman edip Allah yolunda hicret edenler, mallarıyla ve canlarıyla Allah yolunda cihad edenlerle onları barındıran ve onlara yardım eden Ensâr var ya, işte bunlar birbirlerinin velileridir (malda da birbirlerinin mîrasçısıdırlar).”* (Enfâl, 8/72). Bedir savaşından sonra Muhâcirlerin maddî durumlarının düzelmeye başlaması üzerine Muhâcirlerin Ensâr'a mirasçı olma hükmü şu âyetle neshedilmiş-

Müminlerin Kardeşliği

tir (ortadan kaldırılmıştır): “Allah’ın hükmüne göre, akrabalık yönünden yakınlıkları olanlar, birbirlerine vâris olmaya daha lâyıktırlar. Muhakkak ki Allah her şeyi hakkıyla bilir.” (Enfâl, 8/75)

Kardeşlik İle İlgili Hadisler

Bu konunun önemi ile ilgili Peygamber Efendimiz’den rivâyet edilmiş birçok hadis vardır:

– “Müminler birbirlerini sevmekte, birbirlerine acımakta ve birbirlerini korumakta bir vücuda benzerler. Vücudun bir uzvu hasta olduğu zaman, diğer uzuvlar da bu sebeple uykusuzluğa ve ateşli hastalığa tutulurlar.”⁸⁸

– “Müslüman, Müslümanın kardeşidir; ona zulmetmez, onu tehlikede yalnız bırakmaz. Kim, kardeşinin ihtiyacını görürse Allah da onun ihtiyacını görür. Kim bir Müslümanı bir sıkıntıdan kurtarırsa, Allah da o sebeple onu Kıyâmet gününün sıkıntısından kurtarır. Kim bir Müslüman’ın bir ayıbını örterse, Allah da onun kıyâmet gününde ayıbını örter.”⁸⁹

– “Din kardeşine zâlim de, mazlum da olsa yardım et.” Bir adam: Yâ Resûlallah! Kardeşim mazlumsa ona yardım edeyim. Ama zâlimse nasıl yardım edeyim, söyley misiniz?” dedi. Peygamberimiz: “Onu zulümden alıkoyar, zulmüne engel olursun. Şüphesiz ki bu ona yardım etmektir.” buyurdu.⁹⁰

– “Sakın zanna yer vermeyin. Zira zan, sözlerin en yalanıdır. Başkalarının gizli-saklı hallerini araştırmayın, rekâbet etmeyin, birbirinize haset etmeyin, birbirinize buğz etmeyin, birbirinize sırt çevirmeyin, ey Allah’ın kulları, Allah’ın emrettiği şekilde kardeş olun. Müslüman, Müslümanın kardeşidir. Ona (ihânet etmez),

⁸⁸ Buhari, *Edeb* 27; Müslim, *Birr* 66.

⁸⁹ Ebû Davud, *Edeb* 46; Buhari, *Mezâlim* 3; Müslim, *Birr* 58.

⁹⁰ Buhari, *Mezâlim* 4, Tirmizi, *Fiten* 68.

zulmetmez, onu mahrum bırakmaz, onu tahkir etmez. Kişiyе şer olarak, Müslüman kardeşini tahkir etmesi yeterlidir. Her Müslümanın malı, kanı ve ırzı diğеr Müslümana haramdır. Allah sizin suretlerinize ve kalıplarınıza bakmaz, fakat kalplerinize ve amellerinize bakar. Takvâ şuradadır -eliyle göğsüne işaret etti-: Sakın ha! Birbirinizin satışı üzerine satış yapmayın. Ey Allah'ın kulları kardeş olun. Bir Müslüman'ın kardeşine üç gündен fazla küsmesi helâl olmaz.”⁹¹

– “Müminin mümine bağlılığı, parçaları birbirine kuvvet veren bir bina gibidir.” Hadisi rivâyet eden Ebû Musa el-Eş'arî'nin bunu tarif için parmaklarını birbirine geçirdiği zikredilmektedir.⁹²

– “Sizden biriniz, kendisi için sevip arzu ettiği şeyi din kardeşi için de sevip arzu etmedikçe gerçek anlamda iman etmiş olmaz.”⁹³

– “Bir kimse, bir müminden dünya sıkıntılarından birini giderirse, Allah da kıyâmet gününde o müminin sıkıntılarından birini giderir. Bir kimse darda kalana kolaylık gösterirse, Allah da ona dünya ve âhirette kolaylık gösterir. Bir kimse, bir Müslüman'ın ayıbını örterse, Allah da onun dünya ve âhiretteki ayıplarını örter. Mümin kul, din kardeşinin yardımında olduğu sürece, Allah da o kulun yardımındadır.”⁹⁴

– “Bir Müslümana sövmek fık, ona karşı savaşmak ise küfürdür.”⁹⁵

⁹¹ Buhari, *Edeb* 57,58; Müslim, *Birr* 28-32.

⁹² Buhârî, *Mezâlim*, 5; Müslim, *Birr*, 65.

⁹³ Buhârî, *İman* 7; Müslim, *İman* 71-72.

⁹⁴ Müslim, *Zikir* 38; İbn Mâce, *Mukaddime* 17.

⁹⁵ Buhari, *İman* 36; Müslim, *İman* 116.

Kardeşliği Bozan Hususlar

Kardeşliği bozan pek çok husus vardır. Kur'ân-ı Kerim'de ve hadîs-i şeriflerde bütün bu hususlar açık bir biçimde belirtilmektedir. Kur'ân-ı Kerim'de, kardeşliği bozan ve dolayısıyla ferdi ve toplumsal ahengin zedelenmesine yol açan kötü hususlardan bazılarına değinilmektedir. Biraz sonra geniş olarak üzerinde duracağımız âyetlerde Yüce Rabbimiz, müminleri açık bir biçimde alay etme, kötü lakap takma, kötü zanda bulunma, gizli yönleri araştırma ve gıybet etmeden sakındırmaktadır.

Kin, haset ve hakaret de kardeşliği bozan hususlar arasındadır. Kur'ân-ı Kerim'de kendilerinden övgüyle bahsedilen müminlerin her türlü kin ve hasetten tamamen arındırıldıkları belirtilmektedir: *“Onların kalplerindeki kini söküüp çıkarmışızdır. Dost ve kardeş olarak, divanlar üzerinde karşı karşıya otururlar.”* (Hicr, 15/47). Bir hadiste ise Peygamberimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şu nasihatlerde bulunmaktadır: *“Birbirinizle ilginizi kesmeyiniz, sırt dönmeyiniz, kin tutmayınız ve haset etmeyiniz. Ey Allah'ın kulları, kardeş olunuz.”*⁹⁶ Mümin kardeşinin ufak-tefek kusurlarına ve eksikliklerine bakarak ona kin ve adavet besleyen kişi gerçekte insafsızca ve zalimce davranan kimsedir.

Grupçuluk, inhisar-ı zihniyet, benmerkezcilik vb. gibi kötü hasletler de kardeşliği bozan ve müminleri birbirine düşüren hususlar cümlesindedir. Çünkü bu türden iddialar, kaçınılmaz olarak beraberinde tefrikayı, çekişmeyi ve çatışmayı getirmektedir. Müminlerin birbirine düşmesi veya düşürülmesi ancak bu yollarla mümkün olabilmektedir. Nitekim bir hadîs-i şerifte şeytanın bu yönde daima bir umut beslediğine işaretle şöyle buyurulmaktadır: *“Şeytan, kibleye dönen müminlerin artık kendisine ibadet*

⁹⁶ Buhari, *Edeb* 57, 58; Müslim, *Birr* 28-32.

etmesinden ümidini kesmiştir; fakat onları birbirine düşürmekte (hâlâ ümitlidir).⁹⁷

Bütün bu hususlar veya hasletler, tıpkı birer mikrop gibi, sirâyet ettiği vücutları hasta düşürmekte ve tahrip etmektedir. Dinde kardeşlik ruhunu yeniden canlandırmak ve müminlere kaybettikleri kuvveti yeniden kazandırmak, ancak bu tür hasletlerin ortadan kaldırılmasıyla mümkün olabilir. Kur'ân-ı Kerim'in öngördüğü kardeşliğin tesis edilmesi demek, Müslümanların yeniden dirilmesi demektir.

Kardeşlik Hukuku

Akraba olan kardeşlerin birbirleri üzerinde hakları ve vazifeleri vardır. Kardeşler, aralarında adalet, iyilik ve dostlukla muamele edip, şu esaslara göre hareket etmelidir:

1- Kardeşler, birbirlerine karşı sevgi ve saygı beslemeli, küçükler büyüklere saygısız davranışlardan sakınarak onları anne ve babaları gibi görmeli ve kendilerine itaat etmeli, büyük kardeşler de küçüklerin hatalarını af ve hoşgörü ile karşılamalıdır.

2- Kardeşler, anne ve babalarını üzmemeli, birlik ve beraberlik içinde olarak, onlara huzur dolu bir hayat yaşatmalıdır. Para, servet, miras gibi maddî çıkarlar düşmanlık sebebi haline getirilmemeli ve birlik ruhu bozulmamalıdır.

3- Şan, şöhret, makam, servet gibi şeyler kıskançlık sebebi olmamalıdır. Kardeşlerden biri ilim, servet ve makam itibarıyla yükselirse bu durum diğerleri için kıskançlık ve haset değil, ancak bir iftihar vesilesi sayılmalıdır. Maddî ve manevî bakımdan güçlü olan da diğerlerine hor bakmamalı, onlara her konuda yardım elini uzatmalıdır.

⁹⁷ Müslim, *Münafikun*, 65; Tirmizi, *Birr*, 25.

Müminlerin Kardeşliği

4- Aralarındaki işleri ve fikir ayrılıklarını zora başvurmadan, birbirlerinin fikirlerine saygı duyarak ve konuşup anlaşarak tatlılıkla halletmenin yollarını aramalıdır. ⁹⁸

Müminlerin Arasını Bulup Barıştırmak

Bu işin önemi ile ilgili olarak Resûlullah (sallallahu aleyhi ve selam) şöyle buyurmuştur: “İnsanın her bir eklemi için her Allah’ın günü bir sadaka vermesi gerekir: İki kişinin arasını bulman (haklarında adaletle hükmetmen) bir sadakadır...”⁹⁹

“İnsanların arasını bulmak için hayırlı haber götüren (veya hayırlı söz söyleyen) kimse yalancı sayılmaz.”¹⁰⁰

Yeri gelmişken Bedüzzaman Sadi Nursî Hazretlerinin, Müslümanlar arasındaki kardeşliğin önemine binaen yazdığı “Uhuvvet Risâlesi” isimli müstakil bir eseri de hatırlatmakta fayda vardır. Uzun olduğu için, buraya alamıyoruz fakat meraklı okuyucularımız Risâle-i Nur Külliyyatı’ndan Mektubât isimli eserin, 22’nci Mektubu’na bakabilirler. Ayrıca bu Mektup, cep risâlesi olarak müstakil bir şekilde de basılmıştır.

⁹⁸ Mehmet Metiner, *Şâmil İslâm Ansiklopedisi*, Kardeşlik mad.

⁹⁹ Buhari, *Sulh* 11; Müslim, *Zekât* 56.

¹⁰⁰ Buhari, *Sulh* 2; Müslim, *Birr* 101.

ALAY ETME, AYIPLAMA VE KÖTÜ LÂKAP TAKMANIN HARAM OLUŞU

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا يَسْخَرْ قَوْمٌ مِّنْ قَوْمٍ عَسَىٰ أَن يَكُونُوا خَيْرًا
مِّنْهُمْ وَلَا نِسَاءً مِّنْ نِّسَاءٍ عَسَىٰ أَن يَكُنَّ خَيْرًا مِّنْهُنَّ وَلَا تَلْمِزُوا
أَنفُسَكُمْ وَلَا تَنَابَزُوا بِالْأَلْقَابِ بِئْسَ الْأِسْمُ الْفُسُوقُ بَعْدَ الْإِيمَانِ
وَمَنْ لَّمْ يَتُبْ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿١١﴾

11 – Ey iman edenler! Sizden hiçbir topluluk bir başka toplulukla alay etmesin. Ne mâlum? Belki alay edilenler edenlerden daha hayırlıdır.

Kadınlar da başka kadınlarla alay etmesinler. Belki de alay edilenler edenlerden daha hayırlıdır.

Birbirinizi, (daha doğrusu kendilerinizi) karalamayın.

Birbirinize kötü lakaplar takmayın.

İman ettikten sonra insanın adının kötüye çıkması, fâsık damgası yemesi ne fena bir şeydir! Kim tövbe etmezse işte onlar tam zâlim kimselerdir.

Ey iman edenler! Sizden hiçbir topluluk bir başka toplulukla alay etmesin. Önceki âyetlerde müminler arasında iyilik ve takvâ emredildikten sonra, o

kardeşlik ve iyilikleri bozabilecek câhilliklerden sakındırmak ve müminler arasında iyilik ve takvâ duygusunu en yüksek bir içtenlikle uygulayarak, karşılıklı saygı telkin etmek ve bu şekilde İslâm'ın daha bir çok kavimlere yayılıp gelişeceğine işaret ile o geniş kardeşliği süsleyecek temizliğe yükseltmek üzere 11 ve 12'nci âyetler ümmete edep öğretmekte ve ahlâkî bir yol göstermektedir.¹⁰¹

Buradaki لَا يَسْخَرُ “alay etmesin” şeklindeki ifade ile, sadece sözle yapılan alay değil, bir kimsenin taklidini yapmak, sözleri, davranışları, tipi, giyimi vs. özellikleriyle eğlenmek veya bunlarda bir kusur, ayıp bulup, buna başkalarının dikkatini çekmek şeklindeki bütün davranışlar kastedilmektedir. Burada esasında bir kimsenin ne şekilde olursa olsun, bir başkasını alay konusu yapması yasaklanmaktadır. Çünkü başkalarıyla alay eden bir kimse kendisini, başkalarını zelil ve hakir görme konumunda zanneder. Kendisinin diğer insanlardan daha büyük olduğunu düşünür. Dolayısıyla, alay konusu olan kimsenin kalbi kırılır ve bu da zamanla toplumun yozlaşmasına neden olabilir. İşte bu yüzden söz ve fiil ile alay edenler kötülenmişler ve bu davranışlar da yasaklanmıştır.¹⁰² Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmuştur: “Sözle ve fülle alay edenlere yazıklar olsun.” (Hümezc Sûresi) *Hemz fülle, lemz ise sözle olur.* Ayrıca Yüce Allah: “Çokça ayıplayan ve dırmadan laf götürüp getiren kimselerden hiçbirine itaat etme.” (Kalem, 68/11) âyetinde bu vasıfla muttasıf olan kimseleri ayıplamıştır. Bu âyetin açıklaması şöyledir: Bunlar insanları hakir görüp kötü söz söyler ve onlarla alay ederler ve sözle ayıplama manasına gelen koğuculuk için insanlar arasında koşuştururlar.¹⁰³

¹⁰¹ Elmalı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*.

¹⁰² Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'ân*.

¹⁰³ Karafî, *Furûk*, IV/209.

Âyetin İniş Sebebi

Âyetin inişi hakkında bir kaç rivâyet nakledilmiştir:

1. Benî Temîm kabîlesinden bir topluluk, Bilâl-i Habeşî, Habbab, Ammar, Süheyb, Ebû Zerr, Sâlim Mevlâ Ebî Huzeyfe gibi kimselerle alay etmişlerdi.¹⁰⁴

2. Hz. Âişe ile Hz. Hafsa, Ümmü Seleme Hazretleri hakkında kısa diye arkasından konuşmuşlardı.¹⁰⁵

3. Hz. Safiyye binti Huyey Resûlullah'a gelmiş ve diğer kadınlar bana; "Ey Yahudi kızı Yahudi!" diye söz atıyorlar, demiş, Resûlullah da: Babam Hârun, amcam Musa, kocam da Muhammed niye demedin? buyurmuştu.¹⁰⁶

4. Sâbit'in kulağında ağırlık vardı. O meclise geldiği zaman Allah'ın Elçisine yakın oturup sözlerini işitmesi için ondan önce gelenler, ona yer verirlerdi. Bir gün Sâbit geç geldi, sabah namazının birinci rekâtına yetişemedi. Peygamberimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) namazı bitirip cemaate dönünce ashabı yanında oturmak için yerlerini aldılar. Herkes ancak kendisine yer bulabildi, başka birine yer kalmadı. Yer bulamayan ayakta kaldı. Sâbit namazını bitirince insanların omuzlarını okşayarak Allah'ın Elçisinin yanına doğru yürümeğe başladı. "Yer açın, yer açın" diyordu. Cemaat de ona yer açıyordu. Peygamber Efendimizin (sallallahu aleyhi ve sellem) yanına kadar vardı. Arada tek bir adam kaldı. Ona da "Yer aç" deyince adam:

– İşte yer buldun, otursana, dedi. Sâbit kızarak onun arkasında oturdu. Ortalık ağarınca Sâbit adamı işaretle çekiştirerek:

– Bu da kim? dedi. Adam:

– Ben falanım, dedi. Sâbit:

¹⁰⁴ Âlûsî, a.g.e.

¹⁰⁵ Taberî, age; Vâhidî, a.g.e., s. 393.

¹⁰⁶ Vâhidî, a.g.e., s. 393; Kurtûbî, a.g.e.

– Ha, falan kadının oğlu mu? dedi. Câhiliye devrinde kötü görülmüş bir kadının adını andı (yani anasının vaktiyle fâhişe olduğunu anlatmak istedi). Adam boynunu büktü, utandı.¹⁰⁷

5. Ebû Cehil'in oğlu İkrime Müslüman olmuştu, bazı kimse-ler ona "İkrime, bu ümmetin firavununun oğlu" demişlerdi, bu da onun gücüne gitmiş, Resûlullah'a şikâyet etmişti.¹⁰⁸

6. Allah'ın Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) Medine'ye geldiğinde bazı kişilerin bazen iki, bazen üç adı olurdu ve bunlardan biriyle çağrılması da hoşuna gitmezdi. Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bu durumu bilmediğinden onlardan birisine böyle bir isimle seslenince etrafında olanlar: "Ey Allah'ın elçisi, o adam, bu adla çağrılmasına kızıyor." dediler ve işte bunun üzerine "Birbirinizi kötü lakaplarla çağırmayın..." âyet-i kerimesi nazil oldu.¹⁰⁹ Bu sebab-i nüzûl hâdiselerinin hepsi de doğru olabilir. Âyet, bu rivâyetlerde anlatılan hadiselerden sadece birisi için veya hepsi için de nâzil olmuş olabilir. Doğrusunu Allah bilir.

Alay Etmek

Kurtubi demiştir ki, alay etmek; hakaret etmek, horlamak ve gülünecek şekilde ayıp ve kusurları söylemektir. Ayrıca alay, birisinin bir işini, sözünü veya kusurunu anlatarak, işaret ederek veya imâ ile yüzüne gülmekle olur.

Diğer bir tarife göre bir şahsı başkasının huzurunda gülünecek şekilde sözle veya hareketle tahkir etmek veya onunla eğlenmektir.

Râzî alay etmeyi şöyle tarif etmiştir: "Mümin kardeşine saygı ve hürmet gözü ile bakmayıp, derecesinden daha aşağı düşürerek

¹⁰⁷ Kurtûbî, a.g.e.; Vâhidî, a.g.e., s. 393.

¹⁰⁸ Kurtûbî, a.g.e.

¹⁰⁹ Ebu Davud, *Edeb* 71; Tirmizî, *Tefsîru'l-Kur'ân*, Hucurât, 49/3.

Alay Etme, Ayıplama ve Kötü Lâkap Takmanın Haram Oluşu

gerekli iltifatı yapmamaktır ki, âyetin manası; kardeşlerinizi tahkir etmeyin, küçültmeyin, demektir.¹¹⁰

Alay eden veya maskaralık yapan kişinin yanında çoğunlukla gülüp eğlenecek ve bu şekilde ona arkadaş olacak kimseler eksik olmaz. Bu yüzden tek kişinin alay etmesi, topluluğa dönüşerek iş giderek büyür. Onun için âyette, bir Müslüman diğer Müslümanlarla alay etmesin denilmemiştir, “Ey iman edenler! Sizden hiçbir topluluk bir başka toplulukla alay etmesin..” buyurulmuştur.

عَسَىٰ أَنْ يَكُونُوا خَيْرًا مِنْهُمْ *Ne mâlum? Belki alay edilenler edenlerden daha hayırlıdır.* Bu cümle yasaklamanın gerekçesini açıklar. Yani bu yasaklamanın sebebi sorulmak istenilirse her mümin şöyle inanmalıdır: Olabilir ki, kendisiyle eğlenilen, Allah yanında o eğlenenden daha hayırlıdır. Çünkü insanlar yalnız görülebilen halleri bilebilirler, iç yüzünde gizli yönleri bilemezler. Allah yanında makbul olan ise vicdanların ihlâsı, kalplerin takvâsıdır. İnsanın ilmi ise onun Allah yanındaki değerini tartmaya, kalbin gizli meyillerini ölçmeye yeterli değildir. Onun için kimse dış görünüşe bakıp da gözünün kestiğini horlamaya, eğlenmeye kalkışmasın. Eğer bir kimse Allah’ın katında vakarlı, saygılı olan bir şahsa, hakaret etmiş olursa nefesine ne büyük zulmetmiş olur.¹¹¹ Peygamber Efendimiz de şöyle buyurmuştur: “Nice kapılardan kovulmuş, saçlı başı dağınık, toz toprak içinde, yırtık elbiseli kişi vardır ki, Allah’ı şahit göstererek yemin etse, Allah onu yemininde doğru çıkarır.”¹¹²

وَلَا نِسَاءً مِنْ نِسَاءِ عَسَىٰ أَنْ يَكُنَّ خَيْرًا مِنْهُنَّ *Kadınlar da başka kadınlarla alay etmesinler. Belki de alay edilenler edenlerden daha hayırlıdır.* Erkekler ile kadınların ayrı ayrı zikredilmiş olmasının sebebi,

¹¹⁰ Râzî, a.g.e.

¹¹¹ Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kır’ân Dili*.

¹¹² Tirmizî, *Menakab*, 55; İbn Mâce, *Zühd*, 4

erkeklerin kadınlarla, kadınların da erkeklerle alay etmelerinin câiz olmasından dolayı değildir. Erkeklerle kadınların ayrı ayrı zikredilmesinin asıl sebebi, İslâm'ın tâ başından beri kadın-erkek karışık bir toplumu kabul etmemiş olmasındandır. Oysa kadın ve erkeklerin birbirleriyle alay edebilmeleri için karışık dost meclislerinin tertiplenmiş olması gerekir. Ancak, İslâm toplumunda, birbirleriyle evlenebilecek kadınlarla erkeklerin, karşılıklı alay edebilecekleri bir ortam tasavvur dahi edilmemiştir.¹¹³

Normalde kadınlar da erkeklerle birlikte buradaki hitabın şümülüne girseler de söz konusu yasaklamanın onlara şâmil olmadığı vehmini gidermek için yasaklama onlar için de ayrıca zikredilmiş ve böylece yasaklamanın manası kadınlar için de vurgulanmıştır. Bu yapılırken şöyle bir üslup kullanılmıştır: Önce erkekler hakkındaki yasaklama ayrı bir lafız olarak zikredilmiş, kadınlar hakkındaki yasaklama ise ona atfedilmiştir. Alay etmek çoğunlukla bir topluluk içinde yapıldığı için burada çokluk kipi kullanılmıştır. Âyette kadınlar da kadınlarla alay etmesin denilmiştir. Çünkü, onlardan alaya maruz kalanlar, belki alay edenlerden daha hayırlıdır.

وَلَا تَلْمِزُوا أَنْفُسَكُمْ *Birbirinizi, (kendilerinizi) karalamayın.*

LEMZ, dil ile yaralamak, ayıplamak, kötülemek ve yermektir.

Âyette, “*Birbirinizi karalamayın*” denilmiştir. Aslında kimse kendi kendini karalamaz. Ancak müminler tek bir vücut gibidirler. Onun için başkalarını ayıplayıp kötüleyen ve kusur arayan kimse, aslında kendi şahsını ayıplayıp kötülemiş ve kendi şahsında kusur aramıştır. Bir hadis-i şerifte şöyle buyurulmuştur: “Kişinin kendi ana ve babasına sövmesi büyük günahlardandır.” Peygam-

¹¹³ Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'ân*.

Alay Etme, Ayıplama ve Kötü Lâkap Takmanın Haram Oluşu

ber Efendimiz böyle buyurunca bazı sahabiler demişler ki: “Ey Allah’ın Resûlü! Kişi kendi ana ve babasına nasıl söver bu mümkün değildir!?” Peygamberimiz buna cevaben demişler ki: “Bir kişi başkasının ana-babasına sövdüğünde, sövdüğü kişi, kendisine söverek mukabelede bulunursa, ilk defa söven kişi kendi ana-babasına sövmüş gibi olur.”¹¹⁴

Hız. Âişe’nin (r.anhâ) şöyle dediği zikredilmektedir: Peygamberimize (sallallahu aleyhi ve sellem) bir adamın taklidini yaptım, şöyle buyurdu: “Bana şunlar şunlar dahi verilecek olsa bir adamın taklidini yapmak hoşuma gitmez.”

Başka bir rivâyete göre Hız. Âişe: “Ey Allah’ın Resûlü! Saifiye -eliyle işaret ederek- şöyle bir kadındır, yani o kısa bir kadındır”, demiş. Bunun üzerine Peygamber Efendimiz ona şöyle karşılık vermiş: “Sen öyle bir söz söyledin ki eğer bu denize dahi katılacak olsa onu bile bulandırır.”¹¹⁵

وَلَا تَتَابَرُوا بِالْأَلْقَابِ *Birbirinize kötü lakaplar takmayın.* Yani birbirinizi kötölemek için kötü lakap takarak da çağırmayın.

LAKAB, övmeye veya kötölemeye işaret eden isim veya vasıftır. Kötülüğe işaret eden lakaplar çirkin lakaplardır.

NEBZ, kötü lakap takmak mânâsına olduğu için burada yasaklanan lakaplar, kötü lakaplardır. Yoksa karşıdakinin haline uygun olarak övgü ve saygıyı ifade eden güzel lakaplarla anmak yasak değildir.

Peygamberimizin (sallallahu aleyhi ve sellem): “Müminin mümin kardeşi üzerindeki hakkından birisi de onu en sevdiği ismiyle çağırmasıdır.”¹¹⁶ dediği rivâyet edilmiştir.

¹¹⁴ İbn Hıbbân, *Sahih*, 2/143.

¹¹⁵ Ebû Dâvud, *Edeb* 40; Tirmizi, *Sıfatı'l-Kıyâme* 51.

¹¹⁶ Zemahşerî, a.g.e.; Kurtubî, a.g.e.

Âyette yasaklanan, kişinin gücüne gidecek bir lakap ile çağırılmasıdır. Sözelimi bir kimseye fâsık ve münafık diye hitap etmek. Topal, âmâ ve tek gözlü olan özürlü kimselere isim takmak. Bir kimseye kendisinde, anne, baba veya ailesinde bulundurduğu bir ayıbı dolayısıyla lakap takmak. Ya da bir Müslüman'a önceki dinine (Yahudilik, Hıristiyanlık vs.) dayanarak bir ad vermek. Veyahut bir gruba, bir aileye, bir kabile ve sülaleye kendilerinde bulunan bir kusuru ortaya çıkaran bir isim takmak vs.

Ancak zâhiren güzel olmasa bile kötülük kastedilmeksizin ifade edilen lakaplar bundan müstesnadır. Çünkü bu lakaplar sadece o kimseleri tanımak için kullanılır. Bu sebeple hadis âlimleri, hadis rivâyet eden diğer âlimlerden bahsederken; Süleyman el-A'meş (Kısık gözlü) ve Vâsıl el-Ahdab (Kambur) gibi bazı lakaplar kullanmışlardır. Çünkü bir isimde bir kaç kişinin olması mümkündür. Bu durumda da özel lakaplar kullanmak ayıp değildir. Sözelimi Abdullah ismini taşıyan birçok kişinin olması halinde, aralarında da biri âmâ ise, ondan "Âmâ olan Abdullah" diye bahsetmek caizdir. Yine zâhiren bir kusura delâlet ediyor görünüyorsa da, bir lakap muhabbet amacıyla takılmışsa ve lakap takılan o kimse bunu benimsemiş ise, meselâ Ebû Hureyre (kedicik babası), Ebû Turab (toprağın babası) gibi, bunda bir beis yoktur.¹¹⁷

Güzel Lakap ve Künye Takmak

Övgü ifade eden lakapların verilmesi haram ve mekruh değildir ve künye vermek sünnetten ve güzel edepten kabul edilmiştir. Hz. Ömer (radıyallahu anh): "Künyeleri yaygınlaştırınız, çünkü onlar uyarıcıdır." demiştir. Nitekim Hz. Ebu Bekir'e *Atık* (çokça köle azad eden) ve *Siddik*, Hz. Ömer'e *Fârûk*, Hz. Hamza'ya *Esedullah*,

¹¹⁷ Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*.

Hız. Hâlid'e *Seyfullah* lakabı verilmişti. İster câhiliye döneminde, ister İslâm döneminde meşhur olan kimselerden olup lakabı olmayan kimse pek azdır. Arap olsun olmasın bütün ümmetler arasında bu güzel lakaplar hâlâ kullanılmakta, karşılıklı hitaplarında ve yazışmalarında herhangi bir tepki söz konusu olmaksızın devam edilmektedir. Bir kimsenin kendisinin kötü kabul etmediği bir lakapla meşhur olması durumunda böyle lakapların o şahıs için kullanılması caizdir.

Bir Şahsı, İştittiğinde Hoşlanmayacağı Kötü Lakaplarla Çağırmanın Hükümü

“Birbirinizi kötü lakaplarla çağırmayın.” Yani bir Müslüman'ın kardeşine fâsık, münafık diye hitap etmesi veya Müslüman olan birine Yahudi veya Hıristiyan demesi yahut bir kimseye köpek, eşek, domuz diye hitap edilmesi gibi birbirinize kızdırıcı kötü lakaplar takmayın. Aksi halde sözü geçen ifadelerle hitap eden kişi ta'zîr¹¹⁸ cezasına çarptırılır. Âlimler ister kendisinin veya babasının, isterse annesinin veya kendisine nispet edilen herhangi bir şahsın bir vasfı olsun, bir insana hoşlanmadığı bir lakabın verilmesinin haram olduğunu açıkça ifade etmişlerdir.

Âyette geçen *وَلَا تَنَابَرُوا* ve *lâ tenâbezû*, “lakap takmayın” fiili, bu işin birden fazla kişi arasında olduğunu gösterir. Bu kelimenin kullanılmasının sebebi şudur: Onlardan her biri diğerine hemen kötü bir lakapla mukabelede bulunur. Yani bir kimseye kötü lakapla çağırma onun da aynı şekilde mukabelede bulunmasına yol açar. Sözlü ayıplama böyle değildir. Zira sözlü ayıplamada çoğunlukla bir taraf böyle bir davranışta bulunur.

بِئْسَ الْاِسْمُ الْفُسُوقُ بَعْدَ الْاِيْمَانِ *İman ettikten sonra insanın adının*

¹¹⁸ Ta'zîr cezası: Hakkında belli bir dîni ceza olmayan, suça ve şahsa göre değişen, hâkim tarafından belirlenen tenbîh (uyarma), ihtâr, hapis ve dövmek gibi cezâlarla cezâlandırma.

kötüye çıkması, fâsık damgası yemesi ne fena bir şeydir! Bu âyet iki şekilde anlaşılmaya müsaittir:

1. Yasaklanan fiil ve davranışları işleyenler fâsık (günahkâr, yoldan çıkmış) olurlar; bu nitelik de bir mümine yakışmaz. Yani imandan sonra bu yasaklanan şeyleri; alay etmeyi, ayıplamayı ve kötü lakap takmayı işleyenler, fîsk yapmış ve böylece kendilerine fâsıklığı uygun görmüş olurlar. Hâlbuki imandan sonra fâsıklık veya fîsk ile anılmak ne fena bir anılma, ne çirkin bir adlandırılmadır. Bundan dolayı bir mümin bunu ne kendine, ne de kardeşlerine uygun görmemelidir.

2. Bir kimse iman ve tövbe ettikten sonra onu yine eski dini ve günahı ile anmak çirkin, yersiz ve yakışsızdır. Yani mümin bir insana fâsık demek, yahut ona fîsk gereği olan kötü isimler takmak ne kötüdür. Kötü lakaplar ancak fâsıklara yaraşır. Mümine fâsık denmez, kötü lakap takılmaz. Yahut kötü lakap takmak fâsıkların işidir. Müminlerin birbirlerine böyle kötü lakaplar takması yakışık almaz.¹¹⁹

﴿وَمَنْ لَمْ يُتِبْ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ﴾ *Kim tövbe etmezse işte onlar tam zâlim kimselerdir.* Allah'ın yasak kıldığı bu üç davranıştan dolayı (alay etme, ayıplama, kötü lakaplarla çağırma) tövbe etmeyen kimseler zâlimlerdendir. İtaatten sonra isyan etmeleri ve kendi nefislerini azaba maruz bırakmaları yüzünden başkaları değil de nefislerine zulmedenler bizzat onlardır. Çünkü onlar, itaat yerine isyanı tercih ederek zulmetmiş, hem imandan sonra fîsk adını takınarak ve kendini azaba layık kılıp nefisine yazık eylemiş kimselerdir.

Herkesin Şeref ve Haysiyetini Koruma

Önceki iki âyette, Müslümanlar arasında meydana gelmesi muhtemel bir savaş ile ilgili olarak yol gösterildikten sonra

¹¹⁹ Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*..

Alay Etme, Ayıplama ve Kötü Lâkap Takmanın Haram Oluşu

müminlere, dinin en mukaddes bağına dayanarak, birbirlerinin kardeşi oldukları hatırlatılmıştır. Daha sonraki âyetlerde, bir toplumun bireyleri arasında zedeleyici bir nitelik taşıyan çok açık kötülüklerin oluşması engellenmiştir. Yani, birbirinizin izzet-i şerefine dokunmayın ve birbirlerinizin zaaf, kusur ve ayıplarını ortaya dökmeyin. Gerçekten de bunlar, insanlar arasında onulmaz yaralar açan ve başka sebeplerle birleşip, toplumda fitnenin oluşmasına yol açan hastalıkların tâ kendisidir. Bu noktada, ilerde gelecek olan âyetlerde ve Peygamberimizin (sallallahu aleyhi ve sellem) hadislerinde yapılan açıklamalara dayanılarak, ayrıntılı bir tahkir ve tezyif kanun ve kuralları tertip edilebilir. Batıdaki tahkir ve tezyif yasaları o kadar hatalı ve eksiktir ki, bir vatan- daş, onurunu kurtarmak için mahkemelere başvuracak olsa aksine onuru daha çok kırılır. İslâmî kurallar ise, bunun tam tersine herkesin şeref ve haysiyetini koruma altına alır, hiç kimsenin bir başkasının onurunu kırmasına izin vermez. Ayrıca, hiç kimsenin haklı ya da haksız şeref ve haysiyetiyle oynanmasına müsaade etmez. Şeref ve haysiyetiyle oynanmak istenilen kimse, ne tür bir şahsiyete sahip olursa olsun, küçük düşürülemez. Ancak yapılan hukukî ithamın ispatlanabilmesi hali müstesna.¹²⁰

Toplumda Kardeşliği, Barışı, Düzeni, Birlik ve Beraberliği Sağlama

Araştırmadan hüküm vermek, masum insanlar hakkında kötü kanaate sahip olmak ve kötü davranışta bulunmak, haksızlıklar karşısında pasif kalmak, hakkın yerini bulması ve adaletin gerçekleşmesi için çaba harcamamak gibi toplumda barışı, düzeni, birlik ve beraberliği, kardeşçe dayanışmayı olumsuz etkileyen davranışlardan birkaçına yukarıda geçen âyetlerde temas edilmişti. Aynı sonuçları doğuran

¹²⁰ Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'ân*.

HUCURÂT SÛRESİ TEFSİRİ

ve öteden beri topluluklar içinde çokça görülen bazı hatalara da bu ve sonraki iki âyette, önleyici telkinlere birlikte yer verilmiştir.

İnsanları alay etmeye iten psikolojik faktörler içinde büyülenme, kendini beğenme, karşısındakini küçük ve kusurlu görme gibi hal ve duygular da vardır. Sırf gülüp eğlenmek için bir kimse ile alay edilmiş olsa bile alay konusu olan şahsın buna layık görülmesi ve aşağılanması söz konusudur. Bir kimse, toplum içinde yükselen değerlere göre -bu değerleri ölçü olarak alanlar bakımından- *ikinci sınıf, değersiz ve önemsiz* görülebilir, ama evrensel değerler ve konumuzla ilgili olarak da dinî ve manevî değerler söz konusu olduğunda aynı şahıs önemli ve değerli olabilir. Hele Allah nezdinde kimin nasıl değerlendirildiğini yanılığsız bilmek mümkün değildir. İnsanları küçümseyenler, alay edenler, aşağılayıcı, küçümseyici la-kaplar takanlar için bir de bu yönünü düşünmelidirler.

SUIZAN, GİZLİ HALLERİN ARAŞTIRILMASI VE GIYBETİN HARAM OLUŞU

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِّنَ الظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ
وَلَا تَجَسَّسُوا وَلَا يَغْتَبَ بَعْضُكُم بَعْضًا أَيُحِبُّ أَحَدُكُمْ أَنْ يَأْكُلَ
لَحْمَ أَخِيهِ مَيْتًا فَكَرِهْتُمُوهُ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ تَوَّابٌ رَّحِيمٌ ﴿١٢٩﴾

12 – Ey iman edenler! Zandan çok sakının. Çünkü zanların bir kısmı ginahtır.

Birbirinizin gizli hallerini araştırmayın. Kiminiz kiminizi gıybet etmesin.

Hiç sizden biriniz ölmüş kardeşinin cesedini dişlemekten hoşlanırmı?

İşte bundan hemen tiksindiniz!

Öyleyse Allah'ın azabından korkun da bu çirkin işten kendinizi koruyun. Allah tevabdır, rahîmdir (tövbeleri kabul eder, merhamet ve ihsanı boldur).

Bu âyette üç kötü huy ve alışkanlık ele alınmış, etkili bir üslûpla yasaklanmıştır:

Gerçek bilgi ve delile değil, tahmine dayalı hüküm (zan),

insanların gizliliklerini araştırmak (**tecessüs**) ve insanları arkalarından çekiftirmek (**gybet**).

Zan

يا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِّنَ الظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ *Ey iman edenler! Zandan çok sakının. Çünkü zanların bir kısmı günahdır.*

Gerçek bilgi ve delile değil, tahmine dayalı hükme **zan** denir. Başkalarını suçlamak, aleyhlerinde olacak bir karar almak ve davranışta bulunmak için zanna dayanılmaz, zan şeklindeki bilgi dayanak ve delil kılınmaz. Çünkü insanlar hakkında sahip olunan zan ve tahminlerin birçoğu isabetsiz olmakta, beklenmediğinin, sanıldığığının aksi gerçekleşmektedir. Şu var ki, kimsenin aleyhinde olmayan, hakların zayi edilmesi ihtimali bulunmayan alanlarda, kesin bilgi olmadığında kuvvetli zan, tahmin ve ihtimale dayalı hükümler ve uygulamalar yasak kapsamına dahil değildir. Sosyal bilimlerin önemli bir kısmı kesinliğe değil, kuvvetli zan ve ihtimale dayanmaktadır.¹²¹

Âyette geçen **إِثْمٌ** **İsm** kelimesi; ceza gerektiren günahdır. Çünkü zan, ihtimal üzere bir hüküm olduğundan bir kısmı doğru çıkmaz. Bunun sonucunda ise başkasının hakkına ait bir hususta verilen yanlış hüküm iftira olur ve bundan dolayı insan vebal altına girer. Özellikle zannın kaynağı yalnız kişisel işler olduğu zaman hata daha büyük olur. Zannın bazıları günah ve vebal olunca da böyle bir vebal ve zarara düşmemek için tedbirli davranmak ve hangi çeşit zan olduğunu düşünmek üzere onun birçoğundan sakınmak gerekir.

Şu hadis, bu âyette zikredilen kötü huylar ve alışkanlıklarla ilgilidir: “Zanna kapılmaktan sakınınız, zan en fazla asılsız olabilen haber ve bilgi türüdür. Kulak kabartmayınız, gizlilikleri

¹²¹ Hayrettin Karaman, *Kıv'ân Yolu*.

araştırmayınız, başkalarını kıskanmayınız, öfkenize kapılmayınız, birbirinize sırtınızı dönmeyiniz. Bir Allah'ın kulları! Kardeşler olunuz.¹²²

Bir Kimse Hakkında Beslenen Zannın Hükümleri

1. Yüce Allah, Resûlü ve müminler hakkında hüsnüzanda bulunmak gibi dînen gerekli olan zanlar. Bir müminin; Allah, Resûlü, müminler ve aksine sebep olmadıkça bütün insanlar hakkında hüsnüzan beslemesi gerekir. Bir kudsî hadiste şöyle buyurulmuştur: *أَنَا عِنْدَ ظَنِّ عَبْدِي بِي* “Kulum beni nasıl zannediyorsa ben öyleyim.”¹²³ Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem): “Her biriniz ancak Allah’a iyi zanda bulunarak ölsün.”¹²⁴ ve “Zannın güzel olması ibadetin güzel olmasından kaynaklanır.”¹²⁵ buyurmuştur.

2. Yüce Allah, Resûlü, hayır ve salâh sahibi kimseler ile adaleti açık Müslümanlar hakkında haksız yere sûizan besleyip, onlar hakkında iyi tarafa değil de kötü tarafa yorumlar yapmak gibi haram olan zanlar. Kişinin başka birine sebepsiz yere sûizan beslemesi veya başkaları ile ilgili kanaat ve görüşlerinde daima sûizannı ön plana alması, yahut dış görünüşleri ve hareketleri temiz iyi bir insan olduğunu gösteren kişilere sûizan beslemesi gibi zanlar. Bunun gibi, birinin herhangi bir sözü ve hareketinde iyilik ve kötülük ihtimali eşit olup bizim de sırf sûizandan hareket ederek onu kötülüğe yorumlamamız da günahdır. Mesela, iyi bir insanın bir topluluktan kalkıp giderken kendi ayakkabısı yerine başka birinin ayakkabısını giymesi, bizim de onun mutlaka çalmak niyeti ile yaptığına karar vermemiz gibi. Hâlbuki bu hareket

¹²² Müslim, *Birr*, 28

¹²³ Buhârî, *Tevhid* 15; Müslim, *Zıkr* 2,19.

¹²⁴ Müslim, *Cennet* 81.

¹²⁵ Ebû Davud, *Edeb* 89; İbn Hibbân, 2/399.

dalgınlıktan da olabilir... İyi ihtimali bırakıp da kötü ihtimali tercih etmek sûizandan başka bir şey olamaz.

Peygamberimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) buyurmuştur ki: “Yüce Allah, Müslümanın kanını, ırzını ve kendisine kötü zanda bulunulmasını haram kılmıştır.”¹²⁶ İşte tefsirini yaptığımız bu âyet de bu mânâda indirilmiştir. Ve hepsinin değil, bazı zannın günah olduğu açıkça ortaya konulmuştur.

Hz. Ömer (radiyallahu anh) demiştir ki: “Mümin kardeşinin söylediği bir sözü hayra yorumlayabiliyorsan, sakın o söz hakkında hayırdan başka bir zanda bulunma.”¹²⁷

Hz. Safiyye'nin şöyle dediği rivâyet edilmiştir: Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) itikâf yapıyordu. Bir gece ziyaret etmek maksadıyla O'na geldim. Bir müddet O'nunla konuştuktan sonra ayrılmak için ayağa kalktım. Beni geçirmek için Resûlullah da (sallallahu aleyhi ve sellem) ayağa kalktı. Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) kaldığı yer Üsame b. Zeyd'in eviydi. Bir müddet sonra En-sâr'dan iki adam oradan geçtiler; Peygamberimizi (sallallahu aleyhi ve sellem) görünce hızlandılar. Bunun üzerine Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) “Yavaş olun, o (benim eşim) Safiyye b. Huyey'dir.” deyince onlar da “Sübhanallah (Aklımıza herhangi bir şüphe gelmedi) ya Resûlallah!” diyerek cevap verdiler. Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) onlara hitaben şöyle buyurdu: “Şüphesiz şeytan insan vücudunda kanın aktığı yerlerde cevelan eder. Bu yüzden kalbinize bir kötülük düşmesinden korktum.”¹²⁸

Sakinilmesi vacip olan zannı diğerinden ayıracak olan ayırıcı özelliğe gelince: Açık bir sebebi ve doğru bir işareti bulunmayan zan haramdır, kaçınmak gerekir. Bundan dolayı bilinmeyen

¹²⁶ Müslim, *Birr* 32.

¹²⁷ İbn Kesîr, a.g.e.

¹²⁸ Müslim, *Selâm* 24; Ebû Davud, *Edeb* 89.

bir adama iyi zan vacip olmasa bile kötü zan da caiz olmaz. Fakat fık ve günah ile tanınan kimselere kötü zan haram olmaz.¹²⁹

3. Dinin amelî hükümlerinin içtihad yoluyla istinbatında zanna göre hareket etmek veya namazın üç rekat mı dört rekat mı kılındığında şüphe meydana gelmesi durumunda zann-ı gâlibe göre amel etmek gibi mubah olan zanlar.

4. Zannın diğer bir kısmı, fiilen başka çare kalmaması durumundaki zandır. Örneğin mahkemelerde şahitler hakkında gerekli inceleme yapıldıktan sonra, gâlip zanna göre hüküm verilir. Çünkü mutlak gerçeği bilmek mümkün olmadığından şahitlerin ifadesine dayanarak bir karar verme zorunluluğu vardır ve gâlip zanna göre karar verilir. Bu bakımdan insanlar arasında karar verme zorunluluğu olan birçok işlerde, mutlak gerçeği bilmek mümkün olmadığından galip zanna dayanılarak hüküm verilir.

5. Zannın başka bir çeşidi de her ne kadar sûizan ise de günah sayılmayan, caiz olma özelliği taşıyandır. Mesela: Bir kimse veya topluluğun yaşayış ve hareketlerinde yahut davranışlarında ve başkaları ile olan muamelelerinde hüsnüzanna layık olmayan görüntüler varsa ve buna sûizan duymak için makul sebepler mevcut ise, işte o zaman bu zan günah değildir. Böyle bir durumda din asla kişinin ahmaklık sergileyerek mutlaka o hareketlere hüsnüzan göstermesini emretmez. Fakat bu caiz görülen sûizan-ın son sınırı, onun mümkün olan kötülüklerinden kurtulmak için ihtiyatla hareket etmekle yetinilmesidir. Daha ileri giderek, sırf zan üzerinde durarak o kişiye karşı herhangi bir muamelede bulunmak doğru değildir.

6. Açıkta kötü işlerle uğraşan veya şüpheli şeylerle meşgul olan kimseler hakkında kötü zanda bulunmak haram değildir. Zira şüpheli ve töhmet altında bırakıcı yerlerden uzak durulması tavsiye edilmiştir.

¹²⁹ Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kır'ân Dili..*

Bu açıklamalardan sonra zannın bizatihi bir davranış olarak yasak olmadığı meydana çıkmaktadır. Aksine, bazı durumlarda iyidir, bazı durumlarda zan kaçınılmaz bir durumdur, bazı durumlarda ise bir dereceye kadar caiz olup daha fazlası caiz değildir. Bazı durumlarda da tamamen yasaktır. Bu bakımdan âyette zandan veya sûizandan mutlaka sakınınız buyurulmamış, ama çok fazla zan beslemekten ve zannın çoğundan sakının buyurulmuştur.

Bu ilâhî uyarıdan, kişinin zanna dayanan bir kanaat elde etmeye çalışırken veya bir kimse hakkında karar vermek için harekete geçerken bunları düşünüp taşınıp ölçmesi ve bu zan ve tahminin günah olup olmayacağını göz önüne alması gerektiği sonucu çıkmaktadır. Hakikaten bu zan gerekli midir, böyle bir zan için makul sebeplerim var mıdır, kendisine dayanarak davranışlarımı ona göre sergilediğim bu zan caiz midir gibi tedbirleri, Allah'tan korkan herkes elbette almalıdır. Zan ve tahminlerini alabildiğine başboş bırakmak ve rasgele, sebepsiz olarak zanlara dayanmak Allah'tan korkmayan ve âhirette hesaba çekileceğini düşünmeyen kişilerin işidir.¹³⁰

Tecessüs

وَلَا تَجَسَّسُوا *Birbirinizin gizli hallerini araştırmayın*, yani müminlerin eksikliklerini bulacağız, açık delil ve işaretler elde ederek zannımızı kesin bilgi haline getireceğiz diye casus gibi inceden inceye yoklayıp araştırmayın, Allah'ın örttüğünü siz de örtün.

Tecessüs, dikkat ve gayretle araştırmak demektir. Nitekim “casus” da bu kelimedenden türemiştir. Tecessüs büyük günahlardandır. Hoşlanmadıkları halde bir topluluğun sözlerini dinlemek manasına gelen *tahassüs* de haramdır.

Sabikalı olmayan, suç işleme bakımından ciddi şüpheye se-

¹³⁰ Mevdûdî, a.g.e.

bep olacak davranışları bulunmayan bir kimsenin gizlediği bir işini, davranışını, halini araştırmak ve açıklamak ise âyette yasaklanan teccüsüs kapsamına girmekte olup, İslâm ahlâkçılarına göre ayıptır, dine göre de caiz değildir, günahıdır. Ancak düşmanların Müslümanlar hakkındaki plan, program ve niyetlerini anlamak, zamanında tedbir almayı sağlamak gibi gayelere yönelik casusluk faaliyeti, bunda zaruret bulunduğu için yasak kapsamına dâhil edilmemiştir.¹³¹

Teccüsüs, yani başkalarının gizli hallerini araştırmak, kimin ne ayıbı var, kimin ne kusuru var, kimin ne şekilde gizlenmiş hataları var diye öğrenmeye çalışmak, bir Müslüman'ın işi değildir. İki kişinin konuşmasına kulak kabartmak, komşuların evlerinin içini merak etmek, çeşitli yollarla başkalarının aile hayatını veya onların şahsî davranışlarını araştırmak büyük bir ahlaksızlıktır ve bundan pek çok kötülükler ortaya çıkar. Bu bakımdan Sevgili Peygamberimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bir hutbesinde bu kimselerle ilgili olarak şöyle buyurmuştur: “Ey dili ile iman etmiş de henüz iman kalplerine tam yerleşmemiş olanlar! Müslümanların gizli hallerini araştırmayınız. Çünkü kim onların gizliliklerini araştırırsa Allah da onun gizliliğini araştırır. Allah da kimin gizliliğini araştırırsa evinde dahi onu rezil ve rüsvay eder.”¹³²

Devletin Kendi Halkına Karşı Casusluk Yapması

Sadece fertler için değil, İslâm devleti idaresi için bile, insanların gizliliklerini araştırıp, onların hatalarını öğrenip, arkasından da yakalayıp cezalandırması doğru değildir. Bu mesele bir hadis-i şerifte de bildirilmiştir. Peygamberimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmaktadır: “Devlet idarecisi, insanların şüpheli yönlerini araştırmaya başladığı an onları ifsat etmiş, ahenkleri-

¹³¹ Hayrettin Karaman, *Kıur'ân Yolu*.

¹³² Tirmîzî, *Birr* 85.

ni bozmuş olur.”¹³³ Araştırılması gerçekten bir zaruret olan özel durumlar bu emrin dışındadır. Mesela: Bir kişi veya zümrenin davranışlarında bozukluk alametleri görülüyorsa ve bir suç işlemeye doğru gittiği düşüncesi varsa elbette devlet onun durumlarını inceleyebilir. Ayrıca herhangi bir kişiye evlenme teklifinde bulunması veya ona bir iş ortaklığı teklif etmesi halinde, teklif edilen kimse, kendini güven altına almak için teklif yapanın durumlarını araştırabilir.¹³⁴

Rivâyet edilir ki: Hz. Ömer (radiyallahu anh) Medine’de geceleyin kontrol için gezerdi. Bir gece bir evde şarkı söyleyen bir adamın sesini işitti, duvardan atladı içeri girdi, baktı ki yanında bir kadın, bir de şarap var. Ey Allah’ın düşmanı dedi: Sen günah işleyeceksin de Allah seni gizleyecek mi sandın? Adam, sen de acele etme ey müminlerin emiri! dedi: Ben bir günah işledim, ama sen ise üç konuda günah işledin:

1. Yüce Allah وَلَا تَجَسَّسُوا “Eksikleri araştırmayın.” buyurdu, sen gizliliği araştırdın,

2. Yüce Allah وَأَتُوا الْبُيُوتَ مِنْ أَبْوَابِهَا “Evlere ön kapılarından giriniz.” (Bakara, 2/189) buyurdu, sen ise duvardan atladın,

3. Yüce Allah يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ بُيُوتِكُمْ حَتَّىٰ تَسْتَأْذِنُوا وَتُسَلِّمُوا عَلَىٰ أَهْلِهَا “Ey iman edenler! Kendi evleriniz dışındaki evlere, sahiplerinden izin isteyip onlara selam vermeden girmeyiniz.” (Nûr, 24/27) buyurdu. Sen ise benim evime izinsiz girdin. Bunun üzerine Hz. Ömer (radiyallahu anh), şimdi ben seni affedersem, sen de beni affeder ve (işlediğin bu günahından) tövbe eder misin? dedi, o da evet, dedi, bu şekilde bıraktı, çıktı.¹³⁵

¹³³ Ebu Davud, Edeb 44.

¹³⁴ Mevdudi, a.g.e.

¹³⁵ Kurtûbî, a.g.e.

Gıybet

وَلَا يَغْتَبْ بَعْضُكُمْ بَعْضًا Kiminiz kiminizi gıybet etmesin.

GIYBET, bir kimsenin arkasından hoşlanmayacağı bir şey söylemektir. Sevgili Peygamberimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) buyurmuştur ki:

- Bilir misiniz gıybet nedir?
- Allah ve Resûlü daha iyi bilir, dediler.
- Kardeşini, hoşlanmayacağı bir şeyle anmandır, buyurdu.
- Ya söylediğim kardeşimde varsa? denildi.

– Eğer söylediğin onda varsa gıybet etmiş olursun ve eğer onda yoksa o vakit ona iftira etmiş olursun.”¹³⁶ buyurdu. Demek ki bundan önceki âyette yüzüne karşı ayıplamak yasaklandığı gibi burada da gıybet yasaklanmıştır.

أَيُّحِبُّ أَحَدُكُمْ أَنْ يَأْكُلَ لَحْمَ أَخِيهِ مَيْتًا Hiç sizden biriniz ölmüş kardeşinin cesedini dişlemekten hoşlanır mı? Bu âyet, gıybetin tabii olarak, aklen ve dînen kötülüğünü ve çirkinliğini tasvir etmektedir. Gıybet edilen kimse orada bulunmayıp söylenen sözü bilmemesi ve o anda savunacak durumda olmaması dolayısıyla bir ölü hükümdedir. Hem de kardeş olan bir ölü. O durumdaki birinin kötülüğünü söyleyerek gıybet ile şerefine saldırmak, bir ölünün etlerini parçalayıp yemek gibidir. Leş etinin yenmesi bizatihi nefret ettiricidir. Kaldı ki bu et, bir hayvan eti değil de insan eti olursa... Hatta herhangi bir insanın değil de bizzat kendi kardeşinin eti olursa işin çirkinliği düşünülmelidir. Dahası, bu benzetmeyi soru biçiminde ortaya koyarak Yüce Allah insan üzerinde daha fazla tesir yaratmıştır. Böylece her şahsın kendi vicdanından sorarak ölmüş kardeşinin etini yemeğe razı olup olmayacağına kendisinin karar vermesini dilemiştir. Nasıl onun tabiatı bu ölmüş kar-

¹³⁶ Müslim, *Birr* 70; Tirmîzî, *Birr* 23.

deş etinden tiksiniyorsa, bir mümin kardeşinin bulunmadığı ve kendini savunacak bir durumda olmadığı sırada, onun şeref ve haysiyetiyle oynanmasını hoş karşılayamaz.

Bu ilahî buyruktan, gıybetin haram oluşunun asıl sebebinin, gıybet edilen kişinin kalbinin kırılması, incinmesi değil, o kişinin yokluğunda çekiştirilmesinin, arkasından kötülenmesinin haram olduğu anlaşılmaktadır. Artık o kişinin bu gıybetten haberi olsun olmasın ve bundan üzüntü duysun duymasın önemli değildir. Ölmüş insanın etinin yenmesi, ölüye eziyet verdiği için haram kılınmadığı meydandadır. Biçare kişi öldükten sonra birinin kendi cesedini parçaladığını bilmez, hissetmez. Ama son derece çirkin olan, bu hareketin bizzat kendisidir.

فَكَرِهْتُمُوهُ *İşte bundan hemen tiksindiniz!* Demek ki ondan, o eti yemekten tiksindiniz çünkü insan fıtratı bundan tiksinimeyi gerektirir.

وَ اتَّقُوا اللَّهَ *Öyleyse Allah'ın azabından korkun da bu çirkin işten kendinizi koruyun.* Yani mademki onu yemekten tiksindiniz, o halde gıybet etmeyin de Allah'ın kaçınmayı emrettiğinden sakınarak ve yaptıklarınızdan pişmanlıkla tövbe ederek korumasına girin ve korunun.

إِنَّ اللَّهَ تَوَّابٌ رَّحِيمٌ *Allah tevabdır, rahîmdir.*

Tevvâb, ism-i şerifi, *tövbesi pek çok* mânâsına mübalağalı ism-i fâil olup, delalet ettiği mübalağada üç özellik vardır:

1- Kendisine tövbe eden ve yönelen kulları çok demektir.

2- Öyle çok tövbe kabul eder ki, tövbe ile her günahı affedebilir. Hiç bir günahkârın tövbe ile affolunamayacak bir günahı düşünülemez. Çünkü en büyük günah şirk'tir. Tövbe ve iman ile Allah onu da affeder. لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ *"Kendisine şirk koşulmasını asla bağışlamaz."* (Nisâ, 4/48) âyeti ise, tövbe etmeyenler hakkındadır.

3- Tövbe eden bir günahkârı hiç günah işlememiş gibi, rahmetiyle mutlu kılar. Allah'ın tövbeleri kabul etmesi, rahmetinin eseri olduğu gibi gyibeti, kötü zannı ve kötü ahlâkı yasaklaması da iman edenlere rahmetinin bir eseridir.¹³⁷

Sebeb-i Nüzûl

Bu âyet, Peygamber Efendimizin (sallallahu aleyhi ve sellem) ashabından olup, arkadaşlarının gyibetini yapan iki kişi hakkında inmiştir. Şöyle ki; Peygamberimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bir yolculuğa çıktığında, muhtaç olan bir kimseyi hâli iyi olan iki kişiye katar, o da onların hizmetini görürdü. Selman'ı da bu şekilde iki kişinin yanına verdi. Selman çadıra geldi, uykusuna karşı direnemeyip, uyudu. Onlara da herhangi bir şey hazırlamadı. Öbür iki kişi geldiklerinde, yiyecek ve katık yapacakları bir şey bulamadılar, Selman'a; git, Peygamberden bize bir yiyecek ve bir katık iste, dediler, o da gitti. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) kendisine: "Üsâme b. Zeyd'e git ve ona; eğer yanında artmış yiyecek varsa, sana vermesini söyle." dedi. Üsâme Peygamberimizin (sallallahu aleyhi ve sellem) hazinedarı idi. Selman ona gitti. Üsâme: Yanımda bir şey yok dedi. Bunun üzerine Selman öbür iki arkadaşına dönüp, durumu bildirdi. Onlar da: Onun yanında bir şeyler vardı fakat cimrilik etti, dediler. Sonra Selman'ı başka sahabilerin yanına gönderdiler, onların yanında da bir şey bulamadı. Bu sefer ikisi de: Şâyet biz Selman'ı Sumeyha kuyusuna göndersek, onun dahi suyu yerin dibine çekilir, dediler. Sonra Üsame'nin yanında bir şeyin olup olmadığını araştırmak üzere gittiler, Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) onları görünce şöyle dedi: "Nasıl oluyor da ben sizin ağızlarınızda yemiş olduğunuz etin izlerini görüyor ve kokusunu duyuyorum!" Onlar; Ey Allah'ın Peygamberi, Allah'a yemin ederiz biz bugün et olsun, başka bir şey olsun bir şey yemiş

¹³⁷ Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*.

değiliz, dediler. Bunun üzerine Peygamber Efendimiz: “Fakat sizler Selman’ın ve Üsâme’nin etini yiyip durdunuz.” diye buyurdu. Bunun üzerine: “Ey iman edenler! Zandan çok sakının. Çünkü zanların bir kısmı günahdır. Birbirinizin gizli hallerini araştırmayın. Kiminiz kiminizi gıybet etmesin. Hiç sizden biriniz ölmüş kardeşinin cesedini dişlemekten hoşlanır mı? İşte bundan hemen tiksindiniz! Öyleyse Allah’ın azabından korkun da bu çirkin işten kendinizi koruyun. Allah tevvabdır, rahîmdir.” âyeti indi.¹³⁸

Gıybetin Âhiretteki Cezası

Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) buyurdu ki: “Miraca çıkarıldığı sırada tırnakları bakırdan, yüzlerini ve göğüslerini tırmalayan bir topluluğun yanından geçtim. Bunlar kimlerdir ey Cebrail, diye sordum, şöyle dedi: Bunlar (gıybet ederek) insanların etlerini yiyen ve onların ırzlarına (namus, şeref ve haysiyetlerine) dil uzatanlardır.¹³⁹

Mâiz bin Mâlik el-Eslemî’ye zina suçundan dolayı recm cezası verildiği sırada, Peygamberimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) yolda yürürken bir sahabinin kendi arkadaşına şöyle söylediğini işitti: “Şu adama bak! Allah onun suçlarını gizlemişti, fakat nefsi köpek gibi öldürülmeye kadar peşini bırakmadı.” Bir miktar yol aldıktan sonra Peygamber Efendimiz o iki kişiye: “Kokuşmuş bir eşeğin leşini gösterip, bunu yiyin!” buyurdu. Onlar da: “Ya Resûlallah! Onu kim yiyecek?” deyince, Peygamber Efendimiz, “Biraz evvel sizin söylediğiniz, kardeşinizin haysiyetini rencide eden sözler, bu merkebin leşini yemekten daha çirkindir.” buyurdu.¹⁴⁰

Gıybeti yapılan kişinin, hayatta veya ölmüş olması önemli değildir, her iki şekilde de haramlığı aynıdır.

¹³⁸ Kurtubi, *el-Câmiu li-Ahkâmi’l-Kur’ân*.

¹³⁹ Ebu Davud, *Edeb* 35.

¹⁴⁰ Ebu Davud, *Hudûd* 24.

Gıybetin Caiz Olduğu Yerler

1. Zulme uğrayan kişinin bu zulmü ortadan kaldırabilecek güçte olduğuna inandığı kimseye zâlim kimseyi şikâyet etmesi. Mesela; hâkime kendisine zulmeden kimseden hakkını alabilmesi için ondan yardım istemek maksadıyla; filan kişi bana zulmetti yahut bana kızdı, bana hainlik etti, beni dövdü, bana iftirada bulundu, ya da bana kötülük yaptı demek gıybet değildir. Ümmetin âlimleri bu hususta icma etmişlerdir.

2. Düzeltilip ıslah edilmesi niyeti ile haksızlıkları ve kötülükleri giderebilecek yetkiye sahip kimselere bir kişi veya zümrenin kötülüklerinin anlatılması.

3. Fetva almak gayesi ile bir müftüye veya bir İslâm âlimine, bir kişinin yanlış hareketlerini konu edinen bir olayın anlatılması. Ebû Süfyan'ın hanımı Hind'in, Peygamberimize (sallallahu aleyhi ve sellem): "Ebû Süfyan cimri bir kimsedir. Bana ve çocuklarıma yetecek kadar bir şeyler vermiyor. Ondan habersiz onun malından alabilir miyim?" diye sorması da bunun gibidir. Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem): "Evet alabilirsin." demiştir.¹⁴¹ Burada Hind kocasından cimrilikle, kendisine ve çocuklarına zalimlik etmekle söz ettiği halde, Peygamberimiz onu gıybet eden olarak değerlendirmemiş ve Hind'in bu davranışı yapmaması gerektiğini söylememiştir. Aksine Peygamberimiz onun lehine fetva vererek ona cevap vermiştir.¹⁴²

4. Bir kişinin veya kişilerin şerlerinden sakınsınlar diye diğer insanlara bilgi verilmesi. Mesela, hadis râvilerinin, şâhitlerin, kitap yazarlarının eksiklerini, hatalarını açıklamak bütün âlimlerce caiz değil, hatta vacip kabul edilmiştir. Çünkü bu açıklama olmadan dini, yanlış rivâyetlerin yayılmasından, mahkemeleri

¹⁴¹ Ebu Davud, *Buyû'* 81; İbn Mâce, *Ticâret* 65.

¹⁴² Kurtubi, a.g.e.

adaletsizlikten ve insanları özellikle ilim adamlarını sapıklıklardan korumak mümkün olmaz.

Evlenmek, yuva kurmak isteyenlerin eşi olacak şahıs hakkında, yahut yanından ev alınmak istenen kimsenin komşuluğu hakkında, yahut birisi ile iş ortaklığı kurulmak istendiği takdirde veya birine bir emanet verilmesi gerektiğinde kendisinden bilgi istenen kişinin bu kimselerin iyi ve kötü taraflarını bilmediğinden dolayı zarara uğramasın diye soran kişiye açık açık anlatması gerekir.

5. Fısk, fücür ve çeşitli ahlâksızlıklar yayan, yahut dînî düşüncelerde sapık fikirler ve bidatler dağıtan veya Allah'ın kullarını dinsizlik, eziyet ve zulüm fitnelerine boğan kimselerin kötülüklerini herkese karşı ilan ederek tenkit etmek, bunları anlatmak da gıybet değildir.

6. İşlediği günahı, zulmü açıklayan bir kimsenin de gıybeti yapılabilir. Fakat o kimsenin başka bir ayıbını ve günahını zikretmek gıybet olur. Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) buyurdu ki: "Her kim haya örtüsünü atar ve günahları açıktan işlerse, artık onun gıybeti yoktur (Bu gibi kimseleri dile almak gıybet sayılmaz)."¹⁴³

7. Kötü bir lakapla meşhur olan kimseleri bu lakap dışında tanıtmak mümkün değilse küçültmek ve hafife almak niyeti ile değil de, kişiyi tanıtmaya niyeti ile o kötü lakabın kullanılması da gıybet değildir.¹⁴⁴

Bu istisnai durumlar dışında birinin arkasından çirkin söz söylenmesi kesin olarak haramdır. Bu çirkin söz doğru ise gıybettir, yalan ise iftiradır, iki kişiyi birbirine düşürmek için ise düzenbazlıktır. Dinimiz bu üçünü de yasaklamıştır.

¹⁴³ Beyhâkî, *Sünenü'l-Kübrâ*, 10/210.

¹⁴⁴ Âlûsî, *Râhu'l-Meânî*.

Gıybeti Dinlemek

İslâm toplumunda bir Müslüman'ın, yanında başka birinin gıybetinin yapılmasını, yalan yere töhmet altında bırakılmasını sessizce dinlemek doğru değildir, onu derhal reddetmesi gerekir. Hiçbir dînî mecburiyet olmadığı halde, bir Müslüman'ın kusurlarının ortaya dökülmesinin günah olduğunu ve bu hareketi yapanların Allah'tan korkarak böyle günahlardan uzak kalmalarını da telkin etmesi gerekir. Sevgili Peygamberimiz (sallallahu alcyhi ve sellcm) buyuruyor ki: "Kim, (din) kardeşinin ırz ve namusunu onu gıybet edene karşı savunursa, Allah da kıyâmet günü o kimseyi Cehennem'den korur."¹⁴⁵ Bu hadisten, bir insan bizzat kendisi gıybet etmemekle beraber, başkasının yaptığı gıybeti dinlemesinin de yasak olduğunu öğreniyoruz. Böyle bir durumla karşılaşıncı yapılacak iş, bir yolunu bulup bu gıybet olayına mâni olmaktır. Bu hadis, işte böylesi bir müdahalenin, yani gıybet yapılan Müslüman'ı savunmanın, âhiretteki sonucunu bildirmektedir.

Gıybet Eden Kimsenin Tövbe Ederken Takip Edeceği Yol

Bir Müslüman, gıybet günahını işlediğini veya işliyor olduğunu anladığı an:

1. Allah'a tövbe etmeli, bu haram işten derhal vazgeçmeli ve gıybet etmeyi terketmelidir.

2. Yaptığına pişman olmalıdır.

3. Bir daha o günaha dönmemeye kesin olarak karar vermelidir.

4. Bundan sonra ona düşen bir diğer görev de, yaptığı bu günahı gidermektir. Eğer yaşayan bir kimsenin gıybetini yapmışsa,

¹⁴⁵ Tirmizi, *Birr* 20.

bu gıybet gerçek dışı ise daha önce yanlarında bühtan ettiği kişilere gidip; söylediği şeylerin yanlış ve asılsız olduğunu belirtmesi gerekir. Yaptığı gıybet kişide var olan kusurları ihtiva ediyorsa, bundan sonra asla onu kötülememelidir. Aksine gıybet eden kimse, gıybet ettiği meclislerde aynı şahsı övmeli ve mümkün olduğunca gıybet konu olan hususun onda bulunmadığını söylemelidir.

Gıybetten Dolayı Helallik İstemek

Gıybet, büyük günahlardan olduğundan dolayı, gıybet yapan kimsenin, Allah'a tövbe etmesi gerekir. Ancak burada şöyle bir soru akla gelebilir: “Gıybetini yaptığı kimseden helallik diler mi?” Bu hususta görüş ayrılığı vardır. Bazı âlimler; ondan helallik dilemek yükümlülüğü yoktur, çünkü bu kişinin kendisi ile Rabbi arasındaki bir günahdır, demiştir. Bu görüşün sahipleri şunu delil göstermişlerdir: Gıybet yapan bir kimse gıybetini yaptığı kişinin malını almadığı gibi, bedenini kusurlu kılacak bir saldırıda da bulunmamıştır. Dolayısıyla bu, helalliğini dilemesi gereken bir haksızlık değildir. Çünkü karşılığı bulunan haksızlık, mal ya da bedende onun yerine geçecek bir şey bulunan haksızlıktır.

Bazı âlimlere göre ise; gıybet bir haksızlıktır, onun keffâreti ise gıybetini yaptığı kimse ölmüş ise, onun için Allah'tan çokça af dilemektir. Bu görüşün sahipleri Hasenü'l-Basrî yoluyla rivâyet edilen bir hadisi delil gösterirler: “Gıybetin keffâreti gıybetini yaptığın kimseye mağfiret dilemendir.”¹⁴⁶

Gıybet, bir haksızlıktır ve bundan dolayı helallik dilemek gerekir. Peygamberimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuşlardır: “Her kimin yanında kardeşinin namusuna ait herhangi bir hususa dair bir haksızlık var ise dinar ve dirhemini (paranın-pulun) olmayacağı bir günden önce ondan helallik dilesin. Eğer sâlih bir

¹⁴⁶ Kurtubi, age; Beyhaki, *Şuabu'l-İman*, V, 317.

ameli varsa yaptığı haksızlık kadar ondan alınır. Şâyet hasenatı yoksa arkadaşının kötülüklerinden alınır, ona yükletilir.”¹⁴⁷

Fakat bazı ilim adamları, yaptığı gıybetten dolayı af dileme, sadece gıybeti yapılan kişinin durumdan haberi olması halinde yapılmalıdır, demişlerdir. Haberi yoksa, sadece tövbe ile yetinilmelidir. Çünkü o kişinin durumdan haberi yoksa gıybet yapanın özür dilemek için “Ben senin gıybetini yapmışım” demesi o adamı üzer, onun da içinde bir takım nahoş duyular doğabilir.¹⁴⁸

Bediüzzaman’ın Gıybet Âyetini Tefsiri

Bediüzzaman, gıybet âyeti hakkında nefis bir tahlil sunar. Sadeleştirerek iktibas ediyoruz:

“... Bir tek âyetin, mucize bir şekilde altı tarzda gıybetten nefret ettirmesi; Kur’ân’ın nazarında gıybetin ne kadar kötü bir şey olduğunu tamamıyla gösterdiğinden başka bir açıklamaya ihtiyaç bırakmamış. Evet, Kur’ân’ın beyanından sonra beyan olmaz; ihtiyaç da yoktur. İşte: “Sizden biri ölmüş kardeşinin etini yemeyi sever mi?” âyetinde altı derece zemmi (kötülüğü, yemeği, ayıplamayı) zemmeder. Gıybeti altı mertebede şiddetle yasaklar. Şu âyet bilfiil gıybet edenlere yönelik olduğu vakit, manası gelecek altı tarzda oluyor. Şöyle ki:

Malumdur: Âyetin başındaki hemze sormak (âyâ) manasındadır. O ‘sormak’ manası su gibi âyetin bütün kelimelerine girer. Her kelimedede gizli bir hükmü var.

– İşte birincisi, hemze ile der: Âyâ (nasıl oluyor, hayret), sual ve cevap mahalli olan aklınız yok mu ki, bu derece çirkin bir şeyi anlamıyor.

¹⁴⁷ Heysemî, *Mecmeu’z-Zevâid*, 10/355.

¹⁴⁸ Mevdudî, a.g.e.

HUCURÂT SÛRESİ TEFSİRİ

– İkincisi: يُحِبُّ (yuhibbu) lafzıyla der: Âyâ, sevmek ve nefret etmek mahalli olan kalbiniz bozulmuş mu ki, en sevimsiz bir işi sever?

– Üçüncüsü أَحَدُكُمْ (ehadüküm) kelimesiyle der: Cemaatten hayatını alan hayat-ı içtimaiye ve medeniyetiniz ne olmuş ki, böyle hayatınızı zehirleyen bir ameli kabul eder?

– Dördüncüsü أَنْ يَأْكُلَ لَحْمَ (en ye'küle lahme) kelimayla der: İnsaniyetiniz ne olmuş ki: Böyle canavarcasına arkadaşınızı dış ile parçalamayı yapıyorsunuz?

– Beşincisi: أَحِيَّه (ehîhi) kelimesiyle der: Hiç kendi cinsinize acımanız, hiç silâ-i rahminiz yok mu ki böyle çok cihetlerle kardeşiniz olan bir mazlumun şahs-ı mânevisini insafsızca dişliyorsunuz? Ve hiç aklınız yok mu ki, kendi azanınızı kendi dişinizle divane gibi ısıyorsunuz?

– Altıncısı: مَيْتًا (meyten) kelimayla der: Vicdanınız nerede? Fitratınız bozulmuş mu ki, en muhterem bir halde bir kardeşinize karşı etini yemek gibi en tiksiniyecek bir işi yapıyorsunuz?

Demek şu âyetin ifadesiyle ve kelimelerin ayrı ayrı delâletiyle zemm ve gıybet aklen ve kalben, insaniyeten ve vicdanen ve fitraten ve milliyeten mezmumdur (ayıplanmış, çirkin görülmüştür).

İşte bak: Nasıl şu âyet, mu'cizevî bir şekilde altı mertebe zemmi zemmetmekle, i'cazkârâne altı derece o cürümden men eder. Gıybet, düşmanlık yapanların, haset edenlerin ve inatçı kimselerin en çok kullandıkları alçak bir silahtır. İzzet- i nefis sâhibi birisi bu pis silaha tenezzül etmez. Nasıl meşhur bir zât demiş: “Düşmanıma gıybetle ceza vermekten nefsimi yüksek tutuyorum ve tenezzül etmiyorum. Çünkü gıybet, zayıf ve zelîl ve aşağıların silahıdır.”¹⁴⁹

¹⁴⁹ Said Nursî, *Sözler*, s.499. (25. söz); *Mektubat*, s.287-289. (22. Mektup)

Bediüzzaman'a Göre Gıybet, Özel Birkaç Durumda Câiz Olabilir:

Birisi: Şikâyet suretinde bir vazifeli adama der, tâ yardım edip o münkeri, o kabahati ondan izale etsin. Ve hakkını ondan alsın.

Birisi de: Bir adam onunla teşrik-i mesai etmek (ortak iş yapmak) ister. Senin ile meşveret eder. Sen de sırf maslahat için garazsız olarak, meşveretin hakkını eda etmek için desen: “Onun ile teşrik-i mesâi etme. Çünkü zarar göreceksin.”

Birisi de: “Maksadı, tahkir ve teşhir değil, belki maksadı, tâ-rif ve tanıttırmak için dese: “O topal ve serseri adam filan yere gitti”

Birisi de: O gıybet edilen adam fâsık-ı mütecâhirdir. Yani fenalıktan sıkılmıyor belki işlediği günahlarla iftihar ediyor, zulmü ile zevk alıyor, sıkılmayarak âşikâre bir surette işliyor.

İşte bu husûsî maddelerde garazsız ve sırf hak ve maslahat için gıybet caiz olabilir. Yoksa, gıybet, nasıl ateş odunu yer bitirir; gıybet dahi amel-i sâlihayı yer bitirir.

Eğer bir insan, gıybet etti veyahut isteyerek dinlediyse, o vakit **اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ لَنَا وَلِمَنْ اَغْتَبْنَا** “Allahım! Bizi ve gıybetini yaptığımız şahsı mağfiret buyur.”¹⁵⁰ demeli, sonra gıybet edilen adama ne vakit rast gelse: “Bana hakkını helal et.” demelidir.¹⁵¹

M. F. Gülen Hocaefendi'nin Gıybet İle İlgili Görüşleri

Kayma Noktalarından Gıybet: Kitap ve Sünnet'in ona karşı onca tahşidatı, dinî, millî ve içtimâî onca zararlarına rağmen, gü-

¹⁵⁰ Suyuti, *Fethu'l-Kebîr*, 1/84.

¹⁵¹ Bediüzzaman, *Mektubat*, s.287-289. (22. Mektup)

nümüz Müslümanlarının bir türlü önemsemediği gıybet, öyle bir ruh hastalığıdır ki, şâyet şimdilerde önü alınmazsa, ileride topluma yüzlerce zina ve yüzlerce fâizin günahını birden işletebilir.

Bir de bu iş, basın-yayın yoluyla yapılp, milyonlara mal ediyor, milyonlar ona şahit tutuluyorsa, bu dalâleti irtikap edenlerin dünya-ukba felaketleri bir yana, topyekün milletin ciddi sarsıntılara maruz kalması kaçınılmaz olacaktır.

Evet, Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), Müslüman kardeşin aleyhinde olan bir şeyi söylemeye gıybet demiş ve onu mahremi ile zina etme kadar büyük günah saymıştır. O halde, bizim aklımız, fikrimiz ölçü olmadığına ve olamayacağına göre, bizim için takdir edilen bu ölçüler içinde hayatımızı devam ettirme mecburiyetindeyiz.

Bu konuda önemli bir kayma noktası ise şudur: Bazıları sözde gıybetten kaçınıyor görünerek, arkadaşları hakkında “Daha neleri var neleri. Ama gıybet olur diye korkuyor ve hepsini söylemiyorum.” Bu söz, o kastettiği şeyleri söylemekten çok daha büyük bir gıybettir. Çünkü müphem (kapalı) bir isnad, sarih (açık) bin iftiradan daha büyüktür. Zira muhatabın aklına, acaba: Livata mı, zina mı, içki mi, kumar mı?... vs. gibi şeylerin hepsi birden gelebilir. Böylece hem ikili münasebetler, hem de içtimaî salah zedelenir. Evet, böyle diyeceğine, o zatın 100 tane günahını açık-açık söyleseydi, her halde sözleri, akla gelebilecek şeylere sınır teşkil etmesi bakımından daha ehven olurdu.

Bence prensip kararına varmalı. Hatta: “Ağzımdan gıybet adına bir söz çıkarsa, 3 ay peş peşe oruç tutacağım” demeli. Ve gıybet giden yolları baştan kapamalı. Ben bir kere böyle bir şey demiş ve neticede 3 ay oruç tutmuştum. Belki, âcilen verilen ceza diye vasıflandırabileceğimiz böyle bir amel ile nefis kendine gelir, sonrasında aklın hâkim, nefsin mahkum olması sağlanabilir.

Kim bilir belki de bunun sonunda gıybet etmemeyi Rabbim fitratımızın bir parçası haline getirir.¹⁵²

Helâlleşmede Ölçü: Helâlleşme bir ahlâk haline getirilmesi ve mutlaka helâllik istenen şahsa durum olduğu gibi anlatılmalıdır; Mesela: “Senden şu kadar haksız yere şunu aldım; seni gıybet ettim...” vs. gibi. Ne var ki, aynen anlatma karşı tarafta derin yaralar açacaksa, o zaman mesele tam olarak açıklanmadan söylenip helâllik istenmelidir. Bir zaman arkadaşlardan biri bana gelerek: “Hakkını helâl et, senin gıybetini yaptım” dedi. Tam neler söylediğini ifade edecekti ki, hemen susturdum ve hakkımı bütünüyle helâl ettiğimi söyledim.

İnsanız ve zayıf taraflarımız var. Söylenen söz içimizde bir ukde ve yara olarak kalabilir. İnsanın Cenab-ı Hakk’ın huzuruna, içinde mümin kardeşine karşı herhangi bir ukde varken gitmesi ise büyük bir talihsizliktir. Onun içindir ki, Efendimiz sık sık: “Bana arkadaşlarım aleyhinde hiçbir şey söylemeyin. Zira Rabbinin huzuruna selim bir kalple gitmek isterim” der ve mümin bir kardeşi aleyhine bir şey söylemek isteyenleri böyle ikaz ederdi. O’nda bizim için her hususta üsve-i hasene (en güzel örnek) vardır. Bu mevzuda da rehberimiz, yine Resûlullah’tır (sallallahu aleyhi ve sellem).¹⁵³

Gıybet Karşı Hassasiyet: Bazılarımız yeme-içme hususunda şüpheli olan şeylerden dahi kılı kırk yararcasına kaçınıyoruz. Bu, bir insanın manevî hayatı adına güzel bir davranıştır ve hiç kimse tarafından da küçümsenemez. Ne var ki, aynı şahsın haram olduğu Kitap ve Sünnet’le sâbit, kesin hükümler karşısında da aynı duyarlılığı göstermemesi insanı hayrete sevk ediyor. Meselâ, bazı gıda maddelerini yiyip-yememe hususuna o kadar dikkat eden bir insan, çok rahatlıkla gıybet edebiliyor, yalan söyleyebiliyor, ha-

¹⁵² M. F. Gülen, *Fasıldan Fasıla*, 1/129.

¹⁵³ M. F. Gülen, *Fasıldan Fasıla*, 1/77.

HUCURÂT SÛRESİ TEFSİRİ

set edebiliyor. Halbuki biri şüpheli şey yemek, diğeri ise kardeşinin etini, hem de ölü iken dişlemektir. Böyle düşünmek, şüpheli şeylerden kaçınmayalım mânâsına gelmez; bu, Allah'ın haram kıldığı şeylere karşı daha dikkatli ve daha duyarlı olalım demektir. Gıybet ki, hem ferdin amelini yer bitirir hem de toplumu içten içe çürütür. Diğer haramları da buna kıyas edebiliriz. Ama nedense halk arasında haramlar çok ucuza gidiyor. Oysaki ölçü, bizim heveslerimiz değil, Kitap ve Sunnet olmalıdır.¹⁵⁴

¹⁵⁴ M. F. Gülen, *Fasıldan Fasıla*, 2/68.

YARATILIŞ İTİBARI İLE İNSANLARIN EŞİT OLMASI VE TAKVÂNIN ÜSTÜNLÜK ÖLÇÜSÜ KABUL EDİLMESİ

يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا
وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَىٰكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ ﴿١٣﴾

13 – Ey insanlar! Biz sizi bir erkekle bir kadından yarattık.

Birbirinizi tanıyıp sahip çıkmanız için milletlere, silâlelere ayırdık.

Şunu unutmayın ki Allah'ın nazarında en değerli, en üstün olanımız, takvâda (Allah'ı sayıp haramlardan sakınmada) en ileri olanıdır.

Muhakkak ki Allah her şeyi mükemmelen bilir, her şeyden hakkıyla haberdardır.

Yüce Allah önceki âyetlerde müminleri kardeşliğe, ahlakın en güzeli ile temizlenmeye ve çirkin fiillerden sakındırarak kötü ahlâktan uzaklaşmaya çağırmişti. Burada ise, bütün insanlara hitap ederek, birbirleriyle tanışma ve kaynaşmaya davet etti ve onlara soy sople öğünmeyi yasakladı:

يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ Ey insanlar! Biz sizi bir erkekle bir kadından yarattık. Âdem ile Havva'dan veya her birinizi bir ana ile bir babadan yarattık, yani bu yönden hepiniz eşitsiniz, birbirinize karşı övünmeye veya şu kavim, bu kavim diye aşağılamaya hakkınız yoktur.

وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا Birbirinizi tanıyıp sahip çıkmanız için milletlere, sülâlelere ayırdık. Yani soylarınızla, atalarınızla övünmek için değil, birbirinizi kökleri ve etnik yapısı ile tanıyarak ona göre yardımlaşmanız için sizi yarattık.

ŞUÛB, şa'b kelimesinin çoğulu; KABÂİL ise, kabîle'nin çoğuludur. Araplar, topluluk taksimini insan bedeninin yaratılışını esas alarak yapmışlardır. Şöyle ki: İnsanın kafatasını meydana getiren kemiklerden her birine kabîle ve hepsine kabâil denir ve bu baş kemiklerinin birbirine kavuşup bitiştiği eke de şa'b denilir. Bir babanın neslinden dallanan bir çok topluluğa bundan alınmış olarak kabîle denildiği gibi, çeşitli kabîleleri toplayan ve hepsi bir asla mensup olan büyük cemiyete de re's veya şa'b denilir. Bu şekilde bir asla mensup olan toplumların hepsinin başı ve büyüğü olan toplum şa'b'dır ki, kabîleleri içinde bulundurur.

Bütün insanların bir erkekle bir kadından yaratılıp da şuûb ve kabîlelere ayrılması, dövüşmek, sövüşmek için değil, tanışıp yardımlaşarak sevişmek ve güzel ahlâkı tatbik ederek daha büyük daha nezih toplumlar meydana getirip korunmak içindir. Yoksa ne baba ve atalarla övünmek, ne de soy sop saymak için değil. Çünkü insanların hepsi Hz. Âdem'dendir. Hz. Âdem ise toprak-tandır. Allah insanları, milletlere ve çeşitli kabîlelere ayırdı ki, aralarında tanışma ve kaynaşma meydana gelsin, düşmanlık ve ayrılık olmasın.

İnsanların Eşit Olması ve Takvânın Üstünlüğü

Mücâhid der ki: İnsan, nesebini tanırsın da, “falan kabileden falan oğlu falan” denilsin diye böyle yaptık.¹⁵⁵

إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ Şunu unutmayın ki Allah'ın nazarında en değerli, en üstün olanınız, takvâda (Allah'ı sayıp haramlardan sakınmada) en ileri olanıdır. En değerli veya en üstün olma şu veya bu kimsenin nesebinden veya filan kavmin soyundan olmakla olmaz. Allah yanında yüksek derecelere ulaşmak isteyenler takvâya sarılmalıdırlar. Öyleyse takvâ nedir, müttakî kimdir? Burada, M. F. Gülen Hocaefendi'nin, Kalbin Zümrüt Tepeleri isimli kitabından “Takvâ” yazısını iktibasta bulunmak istiyoruz:

Takvâ

Takvâ, vikâye kökünden gelir; vikâye de gâyet iyi korunma ve sakınma demektir. Şer'î ıstılahta takvâ, “Allah'ın emirlerini tutup, yasaklarından kaçınmak suretiyle O'nun azabından korunma cehdi” şeklinde tarif edilmiştir.

Lügat ve şer'î mânâlarının yanında bazen korku, takvâ tabiriyle; bazen de takvâ, korku sözcüğüyle ifade edilmiştir ki, şeriat kitaplarında, her iki şekilde de kullanıldığını görmek mümkündür.

Bir de takvânın oldukça şümüllü ve umûmî mânâsı vardır ki, şeriat prensiplerini kemâl-i hassasiyetle görüp gözetmeden, şeriat-ı fitriye kanunlarına riâyete; Cehennem ve Cehennem'i netice veren davranışlardan Cennet'i semere verecek hareketlere; sırrını, hafîsini, ahfâsını şirkten, şirki işmâm eden şeylerden koruyup kollamaktan, düşünce ve hayat tarzında başkalarına teşebbühten sakınmaya kadar geniş bir yer işgal eder.

İşte bu mânâda takvâ insan için biricik şeref ve değer kaynağıdır ki: إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقِيكُمْ “Sizin Allah indinde en asil, en

¹⁵⁵ İbn Kesîr, a.g.e.

şerefliniz takvâda en derin olanınızdır.” (Hucurât, 13) âyet-i pürenvârı buna işaret etmektedir.

Kur’ân-ı Kerîm’den başka hiçbir kitabın takvâyâ, bu ölçüde, bu derinlikte, bu şümûlde ve Kur’ân’dakine denk bir mânâ yüklediğine şahit olmadığım gibi, İslâm’ın dışında hiçbir ahlâk ve terbiye sisteminin de bu seviyede, madde ve mânâyı kucaklayan; kökü dünyada, dalları, çiçekleri, meyveleri ukbâda sihirli bir kelimeye rastlamadım. Evet, mânâ ve muhtevâ itibarıyla takvâda öyle bir büyü var ki, ona sığınmadan Kur’ân’ı tam anlamak ve Kur’ân yürüncesinde yürümeden ona ulaşmak mümkün değildir. Her şeyden evvel Kur’ân, kapısını müttakîlere aralar ve onlara *فَسِادَاتُ هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ*;¹⁵⁶ neticede, Hz. Furkan ekseninde yaşamaya işaret eder ve nazarları *لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ* ufkuna çevirir.¹⁵⁷

Hakk’ın, en çok beğendiği iş takvâ, O’nun en temiz, en nezih kulları da müttakîlerdir. Takvâ adına müttakîlere en saf, en duru mesaj da Hz. Furkan-ı Bedü’l-beyân’dır. Hakk’ın kulları, her zaman Kur’ân’la beslenir, ötede de rü’yet ü rıdvanla. Buradaki vicdânî zevk, oradaki rûhânî haz, takvâdaki derinliğe bir ikinci mevhibe olması itibarıyla Cenâb-ı Hak: *اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تَقَاتِهِ* “Allah’a karşı olabildiğince takvâ dairesinde olun!” (Âl-i İmran, 102) buyurarak bu mânâdaki takvânın önemini hatırlatır.

Evet, bütün hayır vesilelerini değerlendirme, bütün şer yollarına karşı kapalı kalma veya kapalı kalmaya çalışma mânâlarına gelen takvâ sayesinde insan, aşağıların aşağısına yuvarlanmaktan kurtulur ve “a’lâ-yı illiyyîn” yolcusu olur. Bu itibarla da denebilir ki, takvâyı bulan, bütün hayırların, yümünlerin, bereketlerin kaynağını bulmuş olur. İşte bir şahit daha:

¹⁵⁶ “(Bu Kur’ân,) müttakîler için bir hidâyet kaynağıdır.” (Bakara, 2/2)

¹⁵⁷ “Umulur ki takvâ dairesine girersiniz.” (Bakara, 21, 63, 179, 183; En’âm, 153; A’râf, 171)

İnsanların Eşit Olması ve Takvânın Üstünlüğü

“Allah din ü takvâyı kime verdiyse o, dünya-ahiret muradına ermiştir. Kim ki, hak eri ve takvâ sahibidir, o bir şakî değil saiddir ve dosdoğru yoldadır. Kim ki takvâdan nasipsiz ve takvâ emâresinden yoksundur, onun varlığı ayıp ve ardan başka değildir. Aslında, Hazreti Hakk’a yol bulandan başkası da diri değil, ölüdür.” (Gülşen-i Tevhid).

Takvâ, paha biçilmez bir hazine; en zengin hazinelerin en mûtenâ yerinde eşsiz, bîhemta bir cevher; bütün hayır kapılarını açan sırlı bir anahtar ve Cennet yolunda bir buraktır. Onun bu müstesnâ yerine binâendir ki o, Kur’ân-ı Kerîm’in zülâl beyânıyla, tam yüz elli defa ışık tayfları halinde gelir ve ruhlarmızın dimağına akar.

Takvânın bu umumî kullanımına mukabil bir de herkes tarafından bilinen has bir mânâsı vardır ki, çok defa “takvâ” denince o hatırlanır. O da; şeriatın emir ve yasaklarına karşı fevkalâde duyarlı olmak, mükâfattan mahrumiyet veya cezayı gerektiren davranışlardan uzak kalmaya çalışmaktan ibaret görülmüştür ki: “الَّذِينَ يَجْتَنِبُونَ كَبَائِرَ الْإِثْمِ وَالْفَوَاحِشَ” “Onlar, günahların büyüklerinden ve fuhşiyattan kaçınırlar.”¹⁵⁸ fermanı bu önemli esasın bir yanını; “إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ” “Onlar ki iman edip sonra da sâlih amel işlemeye koyuldular.”¹⁵⁹ câmi’ beyânı da diğer yanını ifade etmektedir. Farzları titizlikle yerine getirme ve büyük günahlardan kaçınma, takvânın zarûrî ve câmi’ iki esasıdır. Sağâir dediğimiz küçük günahlara gelince:

لَا يَبْلُغُ الْعَبْدُ أَنْ يَكُونَ مِنَ الْمُتَّقِينَ حَتَّى يَدَعَ مَا لَا بَأْسَ بِهِ حَدْرًا لِمَا بِهِ الْبَأْسُ
“Kul gerçek takvâyâ ulaşamaz, sakıncalı şeylere girme endişesiyle

¹⁵⁸ Şûrâ, 37; Necm, 32.

¹⁵⁹ Kur’ân-ı Kerîm’de bir çok yerde geçen bu ifade için örnek olarak meselâ bkz. Bakara, 277; Yûnus, 9; Hûd, 23; Kehf, 30, 107.

bir kısım sakıncası olmayan şeyleri de terk etmedikçe!”¹⁶⁰ gibi pek çok beyân-ı nebevî var ki, Kur’ân’ın “lemem” dediği şeylere karşı da titiz olmayı ihtar etmektedir.

Evet, tam ihlâs, ancak her çeşit şirk şâibesinden sakınmakla, kâmil takvâ da şüphelerden bütün bütün kaçınmakla elde edilebilir. Zirâ;

الْحَلَالُ بَيْنَ وَالْحَرَامِ بَيْنٌ وَيَبِينُهُمَا أُمُورٌ مُشْتَبِهَاتٌ لَا يَعْلَمُهَا كَثِيرٌ مِنَ النَّاسِ
câmi’ hadisi;¹⁶¹ kalp ve ruh seviyesinde bir hayatı, şüpheli şeyler karşısında hassas olmaya bağlamıştır. Hadis; helâlin belli, haramın da belli olduğunu, Sâhib-i Şeriatın bu iki hususu herhangi bir kuşkuya meydan vermeyecek şekilde beyân ettiğini, ancak bu ikisinin arasında, ikisine de benzeyen bir kısım şüpheli şeylerin bulunduğunu ve insanların çoğunun bunları bilemeyeceğini, bu itibarla da, şüpheli şeylerden sakınmak lâzım geldiğini; ancak şüpheli şeylerden sakınan kimsenin dinini, ırzını koruyabileceğini, şübühâta düşen kimsenin ise, harama girme ihtimaliyle karşı karşıya bulunduğunu, tıpkı, koru kenarında koyun güden çobanın koyunlarının, koruya girmesi melhuz bulunduğu.. gibi hususları anlattıktan sonra Hz. Rûh-u Seyyidi’l-Enâm buyurur ki: “*Biliniz ki, her melikin bir korusu vardır; Allah’ın korusu da haramlardır. Şu da bilinmelidir ki, cesette bir et parçası vardır, o sıhhatli olunca beden de sıhhatli olur; o bozulunca beden de bozulur. İşte o kalptir!*”

Bu esaslara binâen, takvâ-yı tâmmın, ancak şüpheli şeyler ve küçük günahlardan sakınmakla elde edilebileceğini söyleyebiliriz. Böyle bir içtinap ise her şeyden evvel iyi bir haram ve helâl bilgisine, bundan da öte sağlam bir mârifet ve vicdan kültürüne vâbestedir. İş gelip bu noktaya dayanınca: **إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَىكُمْ**

¹⁶⁰ Tirmizî, *Sıfâtü’l-Kıyâme* 19; İbn Mâce, *Zühd* 24.

¹⁶¹ “Helal(ler) de haram(lar) da açıktır, bellidir. Bu ikisinin arasında da, şüpheli, insanların bir çoğunun hükmünü bilemeyeceği meseleler vardır.” (Buhârî, İman 39; Müslim, *Müsâkat* 107)

İnsanların Eşit Olması ve Takvânın Üstünlüğü

“Sizin Allah nezdinde en asil ve en şerefliiniz, takvâda en ileri olanınızdır.” (Hucurât, 13) âyetiyle; *إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ*; “Kulları içinde Allah’tan hakkıyla ancak âlimler korkar.” (Fâtır, 28) beyânı âdetâ kutuplaşır; takvâ, asâlet ve şerefe inkılap eder, ilim de saygıya bürünür ve bir bayrak gibi tülленir. Kalbini ve sırrını bu renklerle bezeyen ruhlar, *أُولَئِكَ الَّذِينَ امْتَحَنَ اللَّهُ قُلُوبَهُمْ لِتَتَّقُوا* o kâmet-i bâlâlar, kalplerinde, Allah’ın takvâ imtihanına tâbi tuttuğu kimselerdir.” (Hucurât, 3) ilâhî iltifatıyla da birer imtihan kahramanı olarak anlatılırlar.

İbadet ve itâat kutbunda takvâ denince, daha çok iç safveti, gönül derinliği ve ihlâs enginliği anlaşılır; mâsiyet dairesinde de günah ve şüpheli şeylere karşı kesin tavır ve kararlılık...¹⁶²

Kur’ân’a Göre Hangi Millet Daha Üstündür?

Önceki âyetlerde iman ehline hitap edilerek İslâm toplumu bozukluklardan korumak için gerekli talimat ve bilgiler verilmişti. Bu âyette ise bütün insanlara hitap edilerek bütün zamanlarda, bütün dünyayı içine alan o büyük yanlışlık düzeltilmektedir. Yani nesil, renk, dil, vatan ve milliyet taassubu, en eski zamanlardan bu güne kadar, her devirde, insanoğluna bütün insanlığı bir tarafa bıraktırarak kendi çevresinde küçük küçük bir takım daireler çizdirmiştir. Bazı insanlar, bu daireler içinde yaratılanları kendinden, dışında yaratılanları da ayrı kabul etmiştir. Bu daire herhangi bir akıl, mantık ve ahlâk temeli üzerine değil, yaratılış temeli üzerine çizilmiştir. Bazı yerlerde onların iddiaları bir soy, kabile veya nesil içinde doğmaktır. Diğer bir yerde ise coğrafi herhangi bir bölgede yahut kendine has bir renk taşıyan veya kendine has bir dil konuşan millet içinde doğmaktır. Daha sonra bu temellere dayanarak kendinden veya yabancı diye koyduğu ayırım, başkalarına nispetle kendinden

¹⁶² M. F. Gülen, *Kalbin Zümriüt Tepeleri*, 1/74-79.

olana daha çok sevgi göstermelerini ve daha çok yardımlaşmalarını sağlamış, diğerlerine karşı ise nefret, düşmanlık, aşağılama ve hakaret, hatta işkence ve zulüm en kötü biçimlerine ulaşmıştır. Irk taassubu konusunda felsefeler kurulmuş, bin bir çeşit görüşler icat edilmiş, kanunlar konmuş, ahlakî temeller atılmıştır. Milletler, devletler bunu kendilerine bir prensip yaparak, bir düstur kabul ederek asırlar boyu uygulamışlardır.

Bazı din mensupları, bu ırkçılık duygularına dayanarak kendilerini Allah'ın seçkin kulları kabul etmişler ve kendi dînî emirlerinde bile kendi dinlerinden olmayanların haklarını ve seviyelerini, kendilerinden daha aşağı tutmuşlardır. Hinduların kast sistemini bu ayırım ciddi manada etkilemiştir. Bu yüzden Brahmanların üstünlüğü kurulmuş, yüksek tabakadan olanlar karşısında diğer bütün insanlar aşağı ve necis kabul edilmiş ve paryalar zillet ve rezaletin çukurlarına atılmışlardır.

Siyah ve beyaz ayrımının, Afrika ve dünyanın daha başka yerlerinde, siyâhî olanlara yaptırdığı zulüm ve işkenceyi tarih sayfalarında aramaya gerek yoktur. Bugün 21. asırda herkes gözleri ile bunları görebilir. Avrupalıların Amerika kıtasına giderek Kızılderililere yaptıklarının, Asya ve Afrika'nın zayıf milletleri üzerine hâkimiyet kurarak yaptıkları zulümlerin altında hep kendi millet ve ırkının dışında olanların can, mal ve namusunun kendilerine mubah olduğu düşüncesi yatmaktadır. Ve bu düşünce onlara, başka milletleri yağmalamalarını, köle yapmalarını, hatta gerekirse varlık âleminden silip atma hakkını vermektedir.

Batı milletleri ırkçılığının, bir milleti diğer bir millete karşı nasıl canavarlaştırdığının en kötü örnekleri yakın zaman sa-vaşlarında görülmüştür ve hâlâ da görülmektedir. Bilhassa Nazi Almanyası'nda ırk felsefesi ve Cermen ırkının üstünlüğü düşüncesinin, İkinci Dünya Savaşı'nda sergilediği korkunç tablolar göz önüne alındığında insan rahatlıkla, bunun korkunç ve müthiş bir sapıklık olduğunu anlayacaktır.

İnsanların Eşit Olması ve Takvânın Üstünlüğü

İşte bunu ıslah için Kur'ân-ı Kerim'in bu âyeti nazil olmuştur. Bu kısacık âyette Yüce Allah bütün insanlığa hitap ederek son derece önemli üç temel gerçeği açıklamıştır:

“Ey insanlar! Biz sizi bir erkekle bir kadından yarattık.”

Birincisi: Hepinizin aslı birdir. Her biriniz bir tek erkek ve kadından yaratıldı ve bugün dünyada var olan bütün ırklarınız da aslında bir anne ve babadan başlayan bir temel ve ilk ırkın dallarıdır. Bu yaratılış dizisinin hiçbir yerinde o ayrımlar ve sakat iddialarla müptela olduğunuz alt ve üst tabaka veya üstün ve aşağı ırk görüşlerine zemin hazırlayan hiçbir şey yoktur. Yaratıcınız bir olan Allah'tır. Çeşitli insanları çeşitli ilahlar yaratmamıştır. Bir tek maddeden hepiniz yaratıldınız. Bazı insanlar temiz ve pak maddelerden yaratılmış ve diğer bir kısım da pis ve adi maddelerden yaratılmış değildir. Bir anne ve babanın çocuklarıdır. İlk insan çiftleri çok olup da dünyanın çeşitli yerlerinde değişik topluluklar meydana gelmiş de değildir.

“Birbirinizi tanımanız için milletlere, sülâlelere ayırdık.”

İkincisi: Asıl ve temel yönü ile siz bir olmanıza rağmen milletlere, soylara ayrılmanız yaratılış icabı idi. Yeryüzünün her tarafında bütün insanların bir tek aile olamayacağı meydandadır. Neslin çoğalması ile beraber sayısız ailelerin, daha sonra da ailelerden soyların ve milletlerin meydana gelmesi kaçınılmazdı. İşte bunun gibi yeryüzünün çeşitli bölgelerine yerleştikten sonra renk, şekil, dil ve yaşayış tarzlarının mutlaka çeşitli olması da gerekli idi. Aynı bölgede yaşayanların birbirine yakınlık duyması, uzak bölgelerde yaşayanların aralarındaki duyguların uzak olması da tabii idi. Fakat bu yaratılıştan gelen farklılıklar ve ayrılıklar asla bir ırkın diğer bir ırka üstünlük kurmasını ve insan hakları konusunda bir zümrenin diğerine üstün tutulmasını da gerektirmezdi. Yaratıcının, insan topluluklarını milletler, soylar, kabileler şeklinde düzenlemesi sadece onların arasında tanışma ve doğuştan gelen yardımlaşmanın bu şekilde olmasından dolayı

idi. Sadece bu yolla bir sülale, bir soy, bir kabile ve bir milletin insanları birleşerek ortak bir cemiyet düzeni kurabilir ve hayatta karşılaştıkları her işte birbirine yardımcı olabilirlerdi. Fakat Allah'ın birbirini tanıma sebebi olarak yarattığı fıtrata, şeytanî cehâlet, birbirine karşı üstünlük taslama ve birbirinden nefret etme vasıtasına dönüştürmüştür. Tabii sonuç, zulüm ve düşmanlık halini almıştır.

“Şunu unutmayın ki Allah'ın nazarında en değerli, en üstün olanınız, takvâda (Allah'ı sayıp haramlardan sakınmada) en ileri olanıdır.”

Üçüncüsü: İnsanlar arasında bir üstünlük ve fazilet varsa, o da sadece takvâ üstünlüğüdür. Yaratılış bakımından bütün insanlar eşittir. Çünkü onları yaratan Bir'dir, onların yaratıldığı madde ve yaratılış yolu da birdir. Hepsinin bağı bir anne ve bir babaya dayanır. Bir de bir kimsenin, herhangi bir milletin yurdunda veya aile topluluğu içinde yaratılması, kendi iradesi ve seçiminin dışında ve hiçbir çalışma ve çabası olmadan, ilâhî irade ile meydana gelmiş bir olaydır. Bu bakımdan birinin diğerine üstünlük elde etmesi için hiçbir aklî sebep yoktur. Birinin diğerlerine üstün olmasını gerektiren asıl şey, o kişinin diğerlerinden daha çok Allah'tan sakınması, kötülüklerden kaçınması ve dürüstlük ve doğruluk yolunda yürüyen kimselerden olmasıdır. Böyle bir insan hangi milletten, hangi soydan ve hangi memleketten olursa olsun. Bunun aksine olan bir insan ister siyah ya da beyaz olsun, ister doğuda doğmuş olsun, ister batıda, aşağı derecede bir insandır.

Peygamber Efendimizin Hadislerine Göre Hangi Millet Daha Üstündür?

Kur'ân-ı Kerim'in kısacık bir âyetinde anlatılan bu gerçekleri Peygamberimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) çeşitli hadislerinde daha da açarak izah buyurmuşlardır. O, Mekke'nin fethinde Ka'be'yi tavaf ettikten sonra yaptıkları bir konuşmada şöyle buyurmuştur:

İnsanların Eşit Olması ve Takvânın Üstünlüğü

– “Sizden, câhiliyet ayıplarını ve büyükenmelerini uzaklaştıran Allah’a hamdolsun. Ey insanlar! Bütün insanlar iki gruba ayrılır. Bir grup iyilik yapan, iyi olan ve kötülüklerden sakınanlardır ki, bunlar Allah nazarında değerli olan kimselerdir. İkinci grup ise günahkâr, isyankâr olanlardır ki, bunlar da Allah nazarında değersiz olanlardır. Yoksa insanların hepsi Hz. Âdem’in çocuklarıdır. Allah da Âdem’i topraktan yaratmıştır.”¹⁶³

İnsanın değerinin soyda ve malda değil, takvâda, ahlâkta olduğunu belirten pek çok hadîs vardır. Bunlardan birkaçına işaret edelim:

– “Allah sizin makam ve mevkilerinize, neseplerinize, bedenlerinize, mallarınıza bakmaz. Fakat O, sizin kalplerinize bakar. Her kimin sâlih bir kalbi varsa, Allah ona karşı şefkat duyar. Şüphesiz siz Âdem’in oğullarısınız. O’nun aranızdan en sevdiği kişi sizin en takvâlı olanınızdır.”¹⁶⁴

– “Allah sizin suretlerinize ve mallarınıza bakmaz. Fakat kalplerinize ve amellerinize bakar.”¹⁶⁵

– “Ey insanlar, Rabbiniz bir, babanız birdir. Arabın yabancıya, yabancıнын Araba, kırmızının siyaha, siyahın kırmızıya üstünlüğü yoktur. Üstünlük ancak takvâ iledir.”¹⁶⁶

– “Âdem ve Havva’nın çocukları olan insanlar, tam dolmayan ölçek gibidirler, hiçbiri ölçeği dolduramamıştır. (Her birinde bir eksiklik vardır). Allah kıyamet gününde size hasap ve neseplerinizden (soy sopunuzdan) sormaz. Allah katında en üstün olanınız, Allah’tan en çok korkanınızdır.”¹⁶⁷

¹⁶³ Ahmed b. Hanbel 2/361.

¹⁶⁴ Heysemî, *Mecmeu’z-Zevâid*, 10/231; ayrıca bkz. Müslim, *Birr*, 33-34.

¹⁶⁵ Müslim, *Birr*: 33; İbn Mâce, *Zühd*: 9.

¹⁶⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 5/411.

¹⁶⁷ Taberî, *Câmi’u’l-Beyân*; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 4/145.

Bu talimat sadece sözden ibaret kalmamış, İslâm bunlara uygun olarak dünya çapında, renk, ırk, dil, vatan ve millet farkı olmayan bir kardeşliği tesis etmiştir. Bu kardeşlikte üstünlük, aşağılık, ayırimcılık ve taassubun hiçbir izi yoktur. Bu kardeşliğe giren her insan, hangi millet, ırk, memleket ve vatandan olursa olsun tamamen eşit haklarla bu kardeşliğe ortak olmuştur ve olmaktadır.

İslâm'a karşı olanlar bile, İslâm toplumunda insan eşitliği ve birliğinin başarılı bir şekilde uygulanmasını başka herhangi bir dinde ve düzende bulamadıklarını itiraf etmektedir. Sadece İslâm Dini'dir ki yeryüzünün her tarafına dağılmış sayısız milletleri ve ırkları birleştirerek bir ümmet yapmıştır.¹⁶⁸

إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ *Muhakkak ki Allah her şeyi mükemmelen bilir, her şeyden hakkıyla haberdardır.* Kim üstün bir derecenin insanıdır ve kim değerler açısından aşağı derecede bir insandır, bunları Allah daha iyi bilir. İnsanların kendi kendine koydukları üstünlük ve aşağılık ölçüsü Allah katında geçersizdir. Dünyada çok üstün değerde kabul edilen bir insan, Allah'ın kesin hükmünde yaratıkların en sefili ve en adisi olmuş olabilir. Ve insanlar yanında çok aşağı kabul edilen biri, yine Allah katında en üstün mertebede olabilir. Önemli olan dünyada verilen değer ve kıymet değil, Allah katında kişinin sahip olduğu değer veya değersizliktir. Bu bakımdan insanlar, daima Allah nazarında fazilet kazandıran gerçek özellikleri benimseme düşüncesinde olmalıydılar.¹⁶⁹ Peygamber Efendimiz şöyle buyurmuştur: “Nice kapılardan kovulmuş, saçlı başı dağınık, toz toprak içinde, yırtık elbiseli kişi vardır ki, Allah'ı şahit göstererek yemin etse, Allah onu yemininde doğru çıkarır.”¹⁷⁰

¹⁶⁸ Mevdudi, a.g.e.

¹⁶⁹ Mevdudi, a.g.e.

¹⁷⁰ Tirmizî, *Menakab*, 55; İbn Mâce, *Zühd*, 4.

Farklı Yaratılmanın Hikmeti

Müslümanların dünya görüşlerini ve değer ölçütlerini dayandırdıkları âyetlerden biri de budur. Fertler, gruplar, kavimler, ümmetler, milletler siyasî, kültürel, biyolojik, coğrafi vb. farklarla birbirinden ayrılır; bu farklara bağlı olarak farklı kimlik sahibi olur, bu kimlikle tanınır ve tanışılır. Ayrıca her biri kendi farkını, özelliğini bir gurur, değer ve övünç vesilesi yapar. Âyet farklı yaratılmanın “kimlik edinme ve bu kimlikle tanınma, tanışma” fonksiyon ve hikmetini onaylıyor; ancak farklı sosyal ve etnik guruplara mensup olmanın üstünlük vesilesi olarak kullanılmasını reddediyor; insanın şeref ve değerini, kendi iradesi ile elde etmediği etnik âdiyete değil, kendi irade ve çabasıyla elde ettiği evrensel değerlere bağlıyor.

Kur’ân’ın nâzil olduğu zamanda Araplarda da kavimleri ve kabileleri ile övünme, kendilerini bu yüzden başkalarından üstün görme âdeti (kültürü) güçlü bir şekilde mevcuttu. İslâm insanların eşitliği gerçeğini ilan edince bunu sindirmekte zorlananlar oldu. Bazı soylu aileler ve kabîleler kızlarını diğerlerine veya azatlı (eski) kölelere vermek istemiyorlardı. Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bunlarla mücadele etti, müminleri eğitti ve meşhur Veda Hutbesi’nde bütün insanlığa şöyle seslendi:

“Ey insanlar! Şunu iyi bilin ki Rabbiniz birdir, babanız birdir. Arab’ın başka ırka, başka ırkın Arab’a, beyazın siyaha, siyahın beyaza, dindarlık ve ahlâk üstünlüğü dışında bir üstünlüğü yoktur. Dinleyin! Bu ilâhî gerçeği size tebliğ ettim mi, bildirdim mi? Hep birden Evet dediler. Öyleyse burada olanlar olmayanlara bildirsin.”¹⁷¹ buyurdu.¹⁷²

¹⁷¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 5/411; Heysemi, *Mecmau’z-Zevâid*, 3/266.

¹⁷² Hayrettin Karaman, *Kur’ân Yolu*.

Soy ve Neseple Övünme Hastalığı

Soy ve neseple övünüp iftihar etmek, öteden beri bütün milletlerde görülen bir hastalıktır. İnsan olmaları bakımından bütün milletlerde bu illete rastlanmaktadır. Bu, insanın tabiatında bulunan bir husustur. Cenab-ı Allah bu hastalığı kesin ve hikmetli bir ilaç vererek tedavi etmiştir. Ey insanlar! Allah sizleri topraktan ve sudan yarattı. Sizler bir erkekle bir kadından meydana geldiniz. Aslınız da bir, yaratıcınız da birdir. Ne diye birbirinize üstünlük taslıyorsunuz ve ne ile övünüyorsunuz?!

Âyetten Çıkan Hükümler

1. Eşitlik: İnsanlar asıl itibariyle bir ve temelde tarağın dişleri gibi eşittirler. Çünkü herkes bir ana ve bir babadan doğmuştur. İnsanlar aynı zamanda haklar ve kanuni sorumluluklar açısından da eşittirler.

2. İnsanların birbiriyle tanışması: Yüce Allah insanları sırf tanışınlar, birbirleriyle irtibat kurup yardımlaşınlar diye kardeşlik ve evlilik bağıyla bağlı kabîle ve milletler halinde yaratmıştır. Yoksa ne birbirlerini tanımayıp irtibatlarını koparmaları, birbirlerine düşmanlık yapmaları, düşmanlık ve çekişmeye götüren sözle alay etme dalga geçme ve gıybet etmeleri, ne de neseplere ve âsaletle övünmeleri için yaratmıştır. Bütün bunlar insanlığın neş'et ettiği kaynağın birliği prensibi ile çelişen, uydurma ve vehme dayanan değerlerdir.

3. İnsanlar arasında üstünlük ölçüsünün sadece takvâ olması: Allah katında en değerli olanlar ve O'na göre dünya ve âhirette en yüksek derecede bulunanlar şüphesiz kendi nefsinin ve toplununun ıslahı için çalışan takvâlı kimselerdir. Övünmeye konu olabilecek husus, ancak emredilen hususları harfiyyen yerine getirmek ve yasaklardan da son derecede kaçınmak manasına gelen takvâdır.

ÎMAN VE İSLÂM

قَالَتِ الْأَعْرَابُ آمَنَّا قُلْ لَمْ تُؤْمِنُوا وَلَكِنْ قُولُوا أَسْلَمْنَا وَلَمَّا
يَدْخُلِ الْإِيمَانُ فِي قُلُوبِكُمْ وَإِنْ تُطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ لَا يَلِتْكُمْ مِنْ
أَعْمَالِكُمْ شَيْئاً إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٤﴾

14 – Bedevîler “iman ettik” dediler. De ki: “Siz iman etmediniz, lâkin “İslâm olduk, size inkıyad ettik” deyiniz.

Zira iman henüz kalplerinize girmiş değildir.

Eğer Allah’a ve Resûlü’ne itaat ederseniz, sizin amellerinizden hiçbir şeyin mükâfatını eksiltmez. Yapduğınızı zayi etmez. Gerçekten Allah gafûr ve rahîmdir (mağfireti, merhamet ve ihsanı boldur).

قَالَتِ الْأَعْرَابُ آمَنَّا Müslüman olup da henüz imanın yüksek zevkine erecek kadar terbiye alamamış olan Bedevîler “iman ettik” dediler. “Bedevîler”, çölde yaşayan gayr-i medenî Araplar, demektir.

Bu âyetten, bütün bedevîler değil, aksine İslâm’ın gelişen gücünü görerek, sadece Müslümanların hücumundan korunmaları ve İslâm zaferlerinin kazançlarından faydalanabilmeleri için Müslümanlığı kabul eden birkaç bedevî kabilesi kastedilmiştir. Bu insanlar gerçekte cân-ı gönülden iman etmemişler idi, sadece dil ile söyleyerek işlerine öyle geldiği için kendilerini Müslüman

sayıyorlardı. Bunların iç yüzü, Allah Resûlü'ne (sallallahu aleyhi ve sellem) gelerek çeşitli isteklerde bulunmaları ve sanki Müslüman olarak başkalarına büyük iyilik yapmışlar gibi mükafat talep etmeleri sonucunda ortaya dökülüyordu.

İbn Kesîr şöyle demiştir: Bu âyette anlatılan Bedevîler münafık değildi. Onlar, kalplerine iman iyice yerleşmemiş Müslümanlardı. Ulaştıkları makamdan daha üstün bir makam iddiasında bulundular, dolayısıyla bu hususta onlara edep öğretildi. Eğer münafık olsalardı, şiddetle kınanır ve rezil edilirdilerdi.¹⁷³

Bu âyet, imanın, zâhiren teslim olma ve boyun eğmeden ibaret olan İslâm'dan daha üstün bir merteye olduğunu göstermektedir. Oysa ki, iman bedevîlerin henüz kalbine girmemiş, henüz onun hakikatine ulaşamamışlardı.

Sebeb-i Nüzûl

Hadislerde çeşitli kabîlelerin tutumları anlatılmaktadır. Müzeyne, Cüheyne, Eşca', Gıfâr ve diğerleri gibi... Esad bin Hüzeyme oğulları hakkında İbn Abbâs ve Saîd bin Cübeyr şöyle demektedir: "Kurak ve kıtlık senesinde onlar Medine'ye geldiler ve mâlî yardım isteyerek tekrar tekrar Allah Resûlü'ne: "Biz savaşmadan, vuruşmadan Müslüman olduk, biz sizinle filan filan kabîlelerin savaştığı gibi savaşmadık." dediler ve bunun üzerine bu âyet indi.¹⁷⁴

Bu sözleri ile onlar açıkça Allah'ın Resûlü ile savaşmadan İslâm'ı kabul etmelerinin, onların Peygamberimize ve Müslümanlara yaptıkları büyük bir lütuf olduğunu, karşılığını da almaları gerektiğini söylemek istiyorlardı. Medine civarındaki küçük bedevî topluluklarının işte bu hareket tarzlarına bu âyetlerde ışık tutulmaktadır.

¹⁷³ İbn Kesîr, a.g.e.

¹⁷⁴ Suyûtî, *Lübânu'n-Nüskûl*, s.199; Vâhidî, a.g.e., s.396.

Katâde'den rivâyette şöyle denilmiştir: “Allah’a yemin olsun ki bu âyet-i kerime bütün bedevîler hakkında değildir. Onlardan Allah’a ve âhiret gününe iman etmiş olanlar da vardır. Bu âyet-i kerime bedevî kabilelerinden Müslüman oldukları için Peygamber Efendimize (sallallahu aleyhi ve sellem) minnette bulunan ve: “Bizler Müslüman olduk ve filân filân oğulları gibi sizinle savaşmadık.” diyen bir kabile hakkında nazil oldu.¹⁷⁵

قُلْ لَمْ تُؤْمِنُوا “De ki: Siz iman etmediniz.” Çünkü iman, yalnız dil ile ikrardan ibaret değildir. Kalpten sevgi, güven ve inançla kesin bir şekilde tasdik olması gerekir. Bu ise anlatılacağı üzere henüz gerçekleşmedi, yoksa Müslüman olduk diye Peygamberi minnettar etmeye kalkışmazlardı.

وَلَكِنْ قُولُوا أَسْلَمْنَا وَلَمَّا يَدْخُلِ الْإِيمَانُ فِي قُلُوبِكُمْ *Lâkin “İslâm olduk, size inkıyad ettik” deyiniz. Zira iman henüz kalplerinize girmiş değildir. Yani Müslümanlığa karar verdik, sulha/barışa girdik deyin, böyle dersiniz yalan söylememiş olursunuz. Çünkü savaşın zıddı olan barışa girmek ve bağlanmak mânâsına İslâm, savaşta terk edip de görünüşte karar vermekle oluşabilir. Halbuki kalpte sağlam tasdik olmadan iman ettik demek yalan olur.*

وَإِنْ تُطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ *Eğer Allah’a ve Resûlü’ne itaat ederseniz, yani açıktan şahadet ile ikrar edildiği gibi, kalben de samimiyetle imana yükselip olgun mümin, dosdoğru Müslüman olmak üzere gereğince amel ederek Allah ve Resûlü’nün emirlerini seve seve yerine getirirsiniz. Yüce Allah:*

لَا يَلْتَكُمُ مِنْ أَعْمَالِكُمْ شَيْئًا *sizin amellerinizden hiçbir şeyin mükâfatını eksiltmez. Yaptığınızı zayi etmez. Yani eğer Allah ve Resûlü’ne (sallallahu aleyhi ve sellem) tam olarak iman eder, sahih bir şekilde onları tasdik eder ve ihlâsla amel ederseniz, yaptığınız amellerinizin mükâfatından hiçbir şey eksiltmez. O halde ihlâssız yaparak*

¹⁷⁵ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*.

amellerinizi zayıf etmeyin. Yüce Allah kendisine yönelip tövbe eden ve ihlâsla amel eden kimselerin günahlarını örter ve onları affeder. Onlara acır ve tövbe ettikten sonra onlara azap etmez. Bu âyetle daha önce işlenen günahlardan tövbe etmeye müminler teşvik edilmiş ve sonradan iman etmiş olanların gönülleri teselli edilmiştir.

إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ Gerçekten Allah gafûr ve rahîmdir. Gafûrdur, itaat edenlerin kusurunu bağışlar, Rahîm'dir, rahmetinden ihşanı ile ecir verir.

İslâm-İman Tartışması

İslâm âlimleri iman nedir, İslâm nedir, bunların ikisi bir mi, ayrı mı konusunda birçok tartışma yapmışlardır. Meseleye çözüm bulmaya çalışanlar da bu müşkilâtı tam olarak halledememişlerdir. Zira Cibrîl hadisi olarak bilinen hadiste Peygamber Efendimiz (aleyhissalâtu veselâm) dinin, kalp ve inanma ile ilgili esaslarını “iman” olarak, amelle ilgili esaslarını da “İslâm” olarak açıklamasına rağmen, başka hadislerde de iman açıklanırken amele giren meselelere yer verildiği görülür. Aynı durum âyetler için de söz konusudur.

İSLÂM, ‘S-L-M’ fiil kökünden gelir; bu fiilin masdarı olan ‘silm’, ‘selâmette olma, zâhir ve bâtın afetlerden uzak bulunma, sulh, esenlik’ demektir.¹⁷⁶

Allah’ın elçileri, insanları selâmete erdirmek, Allah’ın Selâm ismine herkesi mazhar etmek ve böylece yeryüzünde de sulh ve selâmeti gerçekleştirmek için onları Allah’a teslim olmaya çağırırlar. Bu çağrıya icabet edenler, çağrının muhtevasını kalben kabul etmiş ve ona bağlanmış olurlar ki, bu da ‘itikât’ şeklinde İMAN’dır.

¹⁷⁶ Râgıb el-İsfehânî, Müfredat, 239.

İman'ın keyfiyeti İslâm âlimleri arasında bazı tartışmalara sebep olmuştur. Bazıları "İman kalben tasdiktir" derken, bazıları "yalnızca dille ikrardır" demiş; "kalple tasdik, dille, ikrar, gereğiyle ameldir" şeklinde tarif edenler de olmuştur.¹⁷⁷

Diliyle "Lâ ilâhe illâllah" diyen insan, öncelikle Müslüman'dır ve iman'a izafe olunarak mümin kabûl edilir. Kendisi tekfir olunmaz, yani ona kâfir denilmez. Yalnız gerçekten mümin olup olmadığı bilinmediğinden, 'Müslüman' olarak isimlendirilir. Bu konuda gelen bir rivâyette Sa'd b. Ebî Vakkas şöyle der: "Resûlullah, bir defasında insanlar arasında taksimde bulundu. "Ya Resûlallah, falana da ver, çünkü o mümindir" dedim. Bunun üzerine Peygamberimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), "Müslim de!" buyurdular. Ve bu konuşma bu şekilde aramızda üç defa tekrarlandı. Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), her defasında: "Müslim de!"¹⁷⁸ buyurdular."¹⁷⁹

Kur'ân-ı Kerim'de 'Mümin' ve 'Müslim'

Âyette "أَسْلَمْنَا" lafzı kullanılmıştır ki, bu "biz Müslüman olduk" diye de tercüme edilebilir. Bu lafızdan bazı kimseler, "Kur'ân-ı Kerim'de 'Mümin' ve 'Müslim' iki ayrı tabirdir; Mümin cân-ı gönülden iman edendir, Müslüman ise iman etmeden sadece dış görünüşü ile Müslüman olandır." manasını çıkarmışlardır.

Böyle bir iddia yanlıştır. Tefsirini yaptığımız bu âyette 'iman' kelimesinin kalp ile tasdik için ve 'İslâm' kelimesinin sadece dıştan itaat için kullanıldığında şüphe yoktur. Fakat buradaki ifadenin Kur'ân-ı Kerim'in müstakil iki ayrı deymi olduğunu söylemek doğru değildir.

¹⁷⁷ Es-Sabunî, *Mâtüridiyye Akaidi*, (trcm.B.Topaloğlu), 175-184; ayrıca bkz. Taftazanî, *Şerhu'l-Akaid*, 276-287; Ahmed S. Kılavuz, *İman-Küfür Sınırı*; Sabit Ünal, *Fıkıh-ı Ekber ve İzahı*, DİB yay. 48-50.

¹⁷⁸ İbn Hıbân, *Sahih*, 1/380; Taberânî, *Mu'cemu'l-Evsat*, 5/258.

¹⁷⁹ Ali Ünal, *Kur'ân'da Temel Kavramlar*, İzmir 1999, s.507-8, 513.

Kur'ân-ı Kerim'in İslâm ve Müslim kelimelerinin kullanıldığı âyetleri incelendiğinde, Kur'ân ifadesinde İslâm'ın, Allah'ın bütün insanlığa indirdiği hak dinin adı olduğu görülmektedir. İman ve emre itaat, ikisini de içine almaktadır. 'Müslim' ise cân-ı gönülden iman eden ve fiilen itaat eden kişi demektir. Örnek olarak aşağıdaki âyetleri inceleyelim:

“Allah katında din ancak **İslâm**'dır.” (Âl-i İmran, 3/19),

“Kim **İslâm**'dan başka bir din ararsa, o istediği din asla ondan kabul olunmaz.” (Âl-i İmran, 3/85),

“Ben sizin için **İslâm**'ı din olarak beğendim.” (Mâide, 5/3)

“Allah kimi doğru yola sevk etmeyi isterse göğsünü **İslâm** ile genişletir.” (En'am, 6/125)

“Ey Peygamber! De ki: **Müslüman** olanların ilki olmam bana emredildi.” (En'am, 6/14)

“Onlar **Müslüman** olurlarsa şüphesiz doğru yolu bulmuş olurlar.” (Âl-i İmran, 3/20)

Bu âyetlerde '**İslâm**'dan maksadın iman etmeden itaat etmek olmadığı meydandadır. Bu âyetler ve diğer yerlerde daha birçok örnekler göz önüne alınınca, artık İslâm'ı kabul etmek, İslâm'a girmek, iman etmeden itaat etmek demektir denilebilir mi? Bunun gibi '**Müslim**' kelimesinin de defalarca kullanıldığı mânâyâ örnek olarak aşağıdaki âyetlere bakalım:

“Ey iman edenler! Allah'tan korkulması gerektiği şekilde korkunuz ve siz ancak **Müslüman** olarak can veriniz.” (Âl-i İmran, 3/102)

“O sizi önceden de **Müslümanlar** olarak isimlendirmişti, bu kitapta da öyle isimlendirmiştir.” (Hac, 22/78)

“İbrahim, ne Yahudi ne de Hıristiyan'dı, fakat o, Allah'ı bir tanıyan gerçek bir **Müslüman**'dı.” (Âl-i İmran, 3/67) Hz. İbrahim ve İsmail'in Kabe'yi inşa ederken yaptıkları dua:

“Ey Rabbimiz! Bizim ikimizi sana teslim ve ihlâs sahibi (**Müslim**) olmakla sabit kıl, soyumuzdan bir topluluğu da Müslüman bir ümmet yap.” (Bakara, 2/128)

Hız. Yakub’un çocuklarına vasiyeti: “Ey çocuklarım! Allah sizin için bu dini seçmiştir. Öyleyse artık siz ancak **Müslüman** olarak can verin.” (Bakara, 2/132)

Bu âyetleri inceledikten sonra, Kur’ân-ı Kerim’in ifadesinde İslâm’dan maksat, iman etmeden itaat etmek ve Kur’ân’ın dilinde Müslüman, ‘Sadece dıştan İslâm’ı kabul eden kimsedir.’ demek, baştan yanlış ve kesin hatadır. Bunun gibi iman ve mümin kelimelerinin Kur’ân-ı Kerim’de mutlak sûrette, cân-ı gönülden iman etme manasına kullanılmadığını iddia etmek de yanlıştır. Şüphesiz pek çok yerde bu manaya kullanılmıştır. Fakat öyle yerler de vardır ki, bu kelimeler orada, dıştan iman etmiş gözükmek için, sadece dil ile söylemek manasına da kullanılmıştır. “Ey iman edenler!” denilerek dil ile ikrar ederek Müslümanlar topluluğuna giren insanlara hitap edilmiştir. Onların gerçekten Mümin olduğu veya imanının zayıf olduğu yahut sadece bir münafık olduğu göz önüne alınmamıştır. Bunun örneklerinden birkaçı için şu âyetlere bakınız: Âl-i İmrân: 156, Nisâ: 136, Mâide: 54, Enfal: 20-27, Tevbe: 38, Hadîd: 28, Saf: 2.¹⁸⁰

Bu Konuda M. Fethullah Gülen Hocaefendi’nin Görüşü

“İslâm, silm u selâmet maddesinden gelip kulun Allah’a teslim olması, O’nun buyruklarına inkıyat etmesi, sâlim ve emin bir yola girerek selâmete yürümesi, herkese hattâ her şeye güven vaat etmesi, elinden-dilinden kimsenin rahatsız olmaması mânâlarına gelir.

¹⁸⁰ Mevdudi, a.g.e.

İslâm'ın temeli ve mebdai iman ve iz'an, müntehâsı da ih-san ve ihlâstır: Ulûhiyet hakikatine, aksine ihtimal vermeyecek şekilde inanıp gönlünü Hakk'a bağlamak; sorumluluklarını O'nun görüyor ve O'nun tarafından görülüyor mülâhazasıyla kemâl-i hassasiyetle yerine getirmek ve yaptığı/yapacağı her işini rıza ek-senli götürmeye çalışmak, İslâm hakikatinin icmâlî ifadesidir. İslâm'ı, insanın Allah'a teslim olup, kavli, fiilî, hâlî şükürlerle, O'na bağlı ve medyun bulunduğunu ifade etmesi; hemen her zaman ümit ve korku içinde bulunması şeklinde özetleyenler de olmuştur. İşte böyle davranan birine **mümin** veya **müslim** denir (İslâmcı değil) ve böyle biri ebedî saadete de namzet kabul edilir.

Esasları Allah'ın mesajlarına dayanan ve Peygamber Efen-dimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) tarafından tebliğ ve temsil edilip ya-şanan ve yaşatılan İslâm semavî bir dindir ve bu dini inanarak hayatına hayat kılan da **mümin** ve **müslimdir**. Onun temel ve bâtınında iman, iz'an ve teslim; zâhirinde de itaat, inkıyat ve sâ-lih amel vardır. Selef, bu dini; "İnsanları kendi irade ve ihtiyar-larıyla bizzat hayra sevk eden ilâhî kanunlar mecmuası" şeklinde tarif etmişlerdir ki, işte böyle dinamik bir sistemin, hayata hayat kılınıp temsil edildiği ölçüde dünyevî-uhrevî semerelerinden söz edilebilse de; aksine, hayattan dışlandığı takdirde onun hakkında müspet herhangi bir şey söylemek zor olsa gerektir.

Lügat itibariyle, iman ve İslâm arasında bir fark söz konusu olsa da; İslâm'ın imansız, imanın da İslâm'sız olamayacağı kabul edilen en sağlam görüştür. İman bir bâtın, İslâm ise onun kavli, fiilî, hâlî ortaya konması mânâsında bir zâhirdir.. ve işte dîn-i hak dediğimiz ilâhî nizam da bunların mecmuundan ibarettir.. evet din; iman ve İslâm'ın bütün şube ve fakültelerinin hayata hayat olmasının ilâhî unvanıdır ve bu sistemin böylece kabul edilip yaşanması mümince bir tavır ve onu bu şekilde temsil eden de (dinci değil) dindardır. Bu itibarla da, dini sadece inançtan

ibaret görenler de, onu bütün benliğiyle kabul edememiş kültür Müslümanları da aldanmış sayılırlar. Her iki zümrenin de, Allah'ın dine, diyanete vaat ettiği dünyevî-uhrevî mükâfatlardan mahrum kaldıkları/kalacakları açıktır.

Ancak bu mütalâalara dayanarak ameli imanın bir parçası saymak da doğru değildir. Amelin farz olduğuna inandığı halde onu tam yerine getiremeyenler günahkâr olsalar da yine mümin kabul edilirler.. ve böyle düşünmenin Mürchie mülâhazasıyla da hiçbir alâkası yoktur. Zira, inanıyorum deyip günahı önemseme başka, onu “Allah dilerse affeder, dilerse azap eder” mazmunu çerçevesinde değerlendirmek ise daha başkadır. Kur'ân'a göre iman, olmazsa olmaz bir asıl ve bir esas; İslâm ise onun, insan tabiatının bir derinliği haline gelmesinin biricik yoludur. İmansız amel nifak, imana rağmen amelsizlik de bir fısktır. Nifak, gizli bir küfür olması itibarıyla affı kâbil olmamasına karşılık; fısk ya da fücür tövbe, istiğfar ve yeniden Hakk'a inabe ile her zaman mağfiredilebilme ihtimaline açıktır. Bu itibarla, herhangi bir kimse, amel etmese de onu hafife almadığı veya önemsemezlik etmediği takdirde hakkında hep olumlu düşünölmeli ve hemen onun küfrüne hükmedilmemelidir. Aksine, bir kimse, amel etmemenin yanında Müslüman olmalarından ötürü inananları tahkir ve tezyif ediyorsa, elbetteki onun için aynı şeyleri düşünmek mümkün değildir. Burada şu hususu da hatırlatmakta yarar var: İmanın temeli ve mahall-i inkişafı kalp ve vicdan olmakla beraber, İslâmiyet adına Allah nezdinde aranan diğeri bir önemli esas da, vicdanî böyle bir kabulün yanında sâlih amel ve ahlâk-ı hasenedir. Bu açıdan da, hem nazarî hususlarda hem de amelî konularda, herhangi bir zorlama olmadığı sürece müminin her zaman inanıp kabullendiği şeylerin arkasında durması şarttır.

Evet, Müslüman olabilmek için, her türlü şirk ve şirk şâibe-sinden uzak durmak gerektiği gibi; samimiyetle kalbini Allah'a

bağlama, ibadetlerini Allah'ı görüyor veya O'nun tarafından görülüyor olma mülâhazasıyla yerine getirmek, içtimaî davranışlarını İslâm'ın öngördüğü ahlâk-ı hasene çerçevesinde ortaya koymak da İslâmî ruhun insan hayatına değişik tecelli boyundaki yansımalarından ibarettir. Aslında, Cibril hadisinde de ifade buyurulmuş olan, iman, İslâm ve ihsana ircâ edebileceğimiz yukarıdaki hususlar aynı hakikatin zâhir, bâtın farklılığı çerçevesinde, birbirinin lâzımı ve bir vâhidin -imanın temel esas olması mahfuz- ayrı ayrı derinliklerinden ibarettir. Bâtın zâhiri istemekte, onunla beslenmekte; zâhir de bâtına dayanıp onun üzerinde temellenmekte ve amelî olan her zaman nazarînin ruhunu, özünü seslendirmektedir.”¹⁸¹

İslâm ve Müslüman

Bilinen anlamıyla İslâm, Hz. Muhammed'e vahiy yoluyla bildirilen dinin adıdır. Bu dine iman eden ve gereğini yerine getirmeye çalışan kimselere de Müslüman denir. Ancak İslâm kelimesinin sözlük mânası “boyun eğmek, teslim olmaktır.” Bedvîlerin yaptığı da İslâm'ın sözlük mânasını gerçekleştirmekten ibaret idi. Çünkü 15. âyeti de göz önüne aldığımızda bir kimsenin gerçekten İman etmiş olabilmesi için kendisinde şu inanç ve davranışların gerçekleşmiş olması gerekmektedir:

1. İslâm'ın taleplerini yerine getirirken bunların Allah ve Resûlü'nün emirleri olduğuna, Allah'tan geldiğine, O'nun emirlerine itaat etmenin insana, dünya ve âhîret mutluluğunu sağlayacağına kalbi ile de iman etmiş, inanmış olmak.

2. Bu inancında asla şüpheye düşmemek, akli ve duygularıyla ikna olmuş, bu inanca bağlanmış bulunmak.

¹⁸¹ M. F. Gülen, *İslâm'a İcmâli Bir Bakış -1*, Yeni Ümit, Temmuz-Ağustos-Eylül 2003 Sayı: 61.

3. İslâm'ı ve Müslümanları korumak, dininin güçlenmesi için malını ve gerektiğinde canını vererek çalışmak, çabalamak, olanca gücünü harcamak. Sözün geliştinden anlaşıldığına göre “Biz de müminiz, inandık” diyen bedevîler henüz cihad ile sınanmış ve imanlarını ispat etmiş değillerdi. İmanlarının kalplerine yerleşmiş olmadığı hükmüne gelince, bunu ancak Allah bilirdi ve Peygamberine böyle olduğunu bildiriyordu. Şâyet Allah bildirmeseydi, Peygamberimiz dâhil herkesin, “Ben müminim” deyip emirlere itaat edenleri gerçekten ve kalpten inanmış saymaları, böyle bilmeleri gerekecekti.

Bedevîlerin Sevgili Peygamberimize teslim olmalarına, O'nun yanında yer almalarına iki yönden bakılabilir:

a) Müminlere düşman olmak yerine dost olup destek sağlamak.

b) Ganimetten, sosyal yardımlardan yararlanmak, daha da önemlisi Müslümanlar arasında yaşayarak gerçek ve kâmil mânâda imana kavuşmak. Bu âyetler geldiği dönemde Müslümanların bedevî desteğine ihtiyaçları kalmamıştı; halbuki onların hem maddî yardıma hem de hidâyete, doğru ve kurtarıcı bir hayat yolunun kılavuzuna ihtiyaçları vardı. Teslim olmalarının, itaat etmelerinin karşılığını eksiksiz olarak aldılar. Allah Resûlü ve ashabı tarafından eğitilerek hem medenîleştiler, hem de birçoğunun gönlüne iman yerleşti. Şu halde ortada sözü edilecek bir iyilik, bir lütuf varsa bu, onların teslim (İslâm) olmaları değil, bu sayede elde ettikleri idi. Bundan dolayı asıl minnettar olması gerekenler kendileriydi.¹⁸²

¹⁸² Hayrettin Karaman.. *Kır'ân Yolu*.

GERÇEK MÜMİNİN VASIFLARI

إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ ثُمَّ لَمْ يَرْتَابُوا وَجَاهَدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أُولَئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ ﴿١٥٩﴾

15 – Müminler ancak o kimselerdir ki Allah'ı ve Resûlü'nü tasdik eder ve sonra da hiçbir şüpheye düşmezler. Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla mücâhede ederler. İşte imanına bağlı, gerçek müminler bunlardır.

İnَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ ثُمَّ لَمْ يَرْتَابُوا Müminler ancak o kimselerdir ki Allah'ı ve Resûlü'nü tasdik eder ve sonra da hiçbir şüpheye düşmezler. Mümin nasıl olur, denilirse: Müminler ancak o kimselerdir ki, Allah ve Resûlü'ne iman etmişlerdir, yani dille-riyle ikrar ettikleri gibi kalpleriyle de sağlam inanmışlar, sonra da şüpheye düşmemişlerdir. Demek ki iman etmek için önce kalp-ten şüpheyi atmak şart olduğu gibi, ileride devamı için şüpheden uzak olmak da şarttır.

وَجَاهَدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla mücâhede ederler. Yani Allah'a itaat yolunda her türlü zahmet ve sıkıntıya göğüs germektedirler. Mallar ve canlar ile cihad, mâlî ve bedenî her türlü ibadeti içine alır.

إِنَّهُمْ الصَّادِقُونَ İşte imanına bağlı, gerçek müminler bunlardır.

İman davasında sâdık, yaptıkları ikrara kalpleriyle ve fiilleriyle içten bağlılık göstermiş samimi Müslümanlardır. Yoksa öldürülmek korkusu ve kazanç elde etmek ümidi ile Müslüman olanlar, sâdık değildir.

Bu âyette Yüce Allah kâmil müminleri üç sıfatla niteledi. İşte kim bu sıfatları kendinde toplarsa, o gerçek ve sâdık mümin-dir:

1- Sâdık müminler onlardır ki; Allah'ın mevcudatı yoktan var ettiğine, var olan her şeye güç yetirdiğine, gizliyi ve gizlinin de gizlisini bildiğine, kalplerdeki gizlilikleri ilmi ile kuşattığına, göğüslerdeki sırları bildiğine, lütuf sahibi olduğuna ve her şeyin kendisine döneceğine, kendi zatından başka her şeyin yok olacağına, mahşer gününde herkesin O'nun huzurunda toplanacağına inanırlar.

2- Doğru müminler, Allah'ın Resûlü Hz. Muhammed'in (salallahu aleyhi ve sellem) Peygamberlerin sonuncusu ve önderi olduğuna, Rabbinden gelen bütün hükümleri insanlara tebliğ ettiğine, Allah'ın kulu olup bütün insanlara gönderilen bir elçi olduğuna, kendi hevesinden bir şeyler söylemediğine, söylediği her sözün Allah tarafından kendisine vahyedilen şeyler olduğuna inanırlar.

3- Gerçek müminler, bu zikredilenlerden hiçbir şeyde şüpheye kapılmazlar. Onların bu imanlarını fırtınalar sarsmaz. Rüzgârlar sağa sola itmez. Allah ve Resûlü'ne iman etmişlerdir. Onların imanları bir art niyet veya maddî menfaat esasına dayanmamaktadır. Kendilerine bir şey verilirse razı olurlar. Bir şey verilmediği zaman münafıklar gibi öfkelenmezler.

4- Kâmil müminlerin bir diğer özelliği de; Allah yolunda

malla ve canla cihad etmeleridir. Çünkü cihad; imanın delili, işareti, esası ve mihenk taşıdır. İman, dili oynatarak söylenen bir söz veya kelime oyunu yaparak sarf edilen bir konuşma değildir. O ancak nefse, düşmana ve İslâm düşmanlarına karşı yapılan bir cihaddır. İslâm daveti; dünya menfaati elde etmek için yapılan bir cihad değil, bilakis Allah yolunda ve i'lâ-yı kelimetullah uğrunda yapılan bir cihaddır. Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimize; kahramanlık uğruna savaşılan adamdan, hamiyet uğruna savaşılan adamdan ve riyakârlık uğruna savaşılan adamdan hangisinin Allah yolunda savaşmış olduğunu sormuşlar, cevaben şöyle buyurmuştur: “Allah’ın kelimesinin/dininin üstün olması için savaşılan kimse Allah yolundadır.”¹⁸³ Allah’ın kelimesinin üstün olması; insanların serbest irade ile Allah’ın dinine bağlı olup, hürriyet içerisinde başkalarını Allah yoluna davet etmeleri, kendilerini bu yolda hiçbir şeyin engellememesi demektir. İşte bu anlatılan vasıflara sahip olan kimseler imanlarında ve davalarında sâdik olan kimselerdirler.¹⁸⁴

Cihad

Cihad جَهْد “c-h-d” kökünden türemiş, Arapça bir kelime olup, her türlü meşakkat ve zorluğa göğüs gerip, çalışmak, çabalamak ve gayret etmek gibi mânâlara gelir.

Diğer bir açıdan o, insanın güç ve kuvvetini sonuna kadar sarfederek her türlü meşakkati göğüsleyip belli bir hedefe yürümesi mânâsını ihtiva eder ki, bu tarif cihadın dinî mânâsına daha yakındır.

Başka bir ifadeyle cihad, Allah ile kullar arasındaki engelleri kaldırmaktır.

¹⁸³ Buhari, *Cihad*, 15; Müslim, *İmaret*, 149-151.

¹⁸⁴ Muhammed Mahmud Hicazi, a.g.e.

HUCURÂT SÜRESİ TEFSİRİ

Allah yolunda yapılan bütün çalışmalar, Allah'ın adı/dini yükselsin, herkes duysun ve bilsin diye gösterilen gayretler, O'nun dini İslâm'ı savunmak için ortaya konan çabalar bütünüyle 'cihad' diye isimlendirilir. Bedeniyle, malıyla cihad edene veya mânevî yönünü olgunlaştırmak için çaba sarfedene 'mücâhid' denilmektedir.

Müminin, Allah tarafından kendisine emânet olarak verilen bedenini, malını ve zihinsel imkânlarını Allah yolunda harcaması ve İslâm yolunda kullanması cihaddır.

Diğer bir tarife göre cihad; hayatın gayesi olarak Allah'a kulluk etmek, dînî emirleri öğrenip Allah ve Resulünün koyduğu ölçülerin hayatımıza uygulanmasına çalışmak, İslâm'ı diğer insanlara tebliğ etmek, yani iyiliği emredip kötülükten sakındırma-ya çalışmak, başta kötülükleri emreden nefse ve dış düşmanlara karşı mücadele vermek, İslâm ülkesini ve Müslümanları her türlü tehlike ve saldırılara karşı savunmak ve bu konuda gerektiğinde savaşımaya kadar kapsamlı bir anlam taşımakta; kalp, dil, el ve silah gibi her vasıta ile yapılabilmektedir.

Cihadın savaştan ibaret olduğunu düşünmek gerçeği yansıtmadığı gibi, cihada yalnız savaş anlamının verilmesi, Kur'ân ve Sünnet'te ifade edilen anlam ve kapsamı bakımından eksik ve yanlış sayılır.

ALLAH HER ŞEYİ HAKKIYLA BİLİR

قُلْ أَتَعْلَمُونَ اللَّهَ بِدِينِكُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي
الْأَرْضِ وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿١٦﴾

16 – “De ki: Dindarlık derecenizi siz mi Allah’a bildireceksiniz? Allah sanki bunu bilmiyor da sizin iddianıza mı bakacak? Hâlbuki Allah bunu bildiği gibi, göklerde ve yerde ne varsa bilir. Evet, Allah her şeyi hakkıyla bilir.”

“De ki: Dindarlık derecenizi siz mi Allah’a bildireceksiniz? Yani Allah’a diyanetinizi, dindarlığınızı haber verip bildirmek mi istiyorsunuz ki biz iman ettik diyorsunuz. Hâlbuki:

Allah وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ bunu bildiği gibi, göklerde ve yerde ne varsa bilir. Evet, Allah her şeyi hakkıyla bilir. Bu âyet o bedevîleri kınamaktadır.

MİNNET: YAPILAN İYİLİĞİ BAŞA KAKMA

يُمْنُونَ عَلَيْكَ أَنْ أَسْلَمُوا قُلْ لَا تَمُنُّوا عَلَيَّ إِسْلَامَكُمْ بَلِ اللَّهُ يَمُنُّ
عَلَيْكُمْ أَنْ هَدَيْكُمْ لِلْإِيمَانِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿١٧٣﴾

17 – İslâm'a girmelerini sana minnet ediyorlar. Onlara de ki: “Müslümanlığınızı bana minnet etmeyin. Asıl size iman yolunu gösteren Allah size minnet eder, eğer iman iddianızda samimi iseniz!”

يُمْنُونَ عَلَيْكَ أَنْ أَسْلَمُوا İslâm'a girmelerini sana minnet ediyorlar. Yani, Müslüman olduklarını sana bir minnet sayıyorlar, başına kakıyorlar.

Minnet

Yapılan bir iyiliği yüze vurup ondan sözetmek, yani başa kakmak. Bir diğer mânâsı ise; bir iyilik karşısında duyulan borçluluk duygusu. Kelime ayrıca ihsan, inam, lütuf, kerem, iyilik etme, iyilik bilme, bir iyiliğe teşekkür etme gibi anlamlara da gelir. Bununla birlikte yapılan iyiliği başa kakma anlamıyla yaygınlık kazanmış ve genellikle bu kötü huyu belirtmek amacıyla kullanılmıştır.

Dinimizin yasakladığı kötü davranışlardan biri de “minnet, yani başa kakmak”dır. Yapılan yardım ve iyilik hiç bir zaman başa

kakılmamalıdır. Başa kakılarak yapılan iyiliğin yararı yoktur. Hiç şüphe yok ki, başa kakmanın vereceği üzüntü, maddî yardımın sevincinden çok daha fazla olur.

Minnet kelimesinin değişik mânâlarda kullanılışı ve örnekler:

1. Yapılan bir iyiliği, verilen bir şeyi başa kakma: Kur'ân ve Sünnet'te amelleri boşa çıkaran, azap gerektiren kötü bir davranış biçiminde tanımlanarak yasaklanmıştır:

“Mallarını Allah yolunda harcaııp da infaklarının ardından minnet etmeyenler, rahatsızlık vermeyenler yok mu, işte onların Rab'leri katında mükâfatları vardır. Onlara hiç bir endişe yoktur ve onlar üzüntü de dıymayacaklardır.” (Bakara, 2/262)

“Bir tatlı söz, bir kusur bağışlama, peşinden incitme gelen maddî yardımdan (sadakadan) çok daha iyidir. Zira Allah ganî ve halîmdir (sizin sadakalarınıza muhtaç değildir, çok müsamahalı olup cezayı çabuk vermez).” (Bakara, 2/263)

“Ey iman edenler! Sadaka verdiğiniz kimselere minnet etmek, incitmek sûretiyle o sadakalarınızı boşa çıkarmayın. Allah'a da, âhirete de inanmadığı halde sırf insanlara gösteriş yapmak için malını harcayan kimsenin durumuna düşmeyin. Onun durumu, üzerinde toprak bulunan kaygan bir kayaya benzer ki, şiddetli bir yağmur olur olmaz toprağı kayıverir, cascavlak kalır. Öyleleri işledikleri hiçbir şeyden sevap ve mükâfat elde edemezler. Zira Allah inkârcılar gürûhunu hidayet etmez, emellerine kavuşturmaz.” (Bakara, 2/264)

Yukarıdaki âyetlerden de anlaşılacağı üzere, başa kakmadan ve incitmeden yardım etmek Müslümanların özelliğidir. Aksine davranış ise, Allah'a inanmayan kâfirlerin özelliği olarak belirtilmiştir.

Peygamber Efendimiz (sallallahu alcyhi ve sellem): “Üç sınıf insan vardır ki Yüce Allah kıyamet gününde bunlara iltifat buyurmaz, yüzlerine bakmaz, onları tezkiye etmez, korumaz. Onlar için can

Minnet: Yapılan İyiliği Başa Kakma

yakıcı bir azap vardır. Bunlar: Elbiselerini kibirlenerek yerlerde sürüyen, yaptığı iyiliği başa kakan ve satılık eşyasını yalan yeminle kıymetlendirmeye çalışan kimselerdir.”¹⁸⁵ buyurmakta ve böylece başa kakmanın ne kadar kötü bir davranış olduğunu, ahirette insanı ne büyük felâketlere sürükleyeceğini anlatmaktadır.¹⁸⁶

Başka bir hadiste de: “Düzenbaz, cimri ve yaptığı iyiliği başa kakan kimse Cennete girmeyecektir (Cennete ilk girenlerden olmayacaktır)” buyurulmaktadır.¹⁸⁷

Görüldüğü gibi âyetlerde ve hadislerde yaptığı iyiliği başa kakmak hoş karşılanmamakta ve yasaklanmaktadır. İyilik yapan insan, yaptığı iyilikle sevap kazanır. Fakat iyiliği başa kakmakla bu sevap ortadan kalkar. Bu tür insanlar; düzenbazlar ve cimriler sınıfına dahil edilir. Yaptığı iyiliği başa kaktığı için azabı da hak eder.¹⁸⁸

Tefsirini yaptığımız bu âyette de minnet aynı mânâdadır. Yani âyet, Müslüman olmalarını Peygamberimizin başına kakan kimseler için inmiştir.

2. Minnetin bir diğer mânâsı da yapılan iyiliğe karşı teşekkür etmektir: Şu ifadeye görüldüğü gibi: “Yüce Allah’a hamdü senâlar olsun ki, üç seneden beri Müslüman’ım. Mesut bir hayata kavuştum. Bana İslâmiyet’i anlatıp Müslüman olmama vesîle olanlara minnet borcum çoktur.”

3. Minnet ayrıca, Yüce Allah’a hamd ve senâ etmek, şükretmek mânâsına da gelir: “Allah’a hamd ve minnet ederiz ve O’nun Peygamberine sonsuz salât ve selâm ederiz...”, “Elminnetü lillâhi ve Rasûlihi, minnet, şükür Allah’a ve Resûlü’nedir..” şeklinde kullanılır. Bu söz, sahabe Efendilerimize aittir.

¹⁸⁵ Müslim, *İman*, 171.

¹⁸⁶ Osman ÇETİN, *Şamil İslâm Ansiklopedisi*, Başa Kakma md.

¹⁸⁷ Tirmizi, *Birr*: 41.

¹⁸⁸ Cemil ÇİFTÇİ, *Şamil İslâm Ansiklopedisi*, Minnet md.

قُلْ لَا تَمُنُّوا عَلَيَّ إِسْلَامَكُم بَلِ اللَّهُ يَمُنُّ عَلَيْكُمْ أَنْ هَدَيْتُكُمْ لِلْإِيمَانِ Onlara de ki: “Müslümanlığınızı bana minnet etmeyin. Asıl size iman yolunu gösteren Allah size minnet eder. Yani başa kakmak sizin hakkınız değil, aksine Allah’ın hakkıdır. Siz Müslüman olduk diye başa kakarsanız doğrusu Allah size minnetinin ağırlığını yükletir, nimetini başınıza kakar. Çünkü sizi imana hidâyet buyurmuştur.

إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ eğer iman iddianızda samimi iseniz!” Yani “biz iman ettik” demekte doğru iseniz, dediğiniz gibi gerçekten mümin, doğru Müslüman iseniz, iman çok büyük bir nimettir, işte buna hidâyet Allah’tan bir minnet olduğu için siz buna şükretmeyip de onu Peygamberin başına kakarsanız, Yüce Allah bu hidâyete karşı küfrünüzden dolayı sizin başınıza kakar, azarlayıcı hitabının ağırlığı altında ezer, nimetini keser.

Onların bu davranışını Yüce Allah şöyle reddetmiştir: “Yani Ey Peygamber! De ki: Ey bedeviler, İslâm dinine girmeyi bana yapılmış bir iyilik saymayın. Zira imanın faydası yine size dönecektir. Dolayısıyla Allah’ın bunu başınıza kakma hakkı vardır. Zira sizin mümin olduğunuz iddiası doğru ise, sizi imana irşad edip iman yolunu göstermesi ve İslâm dinini kabule sizi muvaffak kılması sebebiyle asıl size nimet verip minnet eden, noksan sıfatlardan münezze olan Allah’tır.” Burada onların iman iddiasında yalancı olduklarına da işaret edilmiştir.

Resûlullah’ın (sallallahu aleyhi ve sellem) Huneyn günü Ensâr’a söylediği şu sözler de buna benzer: “Ey Ensâr topluluğu! Sizi dalâlet içinde bulmuştum da Allah benim sayemde sizi hidâyete ulaştırmadı mı? Darmadağınık bir haldeydiniz. Benim sayemde Allah sizi bir araya getirmede mi? Siz aç ve fakir bir halde bulunuyorken benim sayemde Allah sizi zenginleştirmede mi?” deyince Ensâr: “Evet ya Resûlullah! Allah ve Resûlü en büyük nimeti verdi ve en büyük ihsanda bulundu.” demişlerdir.¹⁸⁹

¹⁸⁹ İbn Kesir, a.g.e.

ALLAH, YAPTIĞINIZ HER ŞEYİ GÖRÜR

إِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ غَيْبَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاللَّهُ بَصِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١٨﴾

18 – Muhakkak ki Allah göklerin ve yerin gaybını bilir. Bütün bunları bilen Allah, sizin yaptığımız her şeyi de elbette görür.

إِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ غَيْبَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ Muhakkak ki Allah göklerin ve yerin gaybını bilir. Yani Yüce Allah, göklerin ve yerin her tarafındaki görünen ve görünmeyen her şeyi çok iyi bilmektedir. İnsanın içini-dışını bilir, içinde gizlediği düşünceleri de bilir. Müslümanlığında doğru olup olmadığını, kalplerinde iman ve doğruluk bulunup bulunmadığını, niyetlerinden neler geçirdiğini tamamen bilir ve yaptığı bütün amellere muttalidir. Bu sebeple yapılan bir iyiliğe iyilikle, kötülüğe de kötülükle karşılık verecektir.

وَاللَّهُ بَصِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ Ve Allah, sizin yaptığımız her şeyi de elbette görür. Bundan dolayı siz de içinizi dışınızı düzelterek ona göre korunup ona göre çalışınız. Zihinlerde ve kalplerin derinliklerinde iyice yerleşsin ve daima gönüllerde ifadesini bulsun diye, âyette Allah'ın bütün kâinatı görüp bildiği gerçeği tekrar edilip vurgulanmıştır. ¹⁹⁰

¹⁹⁰ Vehbe Zuhayli, *Tefsiri'l-Münir*.

Âyetlerden Çıkan Hüküm ve Hikmetler

1- Genel olarak insanları takvâya teşvik eden önceki âyetlerden sonra bu âyetlerde imanı zayıf olan kimselerin kınanması konusu işlenmiştir. Sırf ölüm korkusuyla boyun eğmek ve zahiren Müslüman olduğunu söyleyerek sadece dil ile iman ehli zümresine dahil olmak yetmez. Bunun için kalben itaat edip iman etmek gerekmektedir.

2- Eğer insanlar Allah için samimi bir şekilde iman ederlerse Yüce Allah yaptıkları amelleri sebebiyle onlara büyük sevap bahşeder. Elde ettikleri mükâfatlardan da hiç eksiltme yapmaz.

3- Âyette geçtiği şekilde gerçek müminin vasıfları şunlardır:

a) Sadece ortağı olmayan Allah'a iman etmek.

b) Hz. Muhammed'in (sallallahu aleyhi ve sellem) Allah'ın gönderdiği peygamberlerin sonuncusu olduğuna iman etmek.

c) Bu konuda asla şüphe duymadığı gibi aksine asla sarsılmayan kesin ve kâmil bir itikada sahip olmak.

d) Allah yolunda mal ve canı ile cihad etmek;

İşte gerçekten mümin olanlar bunları tasdik edip şüpheye düşmeyen, bu imanı cihad ve sâlih amel ile gerçeğe dönüştüren kimselerdir. Onlar öldürülme korkusu ve bir şey elde etme arzusuyla Müslüman olan kimseler gibi değildirler. Onlar aksine imanlarında sadıktırlar.

4- Bir kimsenin mümin olduğunu Allah'a bildirmesine hâcet yoktur. Noksan sıfatlardan münezze olan Allah, bir kimsenin sahip olduğu dini bildiği gibi, kâinattaki her şeyi de bilmektedir. "Siz Allah'a dininizi mi öğretiyorsunuz?" âyeti, onların cehâletini ortaya koymaktadır.

Allah, Yaptığımız Her Şeyi Görür

5- İman etmenin faydası yine bizzat mümin olan kimseye döndüğü için bir kimsenin Müslümanlığını başka bir kimsenin başına kakması doğru değildir. Aksine bütün bu minnet, ihsan ve nimetin sahibi olan, iman yolunu kullara gösterip irşad eden ve onları iman etmeğe muvaffak kılan Allah'tır. Bu konuda sâdik olanlar Allah'ın kendilerini hidâyete erdirdiğini itiraf edenlerdir. Burada hidâyetin manası iman yolunu göstermektir.

“İşte imanlarında bizzat sadık olanlar onlardır.” sözünde bu âyetin inmesine sebep olan bedevîlerin yalancı olduklarına dair tarzide bulunulmuştur. Bu sebeple Yüce Allah “De ki: Siz iman etmediniz.” buyurmuştur. Bu şekilde bedevîler azarlanmış olmaktadır.

6- Âyet-i kerime'nin ilk anlamı bedevîlerin gerçek manada mümin olmadıklarına, aksine zâhiren İslâm'ı benimsemiş Müslümanlar olduklarına delâlet etmektedir. Buna göre daha önce de geçtiği gibi İslâm daha genel bir mana ifade ederken iman daha özel bir manada kullanılmıştır. Burada adı geçen bedevîler münafik da değildirler. Aksi takdirde Tövbe suresinde olduğu gibi Yüce Allah onları ikaz eder ve farklı bir üslûp kullanırdı.

7- Şüphesiz ne yerde ve ne de gökte Allah'a gizli kalan hiçbir şey bulunmaz. Kalpler ve gönüllerde bulunan duygu ve düşünceler de buna dâhildir. Dolayısıyla Yüce Allah, hakiki iman ile yalancı iman, korkuları, istekleri ve İslâm'a girmeye götüren sebepleri çok iyi bilmektedir.¹⁹¹

¹⁹¹ Vehbe Zuhayli, *Tefsiri'l-Münir*.

BİBLİYOGRAFYA

- Ahmed** b. Hanbel, *Müsned*, Beyrut 1985.
- Âlûsî**, Ebu'l-Fadl Şihâbuddin Mahmud, *Rûhu'l-Meânî*, Beyrut 1985.
- Ateş**, Süleyman, *Kur'an Ansiklopedisi*, Kuba Yayınları, ts.
- *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, İstanbul 1990
- Beğavî**, *Meâlimu't-Tenzil*, Beyrut 1995.
- Beyhâkî**, *Sünenü'l-Kübrâ*.
- *Şuabu'l-İman*.
- Bezzâr**, *Müsned*.
- Buhârî**, Muhammed b. İsmail, *Sahîhu Buhârî*, İstanbul ts.
- *Edebü'l-Müfred*, Beyrut 1989, (Tahric: M. Fuâd Abdalbâkî), s.160-161 (No.451)
- Cassas**, Ebû Bekir, *Ahkâmu'l-Kur'an*, Kâhire, ts.
- Derveze**, İzzet, *Tefsiru'l-hadis*.
- Ebû Davud**, Süleyman İbnu'l-Eş'as es-Sicistanî, *Sünenü Ebî Dâvûd*, İstanbul ts.
- Ebû Hayyân**, Endelusî, *Bahru'l-Muhît*, Beyrut 1993.
- Ece**, Hüseyin K., *İslâm'ın Temel Kavramları*, Beyan Yay.
- Gülen**, M. Fethullah, *Fasıldan Fasıla I*, Nil yay., İzmir 1995.
- *Fasıldan Fasıla II*, Nil yay., İzmir 1995.
- *Kalbin Zümriüt Tepeleri*, Nil yay., İzmir 1994.
- Hâkim**, *Müstedrek*, ts.
- Heysemî**, *Mecmau'z-Zevâid*, Beyrut 1982.
- Hicazî**, Muhammed Mahmud, *Tefsîru'l-Vâdh*, Zekâzik 1992.
- İbn Atiyye**, *Muharraru'l-Vecîz*, Davha 1989.
- İbn Hibbân**, *Sahîh*.

HUCURÂT SÜRESİ TEFSİRİ

- İbn Kesîr**, İmâdüddin Ebu'l-Fidâ İsmail el-Kureşî, *Tefsîru'l-Kur'ânî'l-Azîm*, Kâhire 1980.
- İbn Mâce**, Muhammed b. Yezid el-Kazvinî, *Sünenü İbn Mâce*, Beyrut 1975.
- İbn Sa'd**, *Tabakâtu'l-Kübrâ*, Beyrut ts.
- İsfehânî**, Râgıb, *Müfredat*, Beyrut, ts.,
- Kalkan**, Ahmet, *İslâm Akaidi*.
- Karafi**, Furûk, IV/209.
- Karaman**, Hayrettin, Mustafa Çağrıçı, İbrahim Kafi Dönmez, Sadrettin Gümüş, *Kur'ân Yolu*.
- Kurtubî**, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed, *el-Câmiu li-Ahkami'l-Kur'-ân*, Beyrut 1985.
- Kutub**, Seyyid, *Fiżilali'l-Kur'ân*, Beyrut 1980.
- Malik** b. Enes, *Muvattâ*, İstanbul 1992.
- Mevdûdî**, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, (trcm. M.Han Kayanî vd.), İstanbul 1987.
- Müslim**, Ebû Hüseyin Müslim İbnu'l-Haccâc, *Sahîhu Müslim*, İstanbul 1955.
- Nursî**, Said, *Sözler*, Işık yay., İzmir 2003.
- *Mektubat*, Işık yay., İzmir 2001.
- er-Râzî**, Fahrüddin, *Mefâtihu'l-Gayb*, Beyrut ts.
- Sâbûnî**, M. Ali, *Safvetü't-Tefâsîr*, İstanbul ts.
- Sâbûnî**, *Mâtûridiyye Akaidi*, (trcm.B.Topaloğlu), Ankara 1982.
- Serahsî**, *Mebisut*.
- Suyûtî**, Celâluddîn, *Lübâbu'n-Nükûl*, Beyrut 1990.
Fethu'l-Kebîr, Beyrut ts.
- Şâmil**, *İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1990
- Taberânî**, *Mu'cemu'l-Evsat*.
- Taberî**, Muhammed b. Cerîr, *Câmiu'l-Beyân*, Beyrut 1988.
- Tirmizi**, Ebû İsa, *Sünen*, Mısır 1978.
- Ünal**, Ali, *Kur'ân'da Temel Kavramlar*, İzmir 1999.
- Vâhidî**, *Esbab-ı Nüzûl*, Demâm 1991
- Yazır**, Elmalılı M. Hamdi, *Hak Dini Kur'ân Dili*.
- Zemahşerî**, Cârullah Mahmud b. Ömer, *Keşşâf*, Beyrut 1997.
- Zuhayli**, Vehbe, *Tefsiri'l-Münir*, Beyrut 1991.